

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

İLİŞKİSEL SALDIRGANLIK VE İLİŞKİSEL
MAĞDURİYET ÖLÇEKLERİ'NİN TÜRKÇEYE
UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK
ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA KABAK

GAZİANTEP
HAZİRAN 2025

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**İLİŞKİSEL SALDIRGANLIK VE İLİŞKİSEL
MAĞDURİYET ÖLÇEKLERİ'NİN TÜRKÇEYE
UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK
ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA KABAK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU

GAZİANTEP
HAZİRAN 2025

TEZ ONAY SAYFASI**Öğrencinin Adı ve Soyadı:** Büşra KABAK**Üniversite:** Gaziantep Üniversitesi**Üniversitesi Enstitü:** Eğitim Bilimleri Enstitüsü**Ana Bilim Dalı ve Bilim Dalı:** Eğitim Bilimleri / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık**Tezin Başlığı:** İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Bu tezin yüksek lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet MURAT
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir yüksek lisans kabul edilmiştir.

Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleriİmzası

Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU

Prof. Dr. Mehmet MURAT

Dr. Öğr. Üyesi Habibe BİLGİLİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı
Doç. Dr. Mahmut KALMAN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde, bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu kabul ederim. Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu onayladığımı beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Büşra KABAK

Öğrenci Numarası: 222623111033

Tezin Savunma Tarihi: 12.06.2025

ÖN SÖZ

Tez süreci bana sadece akademik anlamda değil kendimi yeniden hatırlama ve bulma yolculuğumda da iyi geldi. Tıpkı bu süreçte olduğu gibi hayatta da dağılıp tekrar toparlamak ve kendime gelmek adına benim için itici bir güç oldu. Alanım olan psikolojik danışmanlık ve rehberlik, tercih sürecinde bana hayatın getirdiği bir sürpriz olmuştu ama sonrasında hiç ummadığım şekilde benim için çok özel bir yere sahip oldu. Şimdi bu alanda çalışmamı tamamlamış olmak benim için ayrıca kıymetli ve gurur verici.

Tez sürecim boyunca bilgisi ve desteğiyle bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU'na teşekkür ederim. Tezimin savunmasına katılarak değerli görüşleri ve değerlendirmeleriyle tezimin gelişmesine katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Mehmet MURAT'a ve Dr. Öğr. Üyesi Habibe BİLGİLİ'ye teşekkür ederim.

Okul hayatımın başından beri sabırları, destekleri ve sevgileriyle bana güç veren annem Medine KABAK'a, babam Kalip KABAK'a, ağabeylerim İsmail ve Mikail KABAK'a ve kardeşim Ahmet KABAK'a sonsuz teşekkür ederim. Atandığım ilk günden beri bilgisini ve desteğini cömertçe paylaşan, tez sürecinde desteklerini devamlı hissettiğim ve yüksek lisans sürecimde bana güzel bir yol arkadaşlığı yapan kıymetli arkadaşlarım Sema CEYRAN ve Mustafa Tayyip KURT hocama teşekkür ederim. Kız kardeşim gibi gördüğüm, desteğini ve varlığını hep yanıbaşımnda hissettiğim meslektaşım ve kuzenim Elif GÖĞÜŞ'e teşekkür ederim.

Büşra KABAK

Haziran, 2025

ÖZET

İLİŞKİSEL SALDIRGANLIK VE İLİŞKİSEL MAĞDURİYET ÖLÇEKLERİ'NİN TÜRKÇEYE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

KABAK, Büşra

Yüksek Lisans Tezi

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU

Haziran 2025, 145 Sayfa

Bu araştırmada, ortaokul dönemi öğrencilerindeki ilişkisel saldırganlık davranışlarının tek boyutlu ve kapsamlı olarak ölçülmesini sağlayacak *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'nin uyarlanması kapsamında geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (İSÖ)* baz alınarak ilişkisel mağduriyet kavramını temsil edecek şekilde *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği (İMÖ)* oluşturulmuş, ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Yapı geçerliliği için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. AFA grubunun verileri Gaziantep'te beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıftaki 382 (188 erkek, 194 kız; yaş ortalaması 11.5) öğrenciden oluşmaktadır. Saldırganlık ve mağduriyet maddeleri için ayrı ayrı yapılan AFA sonucunda ölçekler tek faktörlü yapıda ve 30 maddeden oluşmaktadır. DFA grubunun verileri Gaziantep'te beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıftaki 588 (283 erkek, 305 kız; yaş ortalaması 11.8) öğrenciden oluşmaktadır. AFA sonucunda elde edilen tek faktörlü yapı, saldırganlık ve mağduriyet maddeleri için ayrı ayrı DFA'yla test edilmiştir. DFA sonucunda uyum indeksleri (*İSÖ* için $\chi^2/df= 8.4$, RMSA= .04, SRMR= 0.04, CFI= .99, GFI= .99; *İMÖ* için $\chi^2/df= 5.4$, RMSA= .06, SRMR= 0.00, CFI= .99, GFI= .99) kabul edilebilir değer aralıklarında bulunmuştur. Güvenirlik çalışmaları kapsamında saldırganlık ve mağduriyet maddelerinin iç tutarlık katsayıları ve test tekrar test güvenirliği hesaplanmıştır. AFA grubu için iç tutarlık katsayısı *İSÖ*'nin 0.89, *İMÖ*'nin 0.94'tür. DFA grubu için iç tutarlık katsayısı *İSÖ*'nin 0.89, *İMÖ*'nin 0.93'tür. Ayrıca dört hafta arayla uygulanan ölçeklerin korelasyon katsayıları (*İSÖ* için $r = 0.78$, ICC= 0.87; *İMÖ* için $r = 0.75$, ICC= 0.75) yüksek düzeyde test tekrar test güvenirliğine sahip çıkmıştır. Elde edilen bulgular *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin geçerli ve güvenilir ölçme araçları olduğunu göstermektedir.

Anahtar sözcükler: İlişkisel Saldırganlık, İlişkisel Mağduriyet, Ortaokul Dönemi

ABSTRACT

ADAPTATION OF THE RELATIONAL AGGRESSION AND RELATIONAL VICTIMIZATION SCALES INTO TURKISH: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

KABAK, Büşra
Master's Thesis,
Department of Educational Sciences
Guidance and Psychological Counseling
Supervisor: Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU
June 2025, 145 Pages

In this study, validity and reliability analyses were conducted as part of the This study aimed to conduct validity and reliability analyses for the adaptation of the *Relational Aggression Scale*, designed to comprehensively and unidimensionally measure relational aggression behaviors among middle school students. Based on the *Relational Aggression Scale (RAS)*, a new scale the *Relational Victimization Scale (RVS)*—was also developed to represent the concept of relational victimization, and its psychometric properties were examined. For construct validity, both Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were performed. The EFA sample consisted of 382 students (188 boys, 194 girls; mean age = 11.5) from grades 5 through 8 in Gaziantep. Separate EFAs for aggression and victimization items revealed a unidimensional structure for each scale, both comprising 30 items. The CFA sample included 588 students (283 boys, 305 girls; mean age = 11.8) from the same grade levels and location. The one-factor structure identified by EFA was tested separately for aggression and victimization items using CFA. The model fit indices indicated acceptable levels of fit (for *RAS*: $\chi^2/df = 8.4$, RMSEA = .04, SRMR = .04, CFI = .99, GFI = .99; for *RVS*: $\chi^2/df = 5.4$, RMSEA = .06, SRMR = .00, CFI = .99, GFI = .99). As part of the reliability analyses, internal consistency coefficients and test-retest reliability were calculated for both scales. The internal consistency coefficients were .89 (*RAS*) and .94 (*RVS*) for the EFA group, and .89 (*RAS*) and .93 (*RVS*) for the CFA group. Additionally, four-week test-retest reliability coefficients demonstrated strong temporal stability (*RAS*: $r = .78$, ICC = .87; *RVS*: $r = .75$, ICC = .75). The findings suggest that the Relational Aggression Scale and the Relational Victimization Scale are valid and reliable tools for assessing relational aggression and victimization among middle school students.

Keywords: Relational Aggression, Relational Victimization, Middle School Period

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
EKLER.....	xi
KISALTMALAR.....	xii

BÖLÜM I GİRİŞ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi	6
1.3.Araştırmanın Problem Cümlesi	7
1.4.Varsayımlar	8
1.5.Sınırlılıklar.....	8
1.6.Tanımlar	8

BÖLÜM II KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Saldırganlık Nedir?	9
2.2.Saldırganlık Türleri	10
2.2.1. Fiziksel ve Sözel Saldırganlık.....	10
2.2.2. Doğrudan ve Dolaylı Saldırganlık	11
2.2.3. Araçsal ve Amaçsal Saldırganlık	11
2.2.4. Düşmanca veya Tepkisel Saldırganlık	11
2.2.5. İlişkisel Saldırganlık.....	12
2.2.5.1. İlişkisel saldırganlığın nedenleri.	14
2.2.5.2. İlişkisel saldırganlığın sonuçları.	18
2.3.Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık İlişkisi.....	20
2.4.Ortaokul Döneminde Akran İlişkileri ve İlişkisel Saldırganlık	21
2.5.İlişkisel Mağduriyet	23
2.5.1. İlişkisel Mağduriyetin Nedenleri	25
2.5.2. İlişkisel Mağduriyetin Sonuçları.....	26
2.6.İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet İlişkisi	28
2.7.Saldırganlığı Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar	30

2.8.Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı.....	32
2.9.İlişkisel Saldırganlıkla İlgili Ulusal Araştırmalar ve Mevcut Ölçme Araçları.....	38
2.10.İlişkisel Saldırganlıkla İlgili Uluslararası Araştırmalar ve Mevcut Ölçme Araçları.....	46
2.11.İlişkisel Mağduriyetle İlgili Çalışmalar ve Mevcut Ölçme Araçları.....	50

BÖLÜM III YÖNTEM

3.1.Araştırma Modeli.....	55
3.2.Ölçeğin Geçerliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar	55
3.3.Ölçeklerin Kapsam Geçerliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar	55
3.3.1. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin Uyarlanma Süreci.....	56
3.4.Ölçeklerin Yapı Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar	57
3.5.Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)	57
3.5.1. AFA Çalışma Grubu.....	58
3.5.2. AFA Grubu: Birinci Veri Toplama Süreci	58
3.5.3. AFA Grubu: Veri Toplama Aracı	61
3.5.4. AFA Grubu: Demografik Bilgiler.....	61
3.6.Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA).....	62
3.6.1. DFA Çalışma Grubu.....	62
3.6.2. DFA Grubu: Veri Toplama Süreci.....	63
3.6.3. DFA Grubu: Veri Toplama Aracı	65
3.6.4. DFA Grubu: Demografik Bilgiler.....	65
3.7.Araştırmanın Etik İzin Süreci	66
3.8.Veritoplama Araçları	66
3.8.1. Demografik Bilgi Formu	67
3.8.2. Çocuklar ve Ergenler İçin Empati Ölçeği	67
3.8.3. Akran Zorbalığı Ölçeği.....	67
3.8.4. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (İSÖ).....	68
3.8.5. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği (İMÖ)	69

BÖLÜM IV BULGULAR

4.1.İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin Geçerliğine Yönelik Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları	71
4.1.1. Verilerin Faktör Analizine Uygunluğunun Değerlendirilmesi	72
4.1.2. Faktör Yük Değerlerinin İncelenmesi	73
4.1.3. Faktör Yapısının Belirlenmesi	78
4.1.3.1. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin Faktör Yapısının Belirlenmesi.....	78
4.1.3.2. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği'nin Faktör Yapısının Belirlenmesi.....	79
4.2.İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin Geçerliğine Yönelik Doğrulamalı Faktör Analizi Bulguları	81
4.2.1. Parselleme.....	82
4.2.2. Kesim Aralıkları.....	84

4.2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizine Ait Bulgular	85
4.3. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçeklerinin Ölçüt Bağlantılı Geçerlik Analizine Yönelik Bulgular	88
4.4. Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçeklerinin Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Bulgular	89
4.4.1. İç Tutarlık Güvenirliği.....	89
4.4.2. Test Tekrar Test Yöntemine İlişkin Bulgular	90

BÖLÜM V TARTIŞMA

5.1. Ölçeğin Geçerliğine Yönelik Bulguların Tartışılması	92
5.2. Ölçeğin Güvenirliğine Yönelik Bulguların Tartışılması	94
5.3. Ölçeğin Alan Yazına Katkılarının Tartışılması	94

BÖLÜM VI SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar	99
6.2. Öneriler	100
6.2.1. Ortaokul Öğretmenleri ve Okul Psikolojik Danışmanları İçin Öneriler	100
6.2.2. Araştırmacılar İçin Öneriler	101
6.2.3. Politikacılar İçin Öneriler	101

KAYNAKÇA	102
EKLER	119
ÖZGEÇMİŞ	131
VİTAE	131

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. AFA Grubu-Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri	59
Tablo 2. AFA Çalışma Grubu Demografik Bilgiler.....	62
Tablo 3. DFA Grubu-Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri	63
Tablo 4. DFA Çalışma Grubu Demografik Bilgiler.....	66
Tablo 5. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği KMO ve Barlett Testi Değerleri.....	73
Tablo 6. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği KMO ve Barlett Testi Değerleri	73
Tablo 7. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formu İlk Faktör Analizi Sonuçları.....	74
Tablo 8. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği'nin Türkçe Formu İlk Faktör Analizi Sonuçları	75
Tablo 9. İkinci Analiz Sonucunda İlişkisel Saldırganlık Maddelerine İlişkin Faktör Yük Değerleri	76
Tablo 10. İkinci Analiz Sonucunda İlişkisel Mağduriyet Maddelerine İlişkin Faktör Yük Değerleri	77
Tablo 11. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Tablosu	79
Tablo 12. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Tablosu.....	81
Tablo 13. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Parseller, Maddeler ve Faktör Yükleri.....	83
Tablo 14. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Uyum İndeksleri İçin Belirlenen Kesim Aralıkları	85
Tablo 15. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Korelasyon Analizi Sonuçları	88
Tablo 16. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri İç Tutarlık Katsayıları	89
Tablo 17. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Zamansal Kararlık Analiz Sonuçları	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

ŞEKİL 1. AFA İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Türkçe Formu Histogram Grafiği.....	60
ŞEKİL 2. AFA İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Türkçe Formu Histogram Grafiği	60
ŞEKİL 3. DFA İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Türkçe Formu Histogram Grafiği.....	64
ŞEKİL 4. DFA İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Türkçe Formu Histogram Grafiği	64
ŞEKİL 5. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Türkçe Formu Yamaç-Birikinti Grafiği	78
ŞEKİL 6. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Türkçe Formu Yamaç-Birikinti Grafiği	80
ŞEKİL 7. DFA Sonucu Elde Edilen İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'ne Ait Path Diyagramı.....	86
ŞEKİL 8. DFA Sonucu Elde Edilen İlişkisel Mağduriyet Ölçeği'ne Ait Path Diyagramı.....	87

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
Ek 1. Etik Kurul Onayı	119
Ek 2. Gaziantep MEB Araştırma İzni.....	120
Ek 3. Uygulama İzinleri.....	121
Ek 4. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (RAS) İngilizce Formu Örnek Maddeler.....	124
Ek 5. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Türkçe Formu Örnek Maddeler	125
Ek 6. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Örnek Maddeler	126
Ek 7. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Örnek Maddeler	127
Ek 8. Akran Zorbalığı Ölçeği Örnek Maddeler	128
Ek 9. Demografik Bilgi Formu	129
Ek 10. İntihal Raporu	130

KISALTMALAR

AFA: Açımlayıcı Faktör Analizi

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

İMÖ: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği

İSÖ: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği

KMO: Kaiser-Mayer-Olkin Testi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

WHO: World Health Organisation

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Son dönemlerde yapılan öğretmen gözlemlerinde ve değerlendirmelerinde çoğunlukla saldırganlık başlığının gündemde olduğunu görmekteyiz. Saldırganlık, günümüzde gittikçe artmakta olan, erken yaşlarda öğrenilerek kazanılan ve fiziksel boyutta olduğu kadar ilişkisel boyutta da yaygın olarak görülen bir davranış sorunudur (Uysal ve Dinçer, 2013). Saldırganlık konusundaki çalışmalara bakıldığında başlangıçta fiziksel saldırganlık türüne odaklanılırken son yıllardaki araştırmalarda saldırganlığın daha çok fiziksel olmayan yönüne odaklanılmıştır (Archer, 2001). Bu noktada ilişkisel saldırganlıkla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde fiziksel saldırganlıkla kıyaslandığında ilişkisel saldırganlığın daha uzun vadeli bir süreci kapsadığı görülmektedir (Yırtıcı, 2019). İlişkisel saldırganlığın fiziksel saldırganlıkla benzer düzeyde acı veren bir konu olduğu, bireylerdeki olumsuz yansımalarının daha uzun devam ettiği ve bireylerde akademik başarı düşüklüğüne ve sosyal problemlere sebep olduğu belirtilmektedir (Yoon vd., 2004). İlişkisel saldırganlık olayı yaşayan kızların ve erkeklerin (özellikle kızların) fiziksel saldırganlığa kıyasla daha fazla üzüntü yaşadıklarını ayrıca ilişkisel saldırganlık yaşama sıklığı ile öz değer arasında kızlarda daha fazla olacak şekilde olumsuz ilişkili çıktığı araştırmalarda belirtilmiştir (Paquette ve Underwood, 1999). Ayrıca oluşan olumsuz sonuçların ilişkisel saldırganlıkta yalnızca mağdur için değil saldırganlarda da geçerli olduğu görülmektedir. İlişkiler karşılıklı etki barındırdığı için saldırgan kişiler de psikolojik ve sosyal olarak zorluklar yaşamaktadır (Grotper ve Crick, 1996). Bu sebeple ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet olaylarında iki

tarafın da zarar görebileceği, bu zararların uzun süreçli olabileceği görülmekte olduğundan ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet kavramlarının daha detaylı incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu noktada ilişkisel saldırganlık kavramı incelendiğinde genel tanımıyla ilişkilerde bilinçli olarak duygusal zarara sebep olmak olarak tanımlanabilmektedir (Bowie, 2007). Bu tür saldırganlık çoğunlukla bireyin sosyal ilişkilerine ya da statüsüne zarar vermek amacıyla "grubu" bir araç olarak kullanmayı kapsar (Demirel, 2020). Bu saldırganlık türünde yer alan davranışlara bakıldığında karşı tarafla yakın ilişki kurmak isteyen bireylerde o kişiyi kaybetmemek için onun başkalarıyla ilişkisini ve yaklaşmasını engelleme, onu diğerlerinden uzaklaştırmaya çalışma bu sebeple dedikodu yayma, dışlama gibi davranışlarda bulunma, onu suçlu hissettirme, küserek ve soğuk davranarak ondan ilgi almaya çalışma şeklindeki davranışlarla görebilmekteyiz (Grotper ve Crick, 1996). Bu saldırganlık şeklinde temel amaç kişiye zarar vermek için ilişkiyi ve arkadaşlığı yönlendirme, bozma ve sonlandırma şeklindedir (Xie vd., 2003). İlişkisel saldırganlık davranışları olarak ifade edilen diğer eylemler şunlardır: arkadaşına karşı incitici dil kullanmak, arkadaşla ilgili dedikodu yaymak, tehdit etmek, arkadaşlığı bitirdiğini belirtmek, arkadaşını oyunlardan mahrum bırakmak (Özdemir ve Tepeli, 2015). Bu eylemler incelendiğinde ilişkisel saldırganlık davranışlarının doğrudan yolla da dolaylı yolla da gösterilebildiği, bu davranışların ilişkisel saldırganlık kavramı içerisinde ele alınması için dikkat edilecek noktanın bu davranışları uygulama şeklinden ziyade ilişkiye ya da grup üyelerine zarar verilme amacı olup olmadığının değerlendirilmesi olduğu belirtilmektedir (Coyne ve Archer, 2005). İlişkisel saldırganlık başka bir kişiye karşı güç gösterisi yapmak için devamlı olarak kullanıldığında, aynı zamanda bir zorbalık biçimi olarak da tanımlanabilir (Monks ve Smith, 2006).

İlişkisel saldırganlık sonucu yaşanan ilişkisel mağduriyet kavramı incelendiğinde ise ilişkisel saldırganlık ile ilişkisel mağduriyet arasında pozitif ilişki bulunduğu, ilişkisel mağduriyetin ileride oluşacak ilişkisel saldırganlığı ön gördüğü yani ilişkisel mağduriyet yaşayan bireylerde bir süre sonra ilişkisel saldırganlık davranışlarının da arttığı incelenmiştir (Casper ve Card, 2016; Schiff ve Lee, 2025). İlişkisel mağduriyet de fiziksel mağduriyette olduğu gibi hem saldırganlık davranışlarının nedeni hem de sonucu olabilir. Bu durumda yaşanan olumsuzluklarla sürekli bir döngüye girilebilir (Crick ve Bigbee, 1998). İki kavramın birbiri ile ilişkili olduğunu, birbirlerinin nedeni ve sonucu olabildiğini ve saldırgan-

mağdur şeklinde bir alt grubun var olduğunu görmekteyiz. Bu noktada ilişkisel mağduriyet kavramının da ilişkisel saldırganlıkla birlikte incelenmesi, değerlendirilmesi ve ölçek çalışmasında yer alması gerektiği düşünülmüştür. İlişkisel mağduriyetin tanımına bakacak olursak akran ilişkilerinde dedikodu, sosyal dışlanma gibi manipülasyonlarla ilişkiye ve kişiye zarar verilmesi olarak tanımlanmaktadır. Karşıdakine psikolojik olarak zarar vermek niyetiyle ilişkilerin araç olarak kullanıldığı davranışlara maruz kalmayı ifade eder (Crick ve Grotpeter, 1995). İlişkisel mağduriyet davranışları; akranları sevmesin diye mağdur hakkında yalan söylemek ve dedikodu yaymak, sosyal etkinliklerden bilinçli olarak dışlamak veya isteklerine uymadığı takdirde arkadaşlığı sonlandırmakla tehdit etmek gibi davranışları kapsamaktadır (Crick vd., 2002).

İlişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarının özellikle hangi dönemde daha fazla görüldüğü incelendiğinde ise ergenlik döneminde artış olduğu belirtilmektedir (Pepler vd., 2008). İlişkisel saldırganlığın erken çocukluk döneminde açığa çıktığı (Crick vd., 1997), ergenlik dönemi süresince de arttığı ifade edilmektedir (Vaillancourt vd., 2007). Ortaokul dönemine bakacak olursak gelişimsel bakımdan ergenlik öncesi ve ergenliğin ilk aşamalarını içeren süreci kapsayan bir dönemdir (Esen, 2003). Fiziksel değişimle birlikte duygusal değişimler ve sosyal alışkanlıkların değişimi ergende karmaşık bir dönem oluşturur. Bu dönemdeki çocuklar etrafındaki yetişkinler tarafından artık anlaşılmadığını hissettiği için akranlarına yönelir ve onların beğenisine ve takdirine sahip olmayı önemsemeye başlar. Ergen bu noktada hissettiği akran baskısı sebebiyle arkadaş gruplarından gelen istekleri koşulsuz yapabilir ve dedikodu, iftira gibi zarar verici davranışlarda bulunabilirler (Esen, 2003). Bireyin kabul görme ve bir gruba ait olma ihtiyaçlarından kaynaklı özellikle arkadaşlık ilişkilerinde ya da romantik ilişkilerde gösterilen saldırgan davranışlar ve rekabet artabilmektedir (Casper vd., 2020). İlişkisel saldırganlığın ergenlik döneminde arkadaş grubu içerisindeki statüyü yükseltmek ve devam ettirmek için işe yarar bir yöntem olabileceği belirtilmiştir (Cillessen ve Mayeux, 2004). Bu sebeplerle birlikte ilişkisel saldırganlığın en çok kullanılabildiği yerler yakın arkadaşlık ortamları olduğu için de ergenlik döneminde ilişkisel saldırganlık daha yaygındır (Murray-Close vd., 2007). Ayrıca ilişkisel saldırganlık davranışlarının gösterilebilmesinde sosyal bilişsel beceriler etkili olmaktadır. Çocuklar bu becerilerin gelişmesiyle kendilerini daha etkili ifade edebilme ve sosyal ortamlarda kabul görme çabaları artar ve ilişkisel saldırganlık

eylemleri gelişimsel bir özellik olarak karşımıza çıkar. (Özdemir ve Tepeli, 2015). İlişkide saldırganlığı etkili şekilde kullanabilmek için belirli seviyede dil ve sosyal bilişsel becerilere ihtiyacımız olacaktır (Bonica vd., 2003). Gelişim dönemleri bir sonraki aşamaya geçtikçe bireylerde ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha karmaşık ve gizli yöntemlerle yapabileceği bilişsel ve sosyal yetenekler gelişmektedir (Kaukiainen vd., 1999). Ergenlik dönemi, bireylerin daha karmaşık ve bilgece saldırganlık stratejilerinin daha fazla benimsediği bir evre olarak görülmektedir (Voulgaridou ve Kokkinos, 2015). Bu dönemde karşıdakinin ilişkide hassas olduğu noktaları tahmin gibi becerilerin artmasıyla ilişkisel saldırganlık davranışları artış göstermekte ve fark edilmesi zor şekillerde kendini göstermeye başlamaktadır. Aileden uzaklaşıp arkadaşlara yönelmeyle başlayan ergenlik sürecinde arkadaşlık ilişkileri, ergen için ait hissetme duygusunu ve kimliğini oluşturduğu bir dayanak olduğundan bu ilişkiler olumsuz olduğunda adaptasyona engel teşkil eden bir faktöre dönüşmektedir (Kaukiainen vd., 1999). Bundan dolayı bu araştırmada ortaokul dönemindeki ergen öğrencilerle çalışılmıştır.

Bu konuda önemli olan diğer bir nokta ise bazı durumlarda ilişkisel saldırganlık, ilişkilerin ve sosyal hayatın normal bir bölümüymüş gibi algılanmaktadır ve bu durum ilişkisel saldırganlık davranışlarının normalleşmesine sebep olmaktadır. İlişkisel saldırganlıkta bireylerin niyetindeki ve davranışlarındaki zarar verme durumunun gizlenebilmesi bu davranışların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum da ilişkisel saldırganlık davranışlarının ilişki başlatma ve sürdürme amacıyla kullanılmasına sebep olmaktadır (Gomes, 2007; Young ve Nelson, 2006). Ortaokul döneminde gelişimsel görev olarak da sosyal ilişkilerin önemli yeri olduğu, ilişkisel saldırganlık davranışlarının örtük şekilde gerçekleştirildiği ve bazen normal davranışlar gibi algılanabildiği için bu konuyla ilgili çalışma yapılması ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet durumlarının daha açık ve anlaşılır değerlendirilmesi açısından önemlidir. Geniş çapta ve denetimsiz şekilde ortaya çıkan ilişkisel saldırganlık, bir okulun genel atmosferini ciddi biçimde bozabilir. Öğrenciler bu durumun faili, mağduru ya da yalnızca izleyicisi konumunda olsun, ilişkisel saldırganlığın olumsuz etkilerinden kaçınamazlar. Böyle bir ortam, gençlerin sosyal bağlar kurma, benlik saygısını geliştirme, kimlik oluşturma ve anlamlı dostluklar kurma gibi temel gelişim ihtiyaçlarını sekteye uğratar ve öz saygılarına zarar verir. Tüm bu olumsuzluklar, okullarda ilişkisel saldırganlığı

engellemeye yönelik sistematik ve kapsamlı bir mücadelenin gerekliliğini ortaya koyar (Demirel, 2020).

Ülkemizde ortaokul öğrencileri için ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet kavramlarını kendi içerisinde tek boyutlu ve kapsamlı olarak ölçen ölçme araçlarına rastlanmamıştır. Türkiye’de geliştirilen ölçme araçları incelendiğinde ölçeklerin iki kavramı da bir alt boyut olarak ele aldıkları ve kavramları tek başına kendi içinde kapsamlı şekilde ele almadıkları görülmektedir. Çalışmalar incelendiğinde ulusal çalışması yapılan ölçeklerde saldırganlığın da mağduriyetin de sadece ilişkisel boyutunun değil fiziksel boyutu gibi farklı alt boyutlarıyla birlikte değerlendirildikleri bu nedenle direkt ilişkisel saldırganlığı ve mağduriyeti değerlendirebilecek ölçeklerin sınırlı olduğu görülmüştür. Alt boyut olarak alındıkları ölçeklerin ise çoğunlukla zorbalık ölçeklerinin alt boyutu olarak ele alındığı görülmektedir. Örneğin zorbalık ölçeklerinde ilişkisel saldırganlık maddeleri; sosyal zorbalık (Dölek, 2002), ilişkisel saldırı (Pekel, 2004), izolasyon ve söylenti yayma (Ayas ve Pişkin, 2015), dolaylı saldırganlık (Can, 2002), alay ve ilişkisel saldırı (Gültekin, 2003), sözel ve duygusal zorbalık (Çınkır ve Karaman-Kepenekci, 2003) ve sosyal izolasyon ve söylenti yayma (Açıkgöz, 2017) gibi alt boyutlarla ele alınmıştır. İlişkisel mağduriyetin de ilişkisel saldırganlıktaki gibi zorbalık ölçeklerinde alt boyut olarak yer aldığı görülmektedir. Ortaokul döneminde zorbalık ölçeklerinde ilişkisel mağduriyet maddeleri; sosyal izolasyona maruz kalma, söylenti yaymaya maruz kalma ve sözel mağduriyet (Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu; Pişkin ve Ayas, 2011), alay ve ilişkisel saldırı (Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği; Mynard ve Joseph, 2000), , ilişkisel mağduriyet (Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeği; Kokkinos vd., 2010), dolaylı mağduriyet (Çok Boyutlu Zorbalık Mağduriyeti Ölçeği; Harbin vd., 2018), mağduriyet (Kaliforniya Zorbalık Mağduriyeti Ölçeği; Felix vd., 2011), ilişkisel mağduriyet (Sosyal Deneyim Anketi-Öğretmen Bildirimi; Cullerton-Sen ve Crick, 2005) , ilişkisel mağduriyet (Sosyal Deneyim Anketi-Akran Bildirimi; Crick ve Bigbee, 1998), ilişkisel mağduriyet (Sosyal Deneyim Anketi-Öz Bildirim; Crick ve Bigbee, 1998; Crick ve Grotmeter, 1996; Leadbeater vd., 2003), ilişkisel mağduriyet (Çocuğun Bireysel Yaşantıları Ölçeği – Kişisel Bildirim; Crick ve Grotmeter, 1996), sözel mağduriyet, dışlanma ve söylentiye uğrama (Kurban Ölçeği; Pişkin ve Ayas, 2007) alt boyutlarıyla ele alınmıştır. Ancak zorbalığı değerlendiren ölçme araçlarında saldırgan ve mağdur arasında güç konusunda dengesizlik şartı gözetilmekteyken ilişkisel saldırganlıkta güç konusunda eşit ya da

benzer seviyede olan bireyler de görülmektedir (Kurtyılmaz vd., 2022). Bu sebeple zorbalık ölçeklerinde bu kavramların sağlıklı bir ölçümle ve bir bütün olarak değerlendirilemeyebileceği görülmektedir.

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin uyarlanması'nın amacı ülkemize, ortaokul dönemi çocuklarının ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarını öğrencinin kendi değerlendirmesiyle ölçmeyi sağlayacak geçerliği ve güvenirliği kanıtlanmış bir ölçme aracı kazandırmaktır. Alanyazın incelendiğinde ölçeklerin çoğunluğunun ilişkisel saldırganlığın ve ilişkisel mağduriyetin ya bazı davranışlarını kapsayan bir başlığını (manipülasyon ve dışlama gibi) ya da kendisini bir alt boyut olarak ele aldığı görülmektedir. Bu sebeple uyarlaması yapılan ölçeklerle ilişkisel saldırganlığı ve mağduriyeti tek boyutta kapsamlı şekilde ele alabilecek ve aynı anda kullanabilme fırsatı sunabilecek ölçeklerin ülkemize kazandırılması hedeflenmektedir. Böylece bu ölçekler, ortaokul düzeyindeki ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet davranışlarının daha detaylı şekilde belirlenmesine ve ölçülebilmesine imkan tanıyacak ve bu doğrultuda daha doğru bilgilere erişilip etkili müdahaleler oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca bu çalışmada ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyetle ilgili ölçek geliştirme çalışması yerine ölçek uyarlama çalışması yapılmıştır. Çünkü yapılan araştırmalar sonucunda literatürde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet kavramlarıyla ilgili sınırlı bilgi birikimi olduğu görülmüştür. Bu sebeple mevcut literatürle ilerlenmiş ve geçerlik ve güvenirliği ispatlanmış bir ölçeğin uyarlama çalışması yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, ortaokul öğrencileri için ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet davranışlarını ölçmeye yönelik bir ölçek uyarlama çalışması yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda Relational Aggression Scale (RAS) isimli orijinal ölçeğin uyarlama çalışması yapılarak "*İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*" oluşturulmuştur. Relational Aggression Scale (RAS) 30 maddeden oluşan, ilişkisel saldırganlığın proaktif, reaktif, doğrudan ve dolaylı türündeki davranışlarını içeren, beşli likert tipinde güncel bir öz bildirim ölçeğidir. Bu ölçeğin Türkçeye uyarlaması yapılan formu baz alınarak ilişkisel mağduriyet kavramını temsil edecek ve kültüre duyarlı olacak şekilde *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* oluşturulmuştur. Uyarlanan "*İlişkisel*

Saldırganlık Ölçeği” ile ilişkisel saldırganlık konusundan daha fazla etkilendiği belirlenen ortaokul dönemi ergenleri için ilişkisel saldırganlığın doğrudan, dolaylı, tepkisel-reaktif, amaca dönük-proaktif özelliklerini içeren kapsamlı bir ölçek elde edilmiştir. Bu yolla ilişkisel saldırganlık davranışlarının belirlenmesi ve tespitinin sağlanması, bu davranışların alt yapısının daha detaylı ve doğru şekilde anlaşılması, alınan bu bilgilere göre de etkili müdahale stratejilerinin gelişmesine katkı sunulması amaçlanmaktadır. Ergenlerin hayatında yaygın olarak görülen ilişkisel saldırganlığın, araştırmacıların üzerinde durduğu ciddi bir sorun olduğu belirtilmektedir (Demirel, 2020). Pek çok yaş grubunda ve farklı bağlamlarda kullanılan ilişkisel saldırganlık, bilhassa ergenler arasında en sık başvuru ve en popüler olan saldırganlık biçimi olduğundan ölçeğin örnekleminin ergenler olmasının da önemli bir detay olduğu düşünülmektedir. Böylece ortaokul dönemindeki ergen öğrencilerde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyetle ilgili olayların tespitinde, sorunların anlaşılmasında ve etkili müdahale stratejilerinin tasarlanmasında uyarlaması yapılan ölçeklerin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gizlenmiş davranışlardan ve otorite tarafından kolay gözlemlenemediğinden dolayı bu ölçeğin öz bildirim formatında bir ölçek olması da avantajları arasındadır. Bu kapsamda iki ölçeğin de ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarını gösteren öğrencilerin belirlenip müdahale edilebilmesine ve gerekli çalışmaların sağlanabilmesine katkı sunması amaçlanmaktadır. İlişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet ile ilgili Türkiye’de geliştirilen ölçme araçları incelendiğinde ölçeklerin iki kavramı da bir alt boyut olarak ele aldıkları ve kavramları tek başına kendi içinde kapsamlı şekilde ele almadıkları görülmektedir. Bu çalışmayla alan yazında var olan bu boşluğa katkı sunulması amaçlanmıştır. Bu konuda çalışacak araştırmacılar değerlendirme yaparken iki ölçeği birlikte de ayrı şekilde de kullanabileceklerdir.

1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi, ortaokul dönemindeki öğrencilerin ilişkisel saldırganlık davranışlarını tespit etmek amacıyla uyarlanan “*İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*” geçerli, güvenilir ve kültüre duyarlı bir ölçek midir? olarak belirlenmiştir.

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği baz alınarak, ilişkisel mağduriyet kavramını temsil edecek ve kültüre duyarlı olacak şekilde oluşturulan “*İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*” geçerli, güvenilir ve kültüre duyarlı bir ölçek midir?” olarak belirlenmiştir.

1.4. Varsayımlar

Öğrencilerin kullanılan ölçme araçlarında kendilerini en doğru şekilde ifade eden seçenekleri işaretledikleri ve talep edilen bilgileri yanıltıcı olmadan verdikleri kabul edilmektedir. Ayrıca araştırmada kullanılan ölçeklerin araştırma amacına uygun olduğu ve ölçülmek istenen değişkenlerin niteliklerini yansıttığı varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmada açımlayıcı faktör analizi grubu için veri toplama süreci 2024-2025 eğitim öğretim yılında Gaziantep ilinin merkez ilçelerindeki devlet ortaokullarında öğrenim gören beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf düzeyindeki 382 öğrenciyle sınırlıdır. Bu araştırmada doğrulayıcı faktör analizi grubu için veri toplama süreci 2024-2025 eğitim öğretim yılında Gaziantep ilinin merkez ilçesindeki devlet ortaokullarında öğrenim gören beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf düzeyindeki 588 öğrenciyle sınırlıdır. Araştırmaya katılan öğrencilerde ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet durumlarını ölçmek için uyarlama çalışmaları yapılan *İlişkisel Saldırganlık* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri* kullanılmıştır. Bu sebeple öğrencilerin ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışları ölçekteki maddelerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

İlişkisel Saldırganlık: İlişkisel saldırganlık, bireyin ilişkilerini kasıtlı olarak bozmaya ya da manipüle etmeye yönelik davranışlarla o kişiye zarar vermeyi amaçlayan eylemleri ifade etmektedir (Murray-Close vd., 2016).

İlişkisel Mağduriyet: İlişkisel mağduriyet, bireyin akranlarıyla ilişkilerini bozarak ya da manipüle ederek ilişkilerine zarar vermeyi hedefleyen davranışları içeren bir kavramdır (Crick vd., 2001).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde saldırganlık kavramı, saldırganlığın türleri, saldırganlığın nedenlerine yönelik kuramsal yaklaşımlar, ilişkisel saldırganlık kavramı, ilişkisel saldırganlığın neden ve sonuçları, ortaokul dönemi çocukları gelişim özellikleri, ortaokul dönemi çocuklarında ilişkiler, ortaokul dönem çocuklarında ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel saldırınlıkla ilgili yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar, ilişkisel mağduriyet kavramı, ilişkisel mağduriyet nedenleri ve sonuçları, ilişkisel mağduriyetle ilgili ölçme araçları incelenecektir.

2.1. Saldırganlık Nedir?

İnsanlık tarihi boyunca karşılaşılan temel sorunlardan biri olan saldırganlık eski ve birçok boyutu içerisinde barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıllar içinde, saldırganlık üzerine birçok araştırma yapılmış ve bu çalışmalarda saldırganlık için çeşitli tanımların bulunduğu ve hangi davranışların saldırgan davranış olarak kabul edilmesi gerektiği konusunda ortak bir görüşe varılmadığı gözlemlenmiştir (Büyüktaşkapu Soydan vd., 2017). Bundan dolayı alan yazında saldırganlıkla ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar saldırganlığı yalnızca itme, vurma şeklindeki fiziksel özelliklerle ifade ederken bazı araştırmacılar aşağılama, tehdit etme gibi özellikleri de kavramın içine almaktadır. Bazıları yalnızca kendi türüne zarar veren davranışları saldırganlık içerisinde ele alırken bazıları canlı ya da cansız varlıklara zarar verilen her eylemi saldırganlık kavramı içerisinde ifade etmektedir (Hogo ve Vaughan, 2006). Saldırganlık Latince bir tarafa yönelmek, bir tarafa doğru gitmek anlamına gelen “aggresssion” kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Buradaki anlamına benzer şekilde Eren’e (2018) göre de saldırganlık

insanın içinde barındırdığı öfkenin bir tarafa yönlendirilmesi ve eyleme çevrilmesi olarak da tanımlanabilir. Buss ve Perry (1992) saldırganlığı başka bir organizmaya zarar verme amacı taşıyan, düşmanca düşünceler ve olumsuz duygularla ilişkili davranışlar bütünü olarak tanımlarken Bandura (1973), saldırganlığı toplumsal boyutuyla ele alarak bir davranışın saldırganlık olarak değerlendirilmesi için, o davranışın içinde bulunulan toplumun değer yargıları doğrultusunda zarar verici olarak kabul edilmesinin temel bir ölçüt olduğunu ifade etmiştir. İlk tanımlardan birini yapan ve saldırganlığı çok boyutlu anlamda ele alan Mustonen ve Pulkinen (1993) saldırganlığı "canlı ya da cansız bir nesnede fiziksel veya psikolojik zarar meydana getiren tüm eylemler" şeklinde ifade etmişler, bu eylemlerin bilinçli ya da bilinçsiz şekilde olabileceğini belirtmişlerdir. Allen ve Anderson (2017) ise, saldırganlığı geniş bir çerçevede ele alarak, "bireyin hoşlanmadığı bir isim ya da lakapla çağrılması gibi daha hafif sayılabilecek eylemlerden, itme, vurma, çarpma, tokat atma ve tekmeleme gibi daha ciddi davranışlara, hatta bıçaklama ve silahla yaralama gibi yıkıcı ve adli getirileri olacak eylemlere kadar uzanan tüm davranışları" saldırganlık olarak tanımlamışlardır. Can'a (2002) göre saldırganlık sözlü, fiziksel veya dolaylı yollarla bir başkasına zarar verme amacını taşıyan herhangi bir davranış olarak tanımlanabilir. Genel anlamda bakınca tüm tanımlamaların ortak özelliği saldırganlığın zarar verme niyetli tüm eylemler olduğu yönündedir.

2.2. Saldırganlık Türleri

Alanyazında saldırganlığın türlerinin birçok şekilde incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada daha geniş bir tür kategorilendirmesi sağladığından fiziksel ve sözel, doğrudan ve dolaylı, araçsal ve düşmanca, amaca yönelik ve tepkisel ve ilişkisel saldırganlık başlıkları altında toplam beş başlık olarak açıklanmıştır (Taşan, 2022).

2.2.1. Fiziksel ve Sözel Saldırganlık

Fiziksel saldırganlık, bireylerin diğer kişilere ya da eşyalara yönelik bilinçli ve amaçlı şekilde fiziksel zarar verme davranışları olarak ifade edilmektedir. Bu davranışlar arasında tekme atma, itme, vurma ya da diğerlerinin eşyalarına zarar verme gibi davranışlar yer almaktadır (Taylor ve Jose, 2014). Sözel saldırganlıkta da

temel amaç fiziksel saldırganlıkta olduğu gibi karşıdakini incitmektir. Ancak bu saldırganlık türünde fiziksel hasar yerine dil aracılığıyla zarar verilir. Küfür, alay, hakaret gibi sözlü ifadelerle yapılan saldırganlıktır (Onukwufor, 2013). Sözel saldırganlık zamanla fiziksel saldırganlığa zemin hazırlayabilir dolayısıyla sözel saldırganlık fiziksel saldırganlığın habercisi olarak görülebilir (Glascock, 2008).

2.2.2. Doğrudan ve Dolaylı Saldırganlık

Doğrudan saldırganlık, zarar veren davranışları doğrudan mağdura karşı onla yüz yüze göstermeyi ifade ederken dolaylı saldırganlık, mağdurla doğrudan yüzleşmeden dolambaçlı yollarla gerçekleştirilen davranışları ifade etmektedir. Doğrudan saldırganlık çoğunlukla anlık tepki ve dürtüsellikle ilişkilendirilirken, dolaylı saldırganlık ise planlı şekilde zarar verme amacı taşır ve bu süreçte saldırgan, kimliğini gizli tutmayı tercih eder (Walker ve Richardson, 1998). Doğrudan saldırganlık kavramının literatürde fiziksel saldırganlıkla özdeşleştirildiği görülmektedir (Nwafor vd., 2015). Dolaylı saldırganlık kavramının ise manipülatif ve kontrolcü davranışlar içermesi sebebiyle ilişkisel ve sosyal saldırganlık kavramlarıyla benzer olduğu belirtilmektedir ancak bu kavramlarda vurgulanan noktaların farklı olduğu görülmektedir (Coyne ve Archer, 2005).

2.2.3. Araçsal ve Amaçsal Saldırganlık

Araçsal saldırganlık, bireyin herhangi bir provokasyon ya da öfke durumu olmaksızın, belirli bir kazanç ya da fayda sağlama amacıyla gerçekleştirdiği davranışları ifade eder ancak bu davranışların kasıtlı olarak zarar verme amacı bulundurmeyen davranış biçimleri olduğu belirtilmektedir (Taylor vd., 2012). Reaktif, dürtüsel ve duygusal saldırganlık şeklinde de adlandırılmaktadır (Anderson ve Bushman, 2002). Amaçsal saldırganlık ise çevreden alınan ipuçlarıyla planlı ve kasıtlı olarak bir amaç doğrultusunda uygulanan saldırganlık davranışları olarak tanımlanmaktadır (Dodge ve Coie, 1987).

2.2.4. Düşmanca veya Tepkisel Saldırganlık

Düşmanca saldırganlık, karşıdan gelen tehdit veya hakarete karşı doğal olarak gelişen bir tepkiyle ve çoğunlukla dürtüsel olarak oluşan saldırganlık türüdür.

Diğerlerine zarar verme amacı taşıyan birey öfke veya korku gibi duygusal tepkilerle eyleme geçmektedir (Hubbard vd., 2010). Tepkisel saldırganlık, engellenme ve provakasyon durumlarına verilen öfkeli ve savunmacı tepkileri içermektedir (Crick ve Dodge, 1999). Araçsal saldırganlık ile farkı belli bir niyete hizmet etme durumu yoktur, duygusal, plansız ve dürtüsel şekilde gerçekleşmektedir (Brosbe, 2011).

2.2.5. İlişkisel Saldırganlık

Saldırganlık, günümüzde giderek daha yaygınlaşan, erken yaşlarda öğrenilerek gelişen ve sadece fiziksel değil, aynı zamanda ilişkisel düzeyde de sıkça görülen bir davranış sorunudur (Uysal ve Dinçer, 2013). Saldırganlık konusundaki çalışmalara bakıldığında başlangıçta fiziksel saldırganlık türüne (nesnelere ya da kişilere vurma, yumruk atma, kötü söz söyleme gibi) odaklanılırken son yıllardaki araştırmalarda saldırganlığın daha çok fiziksel olmayan yönüne (dedikodu, dışlama, kasıtlı manipülasyon, olumsuz jest ve mimikler) odaklanılmıştır (Archer, 2001). Yine başka çalışmalara baktığımızda da (Crick vd., 2006; Crick vd., 1997) saldırganlık türleri içerisinde daha sık görülen ve belirgin türlerin fiziksel ve ilişkisel saldırganlık olduğunu kabul etmektedirler. Voulgaridou ve Kokkinos (2015) tarafından yapılan çalışmaya göre de araştırmalarla birlikte film, kitap ve medyada da ilişkisel saldırganlık konusuna ilginin olduğu belirtilmiştir. Fiziksel olmayan bu saldırganlık dolaylı saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve sosyal saldırganlık şeklinde farklı isimlerle isimlendirilmiştir. Bu kavramların aynı saldırganlık türünü oluşturdukları sadece tanımlamalarında vurgulanan noktaların farklılık gösterdiği ve literatürde büyük oranda örtüştüğü belirtilmiştir. “İlişkisel saldırganlık” terimi ise 1995 senesinde ilk defa Crick ve Grotmeter ile kullanılmıştır.

İlişkisel saldırganlık genel tanımıyla ilişkilerde bilinçli olarak duygusal zarara sebep olmak olarak ifade edilebilir (Bowie, 2007). İlişkisel saldırganlık, bireyin ilişkilerini kasıtlı olarak bozmaya ya da manipüle etmeye yönelik davranışlarla o kişiye zarar vermeyi amaçlayan eylemleri ifade etmektedir (Murray-Close vd., 2016). Başka bir tanımıyla ilişkisel saldırganlık kasıtlı olarak iyi niyetli olmayan bir şekilde diğerini incitmek niyetiyle fiziksel olmayan şekilde veya kelimelerle yapılan davranışlardır (Merrell vd., 2006). Bu saldırganlık şeklinde temel amaç kişiye zarar vermek için ilişkiyi ve arkadaşlığı yönlendirme, bozma ve sonlandırma şeklindedir (Xie vd., 2003). İlişkisel saldırganlığı Crick ve Grotmeter

(1995), başkasına zihinsel hasar ya da stres verme veya arkadaşlıkları zedeleme amacını barındıran dedikodu yapma ve sözel manipülasyon gibi agresif eylemler olarak ifade ederken Underwood vd. (2001), statü kazanma için başkalarına psikolojik ve duygusal olarak zarar verme girişimi şeklinde tanımlar. Bu saldırganlık biçimini karşı tarafla yakın ilişki kurmak isteyen bireylerde de o kişiyi kaybetmemek için onun başkalarıyla ilişkisini ve yakınlaşmasını engelleme, onu diğerlerinden uzaklaştırmaya çalışma bu sebeple dedikodu yayma, dışlama gibi davranışlarda bulunma, onu suçlu hissettirme, küserek ve soğuk davranarak ondan ilgi almaya çalışma şeklindeki davranışlarla görebilmekteyiz (Grotperter ve Crick, 1996). Saldırgan, ilişkisel saldırganlık davranışları göstererek başkalarının kendisini cezalandırma ihtimalini engellerken aynı zamanda saldırganlığa uğrayan kişinin karşı tepkisini de önlemiş olur (Xie vd., 2002).

İlişkisel saldırganlıkta dedikodu, dışlama veya sessiz muamele gibi sosyal ilişkilerde manipülasyonlar yapılarak ilişkiye bilinçli olarak zarar verilir (Crick, 1995). İlişkisel saldırganlık davranışları tekrarlayarak ve kasıtlı şekilde başkasına zarar vermeyi amaçlar ve sosyal dışlanma (örneğin, akranı oyun veya sosyal gruptan dışlamak), sosyal yabancılaştırma (örneğin, akranlara sessiz tedavi uygulamak), doğrudan kontrol (örneğin, "Eğer ... yapmazsan, benim arkadaşım olamazsın" gibi ifadeler) ve reddetme (örneğin, bir akranla ilgili dedikodu yaparak ya da yalan söyleyerek diğerlerinin onu reddetmesine sebep olmak) gibi kişiler arası manipülatif eylemler olarak tanımlanabilir (Crick vd., 1997). Özdemir ve Tepeli'ye (2015) göre ilişkisel saldırganlık davranışları olarak ifade edilen eylemler şunlardır: arkadaşına karşı incitici dil kullanmak, arkadaşla ilgili dedikodu yaymak, tehdit etmek, arkadaşlığı bitirdiğini belirtmek, arkadaşını oyunlardan mahrum bırakmak. Kokkinos ve Voulgaridou (2016) ilişkisel saldırganlık ölçekleriyle ilgili yapılan tarama çalışması incelendiğinde 89 ölçeğin tümünde "dedikodu yayma" ve "sosyal dışlama" davranışlarının olduğu, 78'inde ise "arkadaşlık manipülasyonu (arkadaşlığı bitirme tehdidi) davranışının yer aldığı görülmüş olup ilişkisel saldırganlığın tanımlanmasında bu davranışların önemli yer aldığı görülmektedir. Başka bir çalışmada yine ilişkisel saldırganlıkta en sık karşılaşılan davranış örüntülerinden birinin dışlama olduğu belirtilirken dışlayıcı davranışlar; bireyleri grup içinde görmezden gelme, onları yok sayma, diğer üyelerle iletişimlerini engelleme ya da grup içi etkileşimlerden uzak tutma şeklinde ifade edilmektedir (Abayhan, 2013).

Sullivan vd. (2006) yaptıkları çalışmada ilişkisel saldırganlık davranışlarından en çok yapılanı “başka bir öğrencinin seninle ilgili yalan söyleyerek diğerlerinin seni sevmemesini sağlaması” (%40), en az yapılanı “isteklerini yerine getirmezsен diğer öğrencinin seni sevmeyeceğini söylemesi (%13) olarak ifade edilmiştir. Bu eylemler incelendiğinde ilişkisel saldırganlık davranışlarının doğrudan yolla da dolaylı yolla da gösterilebildiği, bu davranışların ilişkisel saldırganlık kavramı içerisinde ele alınması için dikkat edilecek noktanın bu davranışları uygulama şekliinden ziyade ilişkiye ya da grup üyelerine zarar verilme amacı olup olmadığının değerlendirilmesi olduğu belirtilmektedir (Coyne ve Archer, 2005). İlişkisel saldırganlık farklı dönemlerde farklı biçimlerle doğrudan, dolaylı, sözlü veya sözsüz şeklinde ortaya çıkabilir (Nelson vd., 2008). İlişkisel saldırganlık, işlevsel olarak ikiye ayrılır; planlı, amaçlı, hedefe dönük saldırganlığı belirten proaktif saldırganlık ve dürtüsel, düşmanca, gerçek ya da algılanan tehdite karşı yapılan saldırganlığı belirten reaktif saldırganlıktan oluşmaktadır (Vitro vd., 1998).

Örtük saldırganlık davranışlarından bahsedilirken Türkiye’de dolaylı saldırganlık terimi kullanılmaktayken yurt dışında ilişkisel saldırganlık (Crick ve Grotpeter, 1995; Voulgaridou ve Kokkinos, 2015), sosyal saldırganlık (Galen ve Underwood 1997) ve dolaylı saldırganlık (Lagerspetz vd., 1988) terimleriyle ifade edilebilmektedir. Bu üç kavramın aynı saldırganlık türünü oluşturdukları sadece tanımlamalarında vurgulanan noktaların farklılık gösterdiği ve dolaylı saldırganlığın ilişkisel saldırganlığı kapsadığı Moretti vd. (2001) tarafından, sosyal saldırganlığın da göz devirme şeklindeki sözsüz davranışlar açısından ilişkisel saldırganlıktan farklılaştığı Murray Close vd. (2016) tarafından belirtilmiştir.

2.2.5.1. İlişkisel saldırganlığın nedenleri.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde bireylerin ilişkisel saldırganlık davranışlarını göstermelerinde birçok faktörün etkisi olduğu görülmektedir. İlişkisel saldırganlığın statü oluşturma ve diğerlerine duygusal ve psikolojik zarar verme şeklinde birçok işlevi bulunmaktadır (Underwood vd., 2001). Bu durum ilişkisel saldırganlık davranışlarını göstermede neden oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ilişkisel saldırganlık davranışlarının gösterilmesindeki en önemli sebeplerden başka biri grupların diğer gruplara karşı ve grup içindeki özel ilişkilerde konumunu korumak ve güçlendirmek istemesidir (Ojala ve Nesdale, 2004). Örneğin Grotpeter

ve Crick (1996) yaptıkları çalışmada çocukların gruptaki yerlerini korumak adına ilişkisel saldırganlığı kullandığını ve ilişkisel saldırganlık davranışlarında bulunan çocukların diğer çocuklara göre arkadaşlarıyla daha yakın ilişkiler kurduğunu belirtmişlerdir. İlişkisel mağduriyete uğrayan bireylerde ilişkiyi hedef alan ilişkisel saldırganlık davranışları ilişkileri sürdürmede araç olarak da değerlendirilebilmektedir (Kurtyılmaz, 2011). Başka bir araştırmada Korkut ve Özyürek (2023) 5-6 yaş arası 150 çocukla çalışmış, çocukların sosyal becerileri arttıkça zorbalık davranışlarının arttığını, tanışma ve selamlaşma gibi başlangıç becerilerinin artmasıyla birlikte de kurban çocuk olma durumlarının arttığını ifade etmişlerdir.

Bazı durumlarda ise ilişkisel saldırganlık ilişkilerin ve sosyal hayatın normal bir bölümüymüş şeklinde algılanmakta ve bu durum ilişkisel saldırganlığın normalleşmesine neden olmaktadır. İlişkisel saldırganlıkta bireylerin niyetindeki ve davranışlarındaki zarar verme durumu saklanabilmesi bu davranışların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum da ilişkisel saldırganlık davranışlarının ilişki başlatma ve sürdürme noktasında kullanılmasına sebep olmaktadır (Gomes, 2007; Young ve Nelson, 2006). Özellikle kolektivist ve aile odaklı kültürlerde, sosyal becerilerini ve kişilerarası yetkinliklerini geliştirmiş olan genç yetişkinler, ilişkisel manipülasyonu stratejik biçimde kullansalar bile sosyal çevreleri tarafından uyumlu bireyler olarak değerlendirilebilirler ve fark edilmeyebilirler (Kawabata vd., 2020).

İlişkisel saldırganlığın oluşmasında kişilik özellikleri de etkili olabilmektedir. Kişilik özellikleriyle ilgili yapılan çalışmada düşük düzeyde uyumluluk, vicdanlılık, açıklık, duygusal denge yüksek düzeyde nevrozizm ergenlerde daha fazla düşmanca atıf oluşmasına sebep olmakta bu da ilişkisel saldırganlık davranışlarını artırmaktadır (Kokkinos vd., 2017). Ergenlerde gelişimsel özellik olarak ortaya çıkan heyecan arayışı (Dane ve Marini, 2014), dürtüsellik ve empati yoksunluğundan kaynaklı oluşan duygusuz özellikler bu kişilik özellikleri içerisinde yer almaktadır (Marsee ve Frick, 2007). Erken ergenliğin, bireyde saldırgan davranışların artmasına neden olabilecek bir geçiş dönemi stresi kaynağı olarak etkili olabileceği de belirtilmiştir (Murray-Close, 2016). Yine kişilik özelliği olarak psikopatik özelliklere sahip çocuklar taraflı şekilde olayları değerlendirdikleri için, dürtüsel özellikleri yüksek bireylerde ise suçluluk ve pişmanlık hisleri eksik olduğu için kendilerini haklı bularak saldırgan davranışlarda bulundukları öne sürülmüştür (Munoz vd., 2008 ;Wachs, 2012). Taşan (2022), lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada ilişkisel

saldırganlık ve alt boyutları (manipölasyon, dedikodu ve dışlama) ile ahlaki çözölme arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Suçluluk ile dedikodu alt boyutu arasında negatif ilişki bulunmuştur. Utancı dışsallaştırma ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Yine yapılan başka bir çalışmada narsizmin ilişkisel saldırganlıkla pozitif ilişki içerisinde olduğu bulunmuştur (Ojanen vd., 2012). Kaya ve Donat-Bacıoğlu (2023) lisede öğrenim gören 1235 ergenle yaptıkları çalışmada kişilik özellikleri ile saldırganlık ve saldırganlık alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemişler, dışadönüklük özelliğı ile saldırganlık arasında pozitif ilişki olduğu görülürken uyumluluk, sorumluluk ve denge özellikleri ile saldırganlık arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Kurtyılmaz (2011) çalışmasında benlik saygısı yüksek olan öğrencilerde sosyal bağıllık hissinin yüksek olduğunu bu durumun da sosyal kaygıyı azalttığı için ilişkisel saldırganlığı da azalttığını belirtmiştir.

Kındap-Tepe ve Sayıl (2012) yaptıkları araştırmada ilişkisel saldırganlığın olumlu arkadaş niteliğı ile negatif ilişkisi olduğunu belirtmiştir. Her iki cinsiyette anneden algılanan psikolojik kontrolün ilişkisel saldırganlığı pozitif yönde, yalnızca kızlarda anneden algılanan davranışsal kontrolün ilişkisel saldırganlığı negatif yönde; yalnızca erkeklerde babadan algılanan psikolojik kontrolün ilişkisel saldırganlığı pozitif yönde; her iki cinsiyette babadan algılanan davranışsal kontrolün ilişkisel saldırganlığı negatif yönde etkilediğı görölmüştür. Farklı bir çalışmada ise anne babanın otoriter ebeveyn tutumunda olmasının da ilişkisel saldırganlık ile pozitif ilişkide olduğu belirtilmektedir (İkiz ve Samur, 2016).

Cinsiyet açısından incelendiğinde Süslü vd. (2023) lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında erkek öğrencilerde saldırganlık davranışlarının kız öğrencilere göre daha fazla bulunduğu, öğrencilerin ailesel özelliklerinin (anne baba öğrenim düzeyi, çalışma bilgisi, birliktelik durumu) saldırganlık davranışlarıyla anlamlı bir bağı olmadığı ve ortaöğretim hayatı boyunca 1-2 kere disiplin cezası alan öğrencilerde saldırganlık davranışlarının daha fazla olduğu incelenmiştir. Kurnaz vd. (2013) yaptıkları çalışmada hem kız hem erkek çocuklarda ilişkisel saldırganlık düzeyi neredeyse eşit çıkmıştır. Crick ve Grotpeter (1995) çalışmasında kız çocuklarında ilişkisel saldırganlık davranışının daha fazla olduğunu belirtirken Crick vd. (1997) yaptıkları çalışmada öğretmen değerlendirmesinde kız çocuklarında ilişkisel saldırganlık davranışını daha fazla gözlemlediklerini akran değerlendirmesinde ise fark çıkmadığını belirtmişlerdir. Volk vd. (2012) kızların

daha güvenli bir yol olarak gördükleri için ilişkisel saldırganlığı daha fazla tercih ettiğini öne sürmüşlerdir. Juliano vd. (2006) ise erkeklerde daha fazla ilişkisel saldırganlık davranışlarının görüldüğünü belirtmiştir.

Yaş değişkeni açısından ilişkisel saldırganlık incelendiğinde Loeber ve Hay (1997) ilişkisel saldırganlık ile yaş arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmektedir. Özen (2006), kızlarda yaş arttıkça mağduriyet türlerinin azaldığını erkeklerde ise alaya alınma mağduriyetinin yaşla birlikte azaldığını diğer türlerde mağduriyetin yaşla birlikte azalmadığı görülmüştür. Anne baba eğitim düzeyi açısından bakıldığında Masalcı (2001) araştırmasında ilişkisel mağduriyet ile hem anne hem de baba eğitim düzeyi arasında negatif ilişki olduğunu belirtirken, ilişkisel saldırganlık ve babanın eğitim düzeyi pozitif ilişkili bulunmuştur. Sosyoekonomik anlamda baktığımızda Kurnaz vd. (2013) çalışmalarında ilişkisel saldırganlık ile aile gelir düzeyi arasında pozitif ilişki bulmuştur. Var olan kardeş sayısına bakıldığında ise iki ve daha fazla kardeşi olan okulöncesi dönemi çocuklarda kardeşi olmayanlara göre ilişkisel saldırganlık puanlarının yüksek olduğu, en az ilişkisel saldırganlık düzeyinin kardeşi olmayanlarda en fazla ilişkisel saldırganlık düzeyinin ise iki ve daha fazla kardeşi olan çocuklar olduğu görülmüştür (Kaya, 2020).

Ergenlik dönemindeki hormonal değişimlerin de ilişkisel saldırganlık davranışlarını kolaylaştırabildiğini görmekteyiz. Yapılan çalışmada 9 yaşında olan kız ve erkek çocuklarında testosteron düzeyi ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif ilişki olduğu belirtilmiştir (Sánchez-Martín vd., 2011). Ayrıca bu dönemdeki cinsel partnere ulaşım için oluşan rekabette ilişkisel saldırganlığın karşı tarafı küçümsemek için bir yöntem olarak yapılabileceği öne atılmıştır (Kistner vd., 2010). Zimmer-Gembeck vd. (2013) çalışma bulgularında ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyetin popüler ergenlerde de sosyal olarak kendini soyutlayan ergenlerde de görüldüğünü ifade etmişlerdir. Neal (2009) ise yaptığı çalışmada sosyal bağlam açısından değerlendirilen öğrencilerde popülerlik arttıkça ilişkisel saldırganlık oranının da arttığını belirtmiştir. Rose vd. (2004) çalışmalarında popüler olan kızların ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha fazla gösterdiği ve bu durumun da süreç içerisinde tekrar popülerliklerini artırdığını tespit etmişlerdir. İlişkisel saldırganlığın etkili olabilmesi ve manipülasyonların yapılabilmesi için belli düzeyde sosyal beceriler, ilişki konusunda yetenekli olma ve saldırganın yönlendirebildiği bir grubun varlığı gerekmektedir (Hawley vd., 2007). Bu durum popülerlikle ilişkisel saldırganlık arasındaki ilişkiyi açıklayabilmektedir (Casper vd., 2020). Yüksek

düzeyde popülerlik durumunda arkadaşlık kıskançlığı ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif ilişki olduğu, düşük düzeyde popülerlik durumunda ise aradaki ilişkinin negatif olduğu görülmektedir (Kraft ve Mayeux, 2016).

Shahaeian vd. (2017) yaptıkları çalışmada anaokulu dönemindeki çocuklarda ilişkisel saldırganlık ile sosyal ve bilişsel beceriler arasındaki ilişki incelenmiştir. Yüksek düzeyde ilişkisel saldırganlık gösteren ve dil becerileri yüksek olan öğrenci grubunda daha yüksek seviyede sosyal ve bilişsel beceriler olduğu görülmüştür. Bilişsel ve dilsel beceri düzeyleri yüksek olan çocuklar daha çok grup etkinliklerine katıldığından anlaşmazlık yaşama ve bu durumda ilişkisel saldırganlığı kullanma ihtimalleri de artmaktadır. İlişkisel saldırganlık gösteren anaokulu çocuklarında yürütücü işlevler gibi bilişsel beceriler yüksek düzeyde bulunmuştur (Shahaeian vd., 2017). İlişkisel saldırganlık davranışları gösteren ergenlerde düşük duygusal beceriler, yüksek düzeyde sosyal zeka ve bilişsel beceriler olduğu görülmektedir (Björkqvist vd., 2000). Örneğin yapılan bir çalışmada sosyal zekası yüksek olan kız ergenlerin daha çok ilişkisel saldırganlık davranışlarında bulundukları görülmüştür. Yakın ilişkiler kurmaya ve sürdürmeye daha fazla önem verdikleri için kızlar sosyal beklentileri karşılanmadığında ilişkisel saldırganlığa yönelme eğilimde olabilirler (Loflin ve Barry, 2016). Bilişsel düzeyleri ve ilişkisel saldırganlık düzeyi yüksek olan çocuklarda ise prososyal davranışların düşük olduğu görülmektedir (Shahaeian vd., 2017).

Ayrıca ilişkisel saldırganlık davranışlarında öğretmen davranışlarının etkisini inceleyen bir çalışmada öğretmenlerin daha çok övgüde bulunduğu durumlarda öğrencilerdeki ilişkisel saldırganlık düzeyinin daha yavaş arttığı, daha çok azarladıkları durumlarda ise ilişkisel saldırganlık düzeyinin daha hızlı arttığı görülmektedir (Weyns vd., 2017).

Son olarak medya etkisi açısından incelendiğinde yapılan bir çalışmada televizyonda ilişkisel saldırganlık davranışları izleyen ergenlerde bu davranışların kabul edilebilir mesajını aldıkları için bu durumun gelecekteki ilişkisel saldırganlık davranışlarını artırdığını bulmuşlardır (Coyne, 2016).

2.2.5.2. İlişkisel saldırganlığın sonuçları.

İlişkisel saldırganlık davranışlarının okul öncesi dönemle birlikte gözlemlenmeye başlandığı belirtilmektedir (Swit ve Mc Maugh, 2012). Fiziksel

saldırganlığa göre ilişkisel saldırganlık daha uzun vadeli bir süreci kapsamaktadır (Yırtıcı, 2019). Erken çocukluk döneminde, bu davranışlar genellikle normal bir davranış olarak kabul edilmiştir ve çocukların zamanla bu tür davranışlardan vazgeçeceği düşünülmüştür. Ancak yapılan çalışmalar, ilişkisel saldırganlığın, hem mağdurlarda hem de saldırganlık davranışını gösterenlerde önemli duygusal ve psikolojik etkilere neden olduğunu ortaya koymuştur (Crick vd., 1997). İlişkisel saldırganlığın da ilişkisel mağduriyetin de sosyal ve psikolojik işlevsellikle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Casper ve Card, 2017). Yapılan çalışmalar, ilişkisel saldırganlığa maruz kalan çocukların çoğunlukla uzun yıllar boyunca olumsuz duygulara sahip olduklarını belirtmişlerdir. İlişkisel saldırganlığın fiziksel saldırganlıkla benzer düzeyde acı veren bir konu olduğu, bireylerdeki olumsuz yansımalarının daha uzun devam ettiği ve bireylerde akademik başarı düşüklüğüne ve sosyal problemlere sebep olduğu belirtilmektedir (Yoon vd., 2004).

Crick ve Grotpeter (1995), ilişkisel saldırganlığın çoğunlukla yakın akran ilişkilerinde görüldüğünü ve ilişkisel saldırganlığa maruz kalan çocuklarda sosyal beceriler ve işlevsellikte uzun vadeli psikolojik etkiye sebep olan riskler bulunduğunu tespit etmişlerdir. İlişkisel saldırganlığın da ilişkisel mağduriyetin de akran reddine neden olduğu belirtilmiştir. İlişkisel saldırganlıkta yalnızca mağdur değil saldırganlığı gösteren bireyler de bu davranışlardan zarar görmektedirler. İlişkiler karşılıklı etki barındırdığı için saldırgan kişiler de psikolojik ve sosyal olarak zorluklar yaşamaktadır (Grotpeter ve Crick, 1996). İlişkisel saldırganlık davranışları gösteren çocuklarda yüksek düzeyde güvensizlik hissine, zayıf kişisel ve sosyal becerilere sahip olup çoğunlukla dürtüsel özellikler göstermektedirler (Kumpulainen ve Rasanen, 2000). Başka bir çalışmada Björkqvist vd. (2000) yüksek sosyal zeka ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmişlerdir.

Sosyal-psikolojik uyum noktasında bu çocukların daha fazla sevilmedikleri, akran reddi olasılıklarının yüksek olduğu ve sosyal açıdan uyumsuzluk yaşadıkları görülmüştür (Crick ve Grotpeter, 1995). Yine benzer şekilde Casper vd. (2017) çalışmasında ilişkisel saldırganlığı düşük akran kabulü (bireyi seven kişinin azlığı) ve yüksek akran reddi (bireyin sevilme oranının yüksekliği) ile ilişkili bulmuştur.

İlişkisel saldırganlık olayı yaşayan kızların ve erkeklerin fiziksel saldırganlığa göre özellikle kızların daha fazla üzüntü yaşadıklarını ayrıca ilişkisel saldırganlık yaşama sıklığı ile özdeğer arasında kızlarda daha fazla olacak şekilde olumsuz ilişkili çıktığını belirtmişlerdir (Paquette ve Underwood, 1999). İlişkisel saldırganlık

davranışları gösteren çocuklarda madde kullanımı ve davranış sorunları oranının daha fazla olduğu, bu çocukların depresyon, izolasyon ve yalnızlık gibi durumlar konusunda daha fazla risk altında olduğu görülmektedir (Galen ve Underwood, 1997; Sullivan vd., 2006). Benzer şekilde Zimmer-Gembeck vd. (2007) yaptıkları çalışmada ilişkisel saldırganlığın depresyon ile pozitif ilişkide olduğunu belirtmişlerdir. Voulgaridou ve Kokkinos (2019) da yine yaptıkları çalışmada ilişkisel saldırganlığın davranış problemleri gibi dışa yönelimli ve depresyon, anksiyete gibi içe yönelimli birçok sorunla ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Kawabata vd. (2012) araştırmasında ilişkisel saldırganlıktaki artış ile kaygı/depresif semptomlarda oluşan artışın arasında ilişki bulunmuş ve bu ilişki fiziksel saldırganlıktakinden daha güçlü bulunmuştur.

2.3. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık İlişkisi

Saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramları çoğunlukla karıştırılabilen ve birbirinin yerine kullanabilen kavramlar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu bölümde kavramların tanımları ve ayırt edici noktaları açıklanacaktır. Başka birini yaralayacak, acı ya da hasar verecek davranışlarda bulunmak saldırganlıktır (Liu vd., 2013). Saldırganlıkta niyet önemlidir. Karşıdaki kişi herhangi bir zarar görmemiş olsa bile eğer ona zarar verme niyetiyle davranış gösterilmişse bu durum saldırganlık olarak ele alınır (Bayrak, 2011). Şiddet, fiziksel güç ya da tehdit yoluyla bireyin başkasında yaralama, ölüm, psikolojik zarar gibi yıkıcı sonuçlara yol açmasına ya da açma ihtimalinin oluşmasına sebep olan davranışların tümüdür (WHO, 2002). İki kavram incelendiğinde şiddet bir saldırganlık türüdür ancak saldırganlığın fiziksel tarafı baskın ve yüksek zarar verme olasılığı içeren formudur (Haskan ve Yıldırım, 2012).

Ayrıca saldırganlık, şiddeti ve zorbalığı kapsamaktadır. Zorbalık, güçlü konumda olan grup ya da kişiyi daha güçsüz konumdaki grup ya da kişiye devamlı ve tekrarlı şekilde olumsuz davranışlarda bulunmasıdır. Zorbalık, saldırganlığın bir alt boyutu olarak saldırganlık içerir ama her saldırgan davranış zorbalık değildir. Zorbalıkta belirleyici faktörler iki taraf arasında güç dengesizliği, davranışların belli bir süre tekrar etmesi ve bilinçli şekilde yapılıyor olmasıdır. Zorbalık şiddet gibi yalnızca fiziksel şekilde uygulanmaz sözlü ve ilişkisel boyutta da ortaya çıkabilmektedir (Olweus, 1999). İlişkisel saldırganlık da başka bir kişiye karşı güç

gösterisi yapmak için devamlı olarak kullanıldığında, aynı zamanda bir zorbalık biçimi olarak da tanımlanabilir (Monks ve Smith, 2006).

2.4. Ortaokul Döneminde Akran İlişkileri ve İlişkisel Saldırganlık

Ergenlik bireyde fiziksel, psikolojik ve sosyal alanlarda belirli değişimlerin olduğu bu sebeple de kendisinin ve çevresinin belli uyum sorunları ile karşı karşıya geldiği bir dönemdir. Birey Stanley Hall tanımlamasıyla “fırtına ve stres” dönemi şeklinde adlandırılan bu dönemde çatışmalar ve duygusal değişimler yaşar. Bu dönemin getirdiği sosyal ve bilişsel becerilerle bireyler ilişkisel saldırganlık taktiklerini daha basit uygular duruma gelmektedir (Santrock, 2014). Ortaokul dönemi gelişimsel bakımdan ergenlik öncesi ve ergenliğin ilk aşamalarını içeren bir süreçtir. Fiziksel değişimle birlikte duygusal değişimler ve sosyal alışkanlıkların değişimi ergende karmaşık bir dönem oluşturur. Bu dönemdeki çocuklar etrafındaki yetişkinler tarafından artık anlaşılmadığını hissettiği için akranlarına yönelir ve onların beğenisine, takdirine sahip olmayı önemsemeye başlar. Ergen bu noktada hissettiği akran baskısı sebebiyle akran gruplarından gelen istekleri koşulsuz yapabilir ve dedikodu, iftira gibi zarar verici davranışlarda bulunabilirler (Esen, 2003).

Bireylerin gelişimleriyle birlikte ilişkisel saldırganlığın da istikrarlı desenler gösterdiği bulunmuştur (Crick ve Grotpeter, 1995). Ergenliğin başlamasıyla meydana gelen gelişimsel değişimler ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyetin yükselişe geçtiği kritik bir ortam sunabilir (Schiff ve Lee, 2025). Nörogelişimsel yaklaşımlar, ergenlikteki biyolojik değişimlerin, özellikle kız ergenlerde sosyal ve duygusal uyaranlara karşı artan bir hassasiyet yarattığını ileri sürmektedir (Somerville, 2013). İlişkisel saldırganlığın erken çocukluk döneminde açığa çıktığı (Crick vd., 1997), ergenlik dönemi süresince de arttığı ifade edilmektedir (Vaillancourt vd., 2007). Erken ergenlik, bireyde saldırgan davranışların artmasına neden olabilecek bir geçiş dönemi stresi kaynağı olarak etkili olabilir (Murray-Close, 2016). Ayrıca ilişkisel saldırganlıkta sosyal bilişsel beceriler etkili olmaktadır. Çocuklar bu becerilerin gelişmesiyle kendilerini daha etkili ifade edebilme ve sosyal ortamlarda kabul görme çabaları artar ve ilişkisel saldırganlık eylemleri gelişimsel bir özellik olarak karşımıza çıkar (Özdemir ve Tepeli, 2015). İlişkide saldırganlığı etkili şekilde kullanabilmek için belirli seviyede dil ve sosyal bilişsel becerilere ihtiyacımız

olacaktır (Bonica vd., 2003). Bazı bireylerin hem prososyal hem de manipülatif davranışları ustaca kullanarak yüksek sosyal statü elde etme ya da kişisel hedeflerine ulaşma becerisine sahip oldukları belirtilmektedir (Heilbron ve Prinstein, 2008). Ayrıca ilişkisel saldırganlığın en çok kullanılabildiği yerler yakın arkadaşlık ortamları olduğu için ergenlik döneminde ilişkisel saldırganlık daha yaygındır (Murray-Close vd., 2007). İlişkisel saldırganlığın ergenlik döneminde arkadaş grubu içerisindeki statüyü yükseltmek ve devam ettirmek için işe yarar bir yöntem olabileceği belirtilmiştir (Cillessen ve Mayeux, 2004). Gelişim dönemleri bir sonraki aşamaya geçtikçe bireylerde ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha karmaşık ve gizli yöntemlerle yapabileceği bilişsel ve sosyal yetenekler gelişmektedir. Bu durum ergenlik döneminde de karşısındaki ilişkide hassas olduğu noktaları tahmin gibi becerilerin artmasıyla ilişkisel saldırganlık davranışları artış göstermekte ve fark edilmesi zor şekillerde kendini göstermeye başlamaktadır. Aileden uzaklaşıp arkadaşlara yönelmeyle başlayan ergenlik sürecinde arkadaşlık ilişkileri, ergen için ait hissetme duygusunu ve kimliğini oluşturduğu bir dayanak olduğundan bu ilişkiler olumsuz olduğunda adaptasyona engel teşkil eden bir faktöre dönüşmektedir (Kaukiainen vd., 1999).

Ergenlik döneminde, bireylerin aile dışında yakın ilişkiler kurma gereksinimi artar ve bu tür arkadaşlıklar onlara duygusal destek ile kabul görme hissi kazandırır. (Boisvert ve Poulin, 2016). Bu dönemde sosyal ilişkilerde başlayan duygusal yoğunluk değişimleri ile birlikte, kurulan yakın ilişkilerin arttığı bu sebeple de ilişkisel saldırganlık davranışlarında artışın görüldüğü bir dönemdir (Zimmer-Gembeck vd., 2013). Erken ergenlik döneminde ergenlerin birbirine ilişki kaynaklı zarar vermeleri daha belirginleşmektedir. Nedenlerinden biri ise yaş artışıyla ergende olayları kişisel yargılama durumunun oluşmasıdır. Smetana ve Bitz (1996), yedinci, dokuzuncu ve on birinci sınıf öğrencilerinin, beşinci sınıf öğrencilerine oranla kişisel eylemleri, kişisel yargılarını baz alarak değerlendirme ihtimallerinin daha fazla olduğunu keşfetmişlerdir. Bu durum da ilişkisel saldırganlık davranışlarını “kişisel mesele” olarak değerlendirme ihtimalini artırmaktadır. Erken ergenlik döneminde ilişki zararına sebep davranışların daha fazla olmasına ikinci sebep, arkadaşlarla geçirilen sürenin artması, akranların daha fazla destekleyici rolde algılanması gibi sosyal ilişkilerdeki gelişimsel değişimlerdir. Bu dönem arkadaşlık ilişkileri konusunda kritik bir dönem olduğundan ilişkisel saldırganlığın ne düzeyde kabul edilir veya yanlış algılandığına dair inançları ve bu inançların neye dayandığı ve

bu düşüncelerin kendi ilişkisel saldırgan davranışlarla nasıl ilişkisi olduğu araştırılmalıdır (Goldstein ve Tisak, 2010).

Bireylerin ergenlik döneminde kurdukları arkadaşlık ilişkileri artmakta ve sosyal hayatları genişlemektedir. Bireyler akran onayına daha fazla gereksinim duymaktalar, ilişkilerde beklenen karşılık ve yakınlık ihtiyacı arttığından duygusal dünyalarını arkadaşlarıyla daha fazla paylaşmaktadırlar (Scott ve Sginak, 2016). Bu dönemde kızlarda oluşan yetersizlik duygusundan ve ilişki ihtiyaçlarından kaynaklı arkadaşlık ilişkilerinde manipüle ve kontrol davranışları gösterebilecekleri belirtilmiştir (Moretti vd., 2001). Arkadaşlık ilişkilerinin ergenlik dönemindeki bu büyük rolü ve işlevi sebebiyle ergenlikte bireyler ilişkisel saldırganlığa daha fazla başvurmaktadır bu durum da ilişkisel saldırganlığın bireylerde psikolojik sağlık ve uyum süreci için risk oluşturmaya neden olmaktadır (Sullivan vd., 2006). Erken çocukluk döneminden erken ergenliğe kadar ilişkisel saldırganlıkta bir artış olduğu, erken ile orta ergenlik döneminde en yüksek noktaya ulaştığı ve devamında ise azalmaya başladığına dair bazı ön bulgular bulunmaktadır (Murray-Close vd., 2016). Ayrıca okulun da çocuklar için aileden sonra daha kalabalık gruplarda beklentilerin, çatışmaların ve sosyal rollerin anlaşılması açısından ilk tecrübeleri sağladığı görülmektedir. Akran ilişkileri karmaşık bir yapıdan oluşmaktadır ve bu ilişkilerdeki yapıları daha iyi anlamak adına çocuk ve ergenlerin vakit geçirdiği en önemli ortamlardan olan okuldaki ilişkisel saldırganlık davranışlarının incelenmesi gerektiği düşünülmektedir (Merrell vd., 2006). Bu nedenle bu araştırmada ergenlik öncesi ve ergenlik döneminin başlangıç bölümünü kapsayan ortaokul yaşındaki öğrencilerle çalışılmıştır.

2.5. İlişkisel Mağduriyet

Geçmişte yapılan birçok akran zorbalığı çalışması fiziksel mağduriyete odaklansa da ilişkisel mağduriyetin de incelenmesi gerektiği son yıllarda görülmektedir (Crick vd., 2002). Mağduriyet ilişkisel ya da açık (fiziksel veya sözel) mağduriyet şeklinde olabilir (Casper ve Card, 2016). Fiziksel mağduriyette birey, fiziksel saldırıya uğrarken ilişkisel mağduriyette ilişkisel saldırganlık niyetiyle saldırganın ilişkiyi manipülasyonu, tehdidi ya da her ikisini kullanarak stratejilerin hedefi olur (Crick vd., 2001).

İlişkisel mağduriyet akran ilişkilerinde dedikodu, sosyal dışlanma gibi manipölasyonlarla ilişkiye ve kişiye zarar verilmesi olarak tanımlanmaktadır. Karşıdakine psikolojik olarak zarar vermek niyetiyle ilişkilerin araç olarak kullanıldığı davranışlara maruz kalmayı ifade eder (Crick ve Grotpeter, 1995). İlişkisel mağduriyet, bireyin akranlarıyla ilişkilerini bozarak ya da manipüle ederek ilişkilerine zarar vermeyi hedefleyen davranışları içeren bir kavramdır (Crick vd., 2001). Bu tür davranışlara, akranları sevmesin diye mağdur hakkında yalan söylemek ve dedikodu yaymak, sosyal etkinliklerden bilinçli olarak dışlamak veya isteklerine uymadığı takdirde arkadaşlığı sonlandırmakla tehdit etmek gibi örnekler verilebilir (Crick vd., 2002). Card ve Hodges (2008) için ilişkisel mağduriyet, yakın yaştaki bir akranı tarafından kasıtlı olarak ilişkilere zarar vermeyi amaçlayan davranışların sonucunu ifade etmektedir. Sullivan vd. (2006) yaptıkları çalışmada öğrencilerin %61'inin son 30 günde en az bir kez ve %38'inin birden fazla kez ilişkisel saldırganlığa maruz kaldıkları belirtilmiştir. İlişkisel mağduriyetin özellikle erken ergenlik döneminde daha yaygın olduğu ve ergenlikte fazla görülen ve acı veren bir akran reddedilmesi çeşidi olduğu belirtilmiştir (Cross vd., 2009).

Okul öncesi dönemde ilişkisel mağduriyet çoğunlukla yüz yüze uygulanır ve görmezden gelme, dışlama gibi davranışlarla kendini gösterir. İlkokul döneminde misilleme yapma gibi doğrudan saldırganlık davranışları halen devam ederken dedikodu gibi dolaylı saldırganlık davranışları da ortaya çıkar. Ergenlikte ilişkisel saldırganlık davranışları daha karmaşık hale gelir. Gelişim dönemlerine göre mağduriyetin ortaya çıkma şekli değişim göstermektedir (Crick vd., 2001). Ergenliğin başlamasıyla meydana gelen gelişimsel değişimler ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyetin yükselişe geçtiği kritik bir ortam sunabilir (Schiff ve Lee, 2025). Saldırganlık araştırmalarına benzer olarak mağduriyetin de cinsiyet ve yaşa göre değiştiği, ilişkisel mağduriyetin kızlar arasında daha fazla olduğu ve yaş arttıkça ilişkisel mağduriyetin de arttığı belirtilmiştir (Crick vd., 1999). Bazı çalışmalarda ise ergen kızlar ve erkekler arasında ilişkisel mağduriyet değerlendirmesi yapıldığında farklılık çıkmadığı görülmüştür (Card vd, 2008). Ayrıca yapılan çalışmalarda kızlar sosyal ve fiziksel zorbalığı aynı derecede acı verici bulurken, erkeklerin fiziksel zorbalığı daha acı verici bulduğu ayrıca kızların ilişkisel zorbalığı erkeklere oranla daha fazla acı verici olarak değerlendirdikleri görülmektedir (Galen ve Underwood,

1997). Bu durumun kızların akranlarıyla kurdukları ilişkilere verdikleri önemden kaynaklı olabileceği ifade edilmektedir (Crick ve Zahn-Waxler, 2003).

2.5.1. İlişkisel Mağduriyetin Nedenleri

İlişkisel mağduriyet kavramının daha iyi anlaşılması için oluşmasındaki etkenler ve nedenler incelenmiştir. İlişkisel mağduriyetin oluşmasında kişisel ve sosyal-bilişsel etkenler rol oynayabilmektedir (Kokkinos ve Voulgaridou, 2016). Ergenliğe geçişte artan ait olma ihtiyacıyla ve gelişen arkadaşlık ilişkileriyle birlikte ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet için ortam oluşmaktadır (Pronk ve Zimmer-Gembeck, 2010). Bu dönemde sosyal statüyü artırmak için dışlama ya da söylenti yayma gibi yapılan taktikler mağduriyet yaşanmasında risk oluşturmaya başlamaktadır (Card ve Hodges, 2008). Yapılan başka bir çalışmada ise sosyal bağlam açısından değerlendirilen öğrencilerde popülerlik arttıkça ilişkisel mağduriyet oranının da arttığı görülmüştür (Neal, 2009). İlişkisel mağduriyet yaşayan bireylerde kişilikle ilgili yapılan çalışmalarda düşük dışa dönük yapı, daha az sorumluluk duygusu, yüksek düzeyde nevrozizm olduğu belirtilmiştir (Kokkinos vd., 2016). Düşük düzeyde empati ve başkalarını kullanma gibi psikopatik özelliklerle birlikte çoğunlukla anksiyete ve yıkıcı davranışlar gösterdikleri belirtilmektedir (Fanti ve Kimonis, 2012). Ayrıca mağdurlarda dürtüsel davranışlar gösterme riski mağdur olmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur (O'Brennan vd., 2009). Crick ve Grotpeter (1996) yaptıkları araştırmada reddedilen çocukların akranları tarafından kabul gören çocuklara göre daha çok ilişkisel mağduriyete maruz kaldıkları görülmüştür. Ergenlik öncesinde ilişkisel mağduriyet ile psikolojik uyumsuzluk arasında da ilişki olduğu belirtilmiştir (Mathieson vd., 2011). Yaş açısından Crick vd. (1999), ilişkisel mağduriyet ile yaş arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çocuklarda verilen duygusal tepkilerin de saldırganlığın devam etmesine neden olabildiği görülmektedir. Düzensiz duygusal tepkileri olan çocuklar dışlanabilmektedir. Erken dönemlerden itibaren saldırganlığa maruz kalan çocuklar çoğunlukla ağlama, hayal kırıklığı ve öfke duygularını daha görünür şekilde gösterdikleri için bu durum akranları tarafından kullanılabilir (Sullivan vd., 2006). İlişkisel mağduriyeti etkileyen diğer bir faktörün ise göçmenlik durumu olduğu, yapılan bir çalışmada İtalya'da göçmen durumu bulunan özellikle erkek

öğrencilerde ilişkisel mağduriyet oranının akranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir (Pistella vd., 2020).

2.5.2. İlişkisel Mağduriyetin Sonuçları

Alanyazında mağduriyetle ilgili çoğu çalışma daha çok açık mağduriyetle ilgili olsa da yapılan çalışmalarda açık mağduriyet ile karşılaştırılan ilişkisel mağduriyetin geç çocukluk ve erken ergenlik dönemlerinde uyum sorunları ve depresif belirtiler ile daha yüksek ilişkili olduğu görülmektedir (Sinclair vd., 2012). İlişkisel mağduriyetin fiziksel mağduriyete oranla içselleştirilmiş belirtilerle (depresyon ve anksiyete gibi) daha güçlü ilişkide olduğu ve bu ilişkinin yaşla birlikte daha da güçlendiği görülmektedir. İlişkisel mağduriyetin sosyal ve psikolojik işlevsellikle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Casper ve Card, 2017). Akranları tarafından mağdur edilip dışlanan gençlerin suça meyilli gruplara girme yöneliminde oldukları ifade edilmiştir. Mağdurlar bu gruplarda kabul görme gereksinimiyle madde kullanımı ve agresif davranışlarda bulunma gibi olumsuz durumları daha kolay yaşayabilmektedir (Sullivan vd., 2006). Yapılan bir diğer çalışmada dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflardan 471 öğrenciyle çalışılmış, alay edilme, hakarete maruz kalma gibi ilişkisel mağduriyet yaşayan kız çocuklarında sonraki senede suçlulukta ve agresyonda artış yaşandığı raporlanmıştır (Khatrı vd., 2000).

Weiner vd. (2003) sekizinci, onuncu ve on ikinci sınıf öğrencileriyle yaptıkları araştırmada ilişkisel mağduriyet düzeyi yüksek olan çocuklarda düşük öfke kontrolü ve yüksek uyuşturucu kullanımı olduğunu belirtmişlerdir. Zimmer-Gembeck vd. (2013) 10-14 yaşındaki ergenlerle öz bildirim ve akran değerlendirmesiyle yaptıkları çalışmada ilişkisel mağduriyeti yüksek seviyede yaşayan ergenlerde yalnızlık ve depresif belirtilerin daha çok olduğu sonucuna varmışlardır. Hawker ve Boulton (2000) çalışmalarında anksiyete ve depresyon gibi duygusal durumlarla akran mağduriyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu raporlamışlardır. Casper vd. (2017) çalışmasında ilişkisel mağduriyet ile düşük akran kabulü (bireyi seven kişinin azlığı) ve yüksek akran reddi (bireyin sevilme oranının yüksekliği) ilişkili bulunmuştur. İlişkisel mağduriyet yaşayan bireylerin çoğunlukla akranları tarafından reddedilmekten çekindikleri, sadakat hissettikleri,

misillemeye uğrayabilecekleri ve içinde bulundukları durumdan utandıkları için mağduriyet durumlarını kabul etmedikleri görülebilir (Demirel, 2020).

Bir başka çalışmada ise 18 ay takip edilen 12-18 yaş aralığındaki ergenlerde akut ilişkisel mağduriyetle intihar düşünceleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda ilişkisel mağduriyet durumunun kadın ergenlerde intihara yönelik düşünce ve davranışlarda artışa sebep olduğu bulunmuştur. (Massing-Schaffer vd., 2018).

İlişkisel mağduriyetin sonuçlarına, gelişimsel dönemler açısından bakacak olursak erken çocukluk döneminde uyum sorunlarından olan akran reddine neden olduğu görülmüştür (Crick vd., 1999). İlerleyen dönemlerde ise kaçınma ve sosyal kaygı problemleri ile bağlantısı bulunmuştur (Storch vd., 2002). Okul öncesi, ilköğretim ve ergenlik dönemlerinde ilişkisel mağduriyet düzeyini ölçen başka bir çalışmada ilişkisel mağduriyetin depresif ruha hali gibi içe dönük problemler, suça yönelme gibi dışa dönük problemler, uyum problemleri ve akran reddi sonuçlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Crick vd., 2001).

Yapılan bir diğer çalışmada ilişkisel mağduriyet yaşayan çocuklarda sınıf normunda risk alma olumsuz olarak değerlendirilecekse mağdurun daha fazla risk alma davranışı gösterdiği tersi durumda ise mağdurun daha az risk alma davranışı gösterdiği bulunmuştur. Yani bu çocukların normlara karşıt olan davranışları seçme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu durum uyumsuzluğa sebep olduğu için ilişkisel mağduriyetin uzun süreçteki olumsuz sonuçlarını daha fazla artırabilir (Tieskens vd., 2022).

Diğer dikkat çeken bir çalışmada ise son bir senede yaşanan ilişkisel mağduriyetin ödüllere karşı sinirsel olarak verilen yanıtın zayıflamasına yani ödüllere karşı daha az duyarlılık oluşmasına sebep olduğu görülmektedir. Kişilerarası iletişimlerdeki stresin sinirsel ödül mekanizmalarını bile etkileyebildiği görülmektedir (Ethridge vd., 2018). Ergenlerle yapılan çalışmada bireylerde yaşanan ilişkisel mağduriyetin beyindeki hata işleme yanıt sistemini etkilediğini ve ilerleyen dönemlerde sosyal anksiyete artışına sebep olduğu görülmektedir (Cole vd., 2023). Bu araştırmalar değerlendirildiğinde ilişkisel mağduriyetin ciddi sonuçlara sebep olabildiği açıkça görülmektedir.

2.6. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet İlişkisi

Akran zorbalığı çalışmalarında roller arasında hem zorba hem mağdur rolünde olan bireyler olduğu görülmektedir (Wolke vd., 2001). Bu bireylerin zorbalık gördükleri için mağdur konumundayken benlik saygılarının azaldığı, bu durumu düzeltmek için kendilerinden güçsüz kişilere zorbalık yaptıkları belirtilmektedir (Gürhan, 2017). Bu roldeki çocukların diğer rollere göre daha fazla dışlandıkları ve en riskli grup olarak görüldükleri ifade edilmektedir (Uysal ve Dinçer, 2013). Zorba-mağdurların ilerleyen zamanlarda yaşadıkları sorunlar incelendiğinde suça karışma, adli sicil kaydı edinme, başarısız girişimler sonucunda maddi kayıplar yaşama, öfke kontrolünde zorluk yaşama, şiddet eğiliminde artış, hırsızlık, zararlı alışkanlıklar edinme, depresyon ve tüm bunların etkisiyle aileden ve sosyal çevreden duygusal olarak uzaklaşma sonuçlarının ortaya çıktığı ifade edilmiştir (Tanrıku, 2015). Zorbalığa karşı saldırgan davranan çocuklar karşılık vermeyenlere göre zorba-mağdur döngüsüne girmekte, bu süreci daha uzun süre yaşadıkları görülmektedir (Leadbeater ve Hoglund, 2009). Bu nedenle hem zorbalığa uğrayan hem de zorbalık yapan bu grubun değerlendirilmesi gereken önemli bir grup olduğu görülmüş aynı durumun ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet için de incelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Birçok çalışmada hem saldırgan hem mağdur olan, oranları %2 ile %29 arasında değişen ve çoğunlukla erkeklerden oluşan bir alt grup tanımlanmıştır. Mağdur olan bu grup kendini kontrolde zorlanma ve saldırgana yönelik etkisiz yöntemlerle karşılık verme davranışlarında bulunabilir (Schwartz vd., 2001, Akt. Sullivan vd., 2006). İlişkisel mağduriyet yaşayan çocuklar ya saldırganı cezalandırmak ya da kendini korumak için ilişkisel saldırganlık uygulayabilirler. Yapılan araştırmalarda ilişkisel saldırganlık ile ilişkisel mağduriyet arasında orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur (Yeung ve Leadbeater, 2007). Benzer çalışmalara bakacak olursak Casper ve Card (2016) yaptıkları çalışmada ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet arasında orta ve güçlü pozitif ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. İlişkisel mağduriyetin ilişkisel saldırganlığı ön gördüğüne dair güncel çalışmalar da bulunmaktadır (Perry ve Ostrov, 2023). Fiziksel zorbalığa maruz kalma ve fiziksel ve ilişkisel saldırganlık düzeyleri kontrol altında tutularak yapılan çalışmada ilişkisel saldırganlığa maruz kalmanın iki sene sonraki ilişkisel saldırganlık davranışları göstermeyi olumlu yönde yordadığı görülmektedir (Schiff ve Lee, 2025).

Mathieson vd. (2014) altıncı ile sekizinci sınıflar arasında yaptıkları çalışmalarında ilişkisel mağduriyet ve ilişkisel saldırganlık ile depresif belirtilerin pozitif ilişki içinde olduğunu ve rumine etmenin bu ilişkide aracı rol oynadığı ifade edilmiştir. Kawabata vd. (2020) ise yaptıkları çalışmada ilişkisel saldırganlık ile ilişkisel mağduriyet ilişkisi yüksek düzeyde bulunmuş, bu durumun bağlanma kaygısını artırdığı ve daha çok depresif belirtilere sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

Talbott vd. (2002) yaptıkları çalışmada kızlarda ilişkisel saldırganlık davranışlarının fiziksel saldırganlığa da sebep olabildiğini ve kızların bu döngüde hem mağdur hem de saldırgan rolünde olabileceklerini belirtmişlerdir. İlişkisel mağduriyetin ilişkisel saldırganlıkla ilişkisi erkeklerde kızlara oranla daha yüksek ilişkide bulunmuştur. İlişkisel mağduriyet, fiziksel mağduriyet kontrol altına alındıktan sonra da saldırganlık ve suç davranışlarıyla pozitif ilişki göstermiştir (Sullivan vd., 2006). İlişkisel mağduriyet de fiziksel mağduriyette olduğu gibi hem saldırganlık davranışlarının nedeni hem de sonucu olabilir. Bu neticede oluşan sosyal uyumsuzlukla ve mağduriyetle sürekli bir döngüye girilebilir (Crick ve Bigbee, 1998).

Yeung ve Leadbeater (2007) yaptıkları çalışmada 9-11 yaş arasındaki çocuklarla düşmanca niyet atfetmenin ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet arasındaki ilişkiyi etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Yapılan çalışmada öğrencilere örneğin siz gidince fısıldaşmayı kesen arkadaşlar gibi belirsiz akran ilişkisi içeren senaryolar verilmiştir. Bu senaryolar ya düşmanca niyet atfedilip ilişkisel saldırgan davranışlar olarak ya da zararsız şekilde değerlendirilip iyi niyetli yorumlanabilirdi. Bireyin belirsiz olaylarda akranının davranışını yorumlarken bilinçli olarak zarar verdiğini düşünmesini ve buna dayanarak değerlendirme yapmasını ifade eden düşmanca atıf yanlılığının ilişkisel mağduriyet ve ilişkisel saldırganlık ilişkisine aracılık ettiği raporlanmıştır. Sullivan vd. (2006) öz bildirim değerlendirmesiyle sekizinci sınıf öğrencilerden elde edilen bilgilerde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Ackermann vd. (2019) yaptıkları çalışmada ilişkisel mağduriyeti kızlara oranla erkeklerde ilişkisel saldırganlıkla daha güçlü ilişkide bulmuştur. Casper vd. (2020) yaptıkları çalışmada 10-17 yaş arası ergenlerle çalışmışlardır. İlişkisel saldırganlık ile ilişkisel mağduriyet arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Arkadaşlık özellikleri ve akran kabulü ile ilişkisel mağduriyet negatif ilişkili

bulunmuştur. Bu çalışmada da ilişkisel saldırganlık ile popülerlik ve akran reddi pozitif ilişkili bulunmuştur.

Ayrıca Espelage ve Holt (2007) ilişkisel mağduriyet yaşayan bireylerin akranlarına ilişkisel saldırganlık davranışları gösterdiğini ifade etmişlerdir. İlişkisel mağduriyette Avustralyalı 15 yaşındaki kızlarla yapılan çalışmada mağdurlarda ilk başlarda yapılan saldırganlığı inkâr etme ve kapatma sonraki süreçte psikolojik acı, aynı şeyleri tekrar yaşama korkusu ve özgüven kaybı daha sonrasında da intihar ya da okuldan kaçma gibi ciddi sonuçların ortaya çıktığı belirtilmiştir (Owens vd., 2000). Sürekli akran zorbalığına maruz kalmak, bireyin sosyal olayları yorumlama biçiminde bozulmalara yol açabilir (düşmanca yorumlama eğilimi gibi). Bu da zamanla kişinin saldırgan tepkiler geliştirmesine neden olabilir. Mağduriyet yaşayan bireyler, saldırgan davranışları gözlemleyip öğrenebilir ve bunları kendi davranışlarına yansıtabilir, bu durum da saldırganlık eğilimlerinin artmasına neden olabilmektedir (Ladd, 2003). İlişkisel mağduriyetin fiziksel saldırganlığı değil de yalnızca ilişkisel saldırganlığı ön gördüğü görülmektedir. Bu durumun sosyal bilişsel süreçlerdeki bozulmalardan kaynaklı oluşabileceği belirtilmektedir (Schiff ve Lee, 2025).

Görüldüğü üzere iki kavramın birbiri ile ilişkili olduğunu, birbirlerinin nedeni ve sonucu olabildiğini ve saldırgan-mağdur şeklinde bir alt grubun var olduğunu görmekteyiz. Bu durumda ilişkisel mağduriyetin azaltılması sonradan ortaya çıkabilecek ilişkisel saldırganlık davranışlarını azaltmaya yarayabilir (Schiff ve Lee, 2025). Ondan dolayı ilişkisel saldırganlık kavramının daha doğru anlaşılması adına bu araştırmada ilişkisel mağduriyet kavramı üzerinde de çalışılmış, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için de uyarlama çalışması yapılmıştır, ilişkisel saldırganlıkla birlikte ilişkisel mağduriyeti de değerlendirebilecek ölçme araçlarının bulunmasının önemli olacağı, bu noktada yapılan çalışmanın iki kavramın aynı anda ölçülmesinde ve sonuçlarına göre önleyici çalışmalar yapılmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.7. Saldırganlığı Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar

Saldırganlık davranışlarının oluşmasında birçok etken rol oynamaktadır ve bu etkenlerin ne şekilde bu etkiyi oluşturduyuyla ilgili birçok görüş ortaya çıkmıştır. Saldırganlığın içsel faktörler nedeniyle oluştuğunu savunan kuramlar *İçgüdüsel*

Saldırganlık Kuramı içerisinde yer alan *Psikanalitik Kuram*, *Etolojik Kuram* ve *Biyolojik Kuram*dır. Dışsal faktörler nedeniyle oluştuğunu savunan kuramlar *Engellenme-Saldırganlık Kuramı* ve *Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı*'dır. Saldırganlığın oluşmasını bireysel farklılıklar noktasında ele alan kuram ise *Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı-Sosyal Bilgi İşleme Süreci Kuramı*'dır ve bu çalışmada ele alınan kuram olması sebebiyle daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. *İçgüdüsel Saldırganlık Kuramı* ile bu görüşleri incelemeye başlarsak içerisindeki *Psikanalitik Kuram* incelendiğinde Freud saldırganlığı içgüdüsel, doğuştan gelen ve hayatın belli dönemlerinde dışarı atılması şart bir enerji olarak tanımlamıştır (Öztürk, 2008). Bu kuramda saldırganlığın başlangıçta bireysel yıkım olarak kendini gösterirken ilerleyen zamanlarda diğer bireylere ve dış dünyaya karşı gösterilmeye başlandığı kabul edilir (Hogo ve Vaughan, 2007). Yine bu kuramın içerdiği Lorenz'in *Etoloji Kuramı* incelendiğinde saldırganlık insanın doğasında olan ve kaynağını içgüdüden alan toplumsal sistemin düzenleyici unsurlarından biri olarak görülmektedir (Arıcak, 1995). Bu kuramda saldırganlık tüm canlı türlerinde içgüdüsel olarak ele alınır ve bu içgüdüsel davranışlar grup üyelerinin tümünde ortak kabul edilir (Hogo ve Vaughan, 2007).

Biyolojik kuramlar saldırgan davranışların oluşmasında kadında ve erkekte bulunan testosteron seviyesi, beslenme konusunda başta çinko yetersizliği olmak üzere var olan yetersizlikler ve beyinde bazı bölgelerde oluşan tahripler ve uyarılmalar gibi insanların fizyolojik yapısıyla ilgili özelliklerin etkili olabileceğine dikkat çekmiştir (Öztürk, 2008). Araştırmalarda merkezi sinir sisteminde saldırgan davranışları oluşturan hormonların salgılandığı görülmektedir. Erkeklik hormonu olarak adlandırılan androjenin beyin işleyişini etkilemekle beraber kas gelişimine ve büyümeye olan etkisiyle de saldırganlığa sebep olduğu ifade edilmektedir (Gümüş, 2000).

Engellenme kuramları saldırgan davranışların bireyin davranışlarının engellenmesi sonucu ortaya çıktığını ve bu engelleme bireyin ulaşmak istediği bir hedefle ilgiliyse saldırganlık davranışların oluşma ihtimalinin daha fazla olduğunu öne sürmektedir (Dollard vd., 1939). Yani saldırgan davranışlar engellenmeyle birlikte gelen saldırganlık dürtüsüyle güdülenmektedir. Kişinin istediği şeyi yapması engellendiğinde oluşan saldırganlık dürtüsüyle incitme niyetli davranışlarda bulunabilmektedir. Bu engellenmeler çevreden oluşabileceği gibi bireyin içsel

süreçlerindeki zıtlıklar ve çatışmalardan da kaynaklanabilmektedir (Güner, 2007). Bu kuram engellenme faktörü olmadan yapılan araçsal saldırganlık ve savunma amacıyla yapılan saldırganlık türlerinde saldırgan davranışları açıklayamaması ve saldırgan davranışların her defasında engellenmenin arkasından gelmemesi sebepleriyle eleştirilmiştir. Çalışmalarda daha çok engellenmenin öfke duygusuna yol açması nedeniyle saldırgan davranışların oluşmasına zemin hazırlayabildiği belirtilmektedir (Dağ vd., 2005).

Bandura'nın (1991) *Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı* baz alındığında saldırganlık davranışları empatiden yoksun ve ahlaka ters görülen davranışları yapılabilir hale getiren bilişsel süreçler olarak değerlendirilmiştir (Gini vd., 2015). Bu kuramda bireyler doğuştan saldırgan olarak kabul edilmemektedir, bireylerin saldırgan davranışları sonradan sosyalleşme sürecinde öğrendikleri kabul edilmektedir. Başlangıçta anne-babanın sonrasında öğretmen, arkadaş ve çevredeki diğer bireylerin pekiştirmesiyle saldırgan davranışların şekillendiği savunulmaktadır (Terzi, 2009).

Genel Saldırganlık Modeli (GAM; Anderson ve Bushman, 2002) ise tüm kuramları birleştiren eklektik bir bakış açısıyla saldırgan davranışların sebebini kişisel ve durumsal etkenler, içsel bilişsel süreçler ve karar verme süreçleri arasındaki etkileşim olarak ifade etmektedir (Kokkinos vd., 2016b). İlişkisel saldırganlık davranışları bireylerin sosyal hayatlarında kendilerini kabul gibi sebeplere dayandığından ve bireylerin sosyal ve zihinsel gelişimleriyle anlamlı bir ilişki içinde bulunduğundan (Young vd., 2006). İlişkisel saldırganlık davranışları, kişinin bilişsel süreçlerini ele alarak sosyal yaşamındaki davranışlarını açıklayan sosyal bilgi işleme modeli yaklaşımıyla incelenmiştir. Bu araştırmanın kuramsal alt yapısı *Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı* 'na dayanmaktadır.

2.8. Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı

Saldırganlık davranışlarını açıklayan birçok görüş bulunmaktayken ilişkisel saldırganlık davranışlarının oluşmasında sosyal bilişsel süreçlerin etkisi önemli derecede var olduğundan bu araştırmanın kuramsal alt yapısı *Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramıyla* açıklanmıştır. Bireyler yapı gereği yaşadıklarından öğrendiklerini düzenleyip anlamlı bütünler oluştururlar. Sonrasında tekrar benzer bir durumu yaşadıklarında olayları anlamlandırıp ne tepki vereceklerine ve sonucunda oluşacak

durumlara ilişkin bilgiyi veren de burada oluşturulan şemalar olmaktadır. Yeni durumu şemaları aracılığıyla değerlendiren birey bu süreçte karşının davranışındaki niyeti de anlamaya çalışmaktadır (Burks vd., 1999). Saldırganlık davranışında bu durum kendini nasıl gösteriyor buna değinilecektir.

İlişkisel saldırganlık davranışlarının fiziksel saldırganlıktan farklı olarak gençler arasında daha kabul edilebilir ve beklenen davranışlar olarak görülmesine dair inançlar bulunabilmektedir (Casey-Cannon vd., 2001). Benzer şekilde yapılan bir çalışmada ilişkisel saldırganlık ahlaki geri çekilmenin (moral disengagement) bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır ve daha normal değerlendirilmektedir (Erzi, 2020). Yapılan çalışmalarda öğretmenlerin ilişkisel saldırganlık davranışlarına yönelik tutarsız tepkiler verebildiği görülmüştür (Yoon ve Kerber, 2003). Bu nedenle ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet kavramlarını incelerken bireylerin sosyal bilişsel süreçlerinin incelenmesiyle daha doğru sonuçlar ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda (Storch vd., 2003) ilişkisel saldırganlık davranışlarının depresyon, sosyal kaygı ve yalnızlık gibi sonuçlara sebep olduğu görüldüğünden bu davranışların gelişmesine ve devamına katkı sağlayan sosyal ve psikolojik etkenlerin belirlenmesi önemlidir. Öğrenme kuramları (Huesmann, 1988) da saldırgan davranışların oluşmasında sosyal durumları değerlendirirken bilişsel süreçlerin etkili olduğunu savunmaktadır. İlkokul döneminde gösterilen saldırgan davranışların saldırganlıkla ilgili inançları oluşturduğu görülürken ilerleyen yaşlarda saldırganlığı doğru bulan inançların saldırgan davranışlara sebep olduğu belirtilmektedir. Özellikle ergenliğe doğru bu inançların saldırgan davranışları oluşturmada daha etkili rol oynadığı, çevreden gelen tehditlerin düşmanca yorumlanmasına sebep olduğu ve zihinsel şemaları devreye soktuğu için saldırgan davranışları artırdığı görülmektedir.

Fiziksel saldırganlıkta bu etkenler hakkında birçok araştırma bulunmasına rağmen ilişkisel saldırganlık gibi diğer saldırgan eylemlerin sosyal ve psikolojik faktörlerle ilişkisi ile ilgili daha az bilgi bulunmaktadır. Araştırmalarda sosyal bilişsel değişkenlerin fiziksel saldırganlıktaki saldırgan davranışların oluşmasında etkili olduğu görülmüştür. Bu davranışların kabul edilirliliğiyle ilgili inançlar, bu davranışları gerçekleştirebileceğiyle ilgili inançları, saldırgan davranışla ilgili ödül ve ceza yargıları gibi (Arsenio ve Lemerise, 2004; Tisak vd., 2006). Bilginin beyne alınırken geçirdiği işleme sürecinde taraflı tutumlar ve yapılan yanlışlar

saldırganlığın oluşmasında ya da engellenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Aydoğan, 2024). İlişkisel saldırganlık davranışlarını gençler büyük oranda ahlaki olarak yanlış mı görüyor yoksa sosyal ilişkilerde kişisel bir seçim olarak mı görüyor bu noktada inançların neler olduğu incelendiğinde dışlama davranışının daha çok kişisel tercih olarak algılanıp ilgili bağlama bağlı olarak doğru ve yanlış görülebildiği, dedikodu davranışının ise arkadaşlar arasında güvensizliğe neden olduğundan ahlaki bağlamda değerlendirilip yanlış görüldüğü saptanmıştır. Bireylerin fiziksel saldırganlığı her koşulda yanlış olarak değerlendirirken ilişkisel saldırganlığı bağlam kapsamında değerlendirdiklerini, bazı ilişkisel saldırganlık davranışlarında verilen zararın kişinin arkadaşları ve sosyal çevresiyle ilgili kararlar bağlamında değerlendirildiğinde (kimle arkadaş olmayı bırakacağı, kimi partisine çağırıp çağırmayacağı kararları) kişisel tercih olarak gördüğü incelenmiştir. Bu noktada sosyal bilgi işleme modelleri saldırgan davranışların oluşması ve devamlılığını açıklamak için saldırgan davranışlar üzerinde; bu davranışlar hakkında düşünme, sosyal uyarınları işleme şekilleri, eski öğrenmeler ve duygusal uyarılmaların aracı rolünü incelemektedir (Goldstein ve Tisak, 2010; Killen, 2007).

Gelişim dönemlerine göre sosyal-bilişsel değerlendirme süreçleri incelendiğinde erken ergenlikte ilişkisel saldırganlığın fazla olmasının sebeplerinden birinin yaş arttıkça çocuk ve ergenlerde olayları ebeveyn otoritesinde değil de artık kendi yargılarıyla değerlendirme eğiliminde olmalarından kaynaklı olduğu görülmektedir. Örneğin yapılan bir çalışmada arkadaş seçiminde altıncı sınıfların alt sınıflara oranla daha fazla kişisel yargılarının geçerli olduğuna inandıklarını bildirmişlerdir (Tisak ve Tisak, 1990). Çocuklarda ilişkisel saldırganlığın ahlaki olarak kurallar olmasa da yanlış değerlendirildiği görülürken erken ergenlik döneminde bu durumun kişisel bir karar olarak görüldüğü belirtilmektedir. Erken ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinde kendini açma, sadakat ve samimiyet önemli hale gelirken dedikodu davranışı ile bu kavramların zarara uğradığı algısı oluşabilmektedir. Cinsiyet açısından yapılan çalışmaya bakıldığında ergen kızların ve erkeklerin fiziksel saldırganlık ve dedikoduyu en hatalı davranışlar şeklinde değerlendirdikleri, dedikodu ile ilgili inançları hakkında açıklama yaparken daha çok ahlaki sebepleri kullandıkları belirtilmiştir (Goldstein ve Tisak, 2010).

Sosyal Bilgi İşleme Süreci Modeline göre davranışsal tepkiler arka arkaya gelen bir dizi bilişsel süreçten meydana gelmektedir. Süreçte yer alan herhangi bir aşamadaki aksaklık ya da bilişsel yanlışlık olağandışı ya da saldırgan nitelikte sosyal

davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir (Dodge vd., 1986). Bu modelde çocukların sosyal ortamlardaki davranışları sosyal bilişsel süreçler tarafından şekillenmektedir. Bu çerçevede, düşmanca niyet atfetme eğilimi, özellikle kışkırtıcı durumlarda çocukların saldırgan ya da pasif tepkiler vermesine neden olabilir (Perren vd., 2013). Birey, sosyal bir ortama doğuştan getirdiği biyolojik yetenekleriyle ve belleğinde biriken geçmiş sosyal deneyimlerin izleriyle birlikte girer. Bu ortamda çeşitli yeni sosyal uyarıcılara maruz kalır. Bireyin bu uyarıcılara verdiği davranışsal tepki, onları nasıl algıladığı, zihninde nasıl temsil ettiği ve nasıl işlediğiyle şekillenir. Bu süreç, bireyin biyolojik ve zihinsel özellikleri ile çevreden gelen uyarıcılar arasındaki etkileşimlerin sonucunda oluşur (Aktaş, 2001). Bu çalışmada ilişkisel saldırganlık davranışının kuram boyutu Crick ve Dodge'ın (1994) yeniden formülasyonunu sağladıkları *Sosyal Bilgi İşleme Modeli* ile açıklanacaktır. Bu modelde altı adım bulunmaktadır. İlk adım "dışsal ve içsel ipuçlarının kodlanması" aşamasıdır ve bu aşamada dikkat edilen ipuçları alınır. Saldırgan ve duygusal olarak olumsuz hisseden birey saldırganlıkla bağlantılı ipuçlarına dikkat etmektedir. Saldırganlık dışında diğer seçenekleri algılamamakta ve fark edememektedir (Huesmann, 1988). Bu aşamada yapılan çalışmalara bakıldığında okulöncesi çocuklarla yapılan bir çalışmada saldırgan çocukların saldırgan olmayanların aksine çevredeki sosyal uyarıcılar içerisinde özellikle saldırganlıkla ilişkili uyarıcılara odaklandıkları ve dikkatlerini bu uyarıcılardan başka tarafa yönlendirmekte zorlandıkları fark edilmiştir (Gouze, 1987). Saldırgan çocukların çevrelerinden gelen uyarıcıları işlemlemede zayıf oldukları ve bu nedenle sağlıklı sosyal yargılarda bulunmak için gereken becerilerden yoksun oldukları belirtilmektedir (Karakuş, 2008).

İkinci adım ipuçlarının zihindeki karşılığı ve yorumudur. Bu aşamada alınan ipuçları yorumlanırken saldırgan çocuklar geçmiş deneyimler ve sosyal şemaları göz önüne alarak karşı tarafı kötü niyetli algılasa ipucunu yanlış yorumlamaktadır (Dodge ve Tomlin, 1987). İlişkisel saldırganlık davranışında bulunan bireylerin ilişkilerinde karşının zarar verme amaçlı davrandığını düşünerek sosyal ipuçlarını hatalı değerlendirdiği de çalışmalarda görülmüştür (Bailey ve Ostrov, 2008).

Üçüncü adım yapılan yorumlama ile bir sosyal amacın ya da istediği sonucun ne olduğunun seçilmesidir. Saldırgan çocuklar ipuçlarını düşmanca algılamaya daha meyilli oldukları için ilişkilere zarar verecek olan amaçları daha çok tercih

etmektedirler (Crick ve Dodge, 1994). İlişkisel saldırganlığı ilişki içerisinde strateji olarak kullanan kişiler amaç olarak öç alma, güç odağı haline gelme, arkadaşlarıyla ilişkisini sürdürme gibi amaçları önemli bulmaktadır (Delevaux ve Daniel, 2000). Dördüncü aşamada yeni cevaplar oluşturma ya da var olan cevaplara erişme meydana gelir. Bu aşamada zihinde bir ya da daha çok muhtemel davranışsal tepkiler oluşturulur. Kişi, uzun süreli belleğinde yer alan bilgilerden yola çıkarak duruma uygun bir ya da birden fazla olası davranışsal tepki oluşturur ancak karşılaştığı durum alışılmadıkça bu duruma uygun yeni tepkiler geliştirebilir. Kişinin geçmiş deneyimleri ve değerlendirmeleri, çevreden gelen uyarıcıları nasıl yorumladığını etkiler ve bu yorumlar, duygusal ve davranışsal tepkileriyle bağlantılıdır (örneğin, tehdit algısı intikam arzusunu, saygısızlık öfkeyi, istenilen bir nesneye rastlamak ise onu zorla elde etme davranışını tetikleyebilir). Uyarıcılara karşı verilen tepkiler, bireyin zihninde oluşturduğu düşüncelerle güçlü bir şekilde ilişkiliyse, bu tepkilerin davranışa dönüşme olasılığı artar. Bu davranışlar bireyin daha önce geliştirdiği tepkiler olabileceği gibi, o an için yeni oluşturduğu tepkileri de olabilir. Ayrıca bu tepkiler, önceki adımda belirlenen hedeflerden etkilenebilir ya da etkilenmeden de ortaya çıkabilir (Dodge vd., 1984). Beşinci adım, dördüncü adımdaki cevaplardan en uygun olana karar verilmesidir. Ve son adımda davranış gösterilmektedir. Saldırgan çocuklar başkasıyla baş etmek için agresif cevapların daha çok işe yaradığına inanarak saldırgan davranışlarda bulunurlar ve çoğunlukla karşı taraftan karşılık alırlar. Bu durumda algıladıkları niyetin doğru olduğunu düşünerek aynı tepki vermeyi sürdürmektedirler. Yani sorunlu davranışlar gelen sosyal uyaranların değerlendirme sürecindeki yanlışlıklardan oluşmaktadır. Çocuğun düşüncesi akranının niyetinin kasıtlı ya da düşmanca olmadığı ve zarar vermek için o davranışta bulunmadığı yönüyle saldırganlığını bastırabilir (Crick ve Dodge, 1994).

Kokkinos vd. (2017) belirttiği üzere, bu model; bireyin bir sosyal durumu algılaması ve anlamlandırması, uygun hedefler belirlemesi, bu hedeflere ulaşmak için stratejiler geliştirmesi ve nihayetinde uygun bir tepkiyi değerlendirip seçerek uygulaması süreçlerini içerir. Sosyal Bilgi İşleme Modeli kapsamında, sosyal ipuçlarının değerlendirilmesi sırasında ortaya çıkan düşmanca atıf yanlışlığı (yani, kişinin belirsiz ya da aslında zararsız olan davranışlara bile düşmanca bir niyet yüklemesi) saldırgan davranışlarla ilişkili bulunmuştur (Dodge vd., 2015).

İlk aşamalardan olan uyarıcı kodlanması ve bu uyarıcılara düşmanca niyetler atfedilmesi daha çok tepkisel saldırganlıkla ilişkiliyken ilerleyen aşamalarda

tepkilerin değerlendirilmesi daha çok planlı saldırganlıkla ilişkilidir (Crick ve Dodge, 1996). Fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarında bulunan çocukların belirsiz olaylarda karşı tarafın davranışlarını açıklarken düşmanca niyetler yükleme eğiliminde olduğu görülmektedir. Crick vd. (2002) üçüncü sınıflarla yaptıkları çalışmada fiziksel ve ilişkisel kışkırtma durumları oluşturulmuş, verilen tepkilerden düşmanca atıfta bulunma eğilimleri ölçülmüştür. İlişkisel saldırganlık düzeyi yüksek olan çocukların belirsiz senaryolardan daha fazla rahatsız oldukları ve daha fazla düşmanca niyet atfettikleri belirlenmiştir. Yine Crick (1995) üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarla yaptığı çalışmada ilişkisel olarak saldırgan çocuklarda saldırgan olmayan çocuklara göre daha yüksek düzeyde ilişkisel olarak kışkırtıcı olaylara düşmanca niyet atfetme eğiliminin olduğu sonucuna varmıştır. Kokkinos vd. (2017) yaptıkları araştırmada düşük düzeyde sorumluluk sahibi olan ergenlerde ilişkisel kışkırtma olduğunda daha çok düşmanca atıf yaptıklarını ve tepkisel ilişkisel saldırganlığa daha yatkın olduklarını belirtmektedirler. Araştırmada amaçlı ve tepkisel ilişkisel saldırganlık ile düşük düzeyde uyumluluk, dışadönüklük ve yüksek düzeyde nevrotilik ilişkili bulunmuştur. Bu ilişkiye ise düşmanca atıfta bulunma eğiliminin aracılık yaptığı tespit edilmiştir.

İlişkisel saldırganlık davranışlarının doğru ya da yanlış şeklinde değerlendirilmesi ortama ve duruma göre farklılık gösterdiğinden sosyal bilgi işleme modelindeki yanlı değerlendirme süreci kendini bu saldırganlık türünde daha işlevsel göstermektedir (Goldstein ve Tisak, 2010). Yapılan çalışmada çocukların başkasına fiziksel zarar verme davranışlarını bağlamı değerlendirmeksizin yanlış olarak gördüklerini psikolojik hasarda ise davranışın yanlışlığının bağlama bakarak değerlendirme düşüncesinde oldukları görülmektedir (Helwig vd., 1995). Başka bir çalışmada bireylerin özellikle dışlama davranışlarını daha kabul edilebilir, kişinin kendisiyle ilgili bir konu şeklinde görmekte ve kişisel tercih şeklinde yorumladıkları görülmektedir. Bu sebeple bilgi işlem sırasında oluşan yanlı ve hatalı değerlendirmeler giderilirse ilişkisel saldırganlık davranışlarının önlenebileceği öne sürülmektedir (Goldstein ve Tisak, 2010). Yine benzer sonuçlara sahip bir çalışmada erken ergenlerde ilişkisel saldırganlığın kabul edilebilirliği ile ilgili inançların ilişkisel saldırganlık davranışını belirlediği görülmektedir (Werner ve Nixon, 2005). Ayrıca özellikle ilişkisel saldırganlık davranışı gösteren bireylerin cezalandırılma ya da karşı tarafın öç alması gibi sonuçlarla karşılaşmayacaklarını düşündükleri belirtilmektedir (Murray-Close ve Crick, 2006).

Elsaesser vd., (2012) tarafından yapılan çalışmada ilişkisel saldırganlıkla şiddet ve agresif davranışları kabul edici inançlar arasında yüksek düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur. Bu ilişkinin ise özellikle ortaokul süresi boyunca güçlendiği ifade edilmiştir. Werner ve Hill (2010), yaptıkları çalışmada saldırganlığa yönelik destekleyici bireysel inançlar ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif yönde bir ilişki bulmuştur.

İlişkisel mağduriyet yaşayan çocuklarda da *Sosyal Bilgi İşleme Modeli*'ne göre ipuçlarının kodlanması ve değerlendirilmesi yapılan ilk aşamalarda problem yaşama eğiliminde oldukları görülmektedir. Özellikle de ergenlik öncesi ve ergenlik dönemindeki çocuklarda yorumlama kısmında yapılan düşmanca atıf yanlılığıyla ilişkisel mağduriyetin ilişkili olduğu görülmüştür (Yeung ve Leadbeater, 2007). Kokkinos vd. (2017) yaptıkları çalışmada sosyal bilişsel faktörlerin bunların içerisinde ise özellikle düşmanca atıf eğiliminin ilişkisel saldırganlıkta önemli rol oynadığını ve bu kavramın anlaşılmasında üzerinde durulması gerektiğini belirtmektedirler. Sık sık mağduriyet yaşayan çocukların, belirsiz durumlarda bile düşmanca niyetler beklemesi, onların kendilerini korumaya yönelik geliştirdiği bir savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir (Mathieson vd., 2011).

İlişkisel saldırganlık üzerinde sosyal bilişsel becerilerin etkisinin olduğu ve Sosyal Bilgi İşleme becerilerine ilişkisel saldırganlığı azaltmada uygulanacak müdahalelerde merkezi bir rol verilmesi gerektiği belirtilmektedir (Kokkinos vd., 2017). Tüm bu sebeplerden bu çalışmada ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet kavramlarının özellikle de ergenlik dönemini içeren ortaokul kademesinde sosyal bilişsel süreçler göz önüne alınarak incelenmesi gerektiği düşünülmüş, doğru değerlendirmeler ve etkili programlar sağlanabilmesi için geçerli ve güvenilir ölçme araçları oluşturulmaya sağlanmıştır.

2.9. İlişkisel Saldırganlıkla İlgili Ulusal Araştırmalar ve Mevcut Ölçme Araçları

Alanyazında Türkiye'deki ölçme araçları incelendiğinde ortaokul döneminde Türkiye'de geliştirilen, ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarını değerlendirebilecek bir ölçme aracı bulunmadığı ve bu konudaki değerlendirmelere zorbalığı belirleyen ölçeklerin alt boyutları ya da uyarlanan ölçeklerde alt boyut olarak yer verildiği görülmüştür.

Literatürde saldırganlık konusunda ilk olarak zorbalık ölçeklerinin alt boyutu olarak değerlendirilen ilişkisel saldırganlık bütün olarak değerlendirilememiştir. Çünkü zorbalığı değerlendiren ölçme araçlarında saldırgan ve mağdur arasında güç konusunda dengesizlik şartı gözetilmekteyken ilişkisel saldırganlıkta güç konusunda eşit ya da benzer seviyede olan bireyler de görülmektedir (Kurtyılmaz vd., 2022). Aşağıda Türkiye’de uyarlanma ya da geliştirme çalışmaları yapılan ve alt boyut olarak ilişkisel saldırganlığı barındıran bazı ölçekler hakkında bilgi verilmiştir.

Dölek (2002), çalışmasında ortaokul öğrencilerinde var olan zorbalık durumunu tespit etmek için Dan Olweus’un *Zorba/Mağdur Anketi*’ni uyarlayarak kullanmıştır. Bu ölçek ilişkisel saldırganlık davranışlarından olan görmezden gelme ve dışlama davranışlarını içeren maddeleri sosyal zorbalık başlığıyla ele alan ilk ölçek olma özelliği göstermektedir. 40 maddeden oluşan ölçeğin oluşturulmuş Türkçe çeviri formunun kullanıldığı farklı bir araştırmada (Atik, 2006), “mağdur olma” boyutu için iç tutarlık katsayısı .71, “zorbalık yapma” boyutu için iç tutarlılık katsayısı .75 olarak bulunmuştur. Araştırma sonucuna göre her iki cins daha çok erkek öğrenciler tarafından zorbalığa maruz kaldığını ve hemcinslerine daha fazla zorba davranışlarda bulunduklarını belirtmişlerdir.

Pekel (2004) çalışmasında zorba, kurban, karışmayan ve zorba/kurban olacak şekilde dört grubun yalnızlık, akademik başarı ve sosyometrik statü açılarından karşılaştırılmasını kapsamaktadır. Araştırmada kullanılan *Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği* Mynard ve Joseph (2000) tarafından geliştirilen, Gültekin (2003) tarafından uyarlanan *Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği* esas alınarak maddeler “Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” sorusuyla birlikte verilerek kullanılmıştır. 5. ve 6. sınıflardan oluşan grupla yapılan çalışmada erkek çocukların daha çok zorbalık yaptığı, kız çocuklarının iki cinsiyet tarafından erkek çocuklarınsa erkekler tarafından zorbalığa uğradığı, erkek çocukların çoğunlukla yine erkeklerle zorbalık yaptığı görülmüştür. Zorba/kurban çocukların diğer gruplardan akademik başarı olarak daha düşük olduğu, kurban ve zorba/kurban çocukların diğerlerine göre daha yalnız olduğu bulunmuştur.

Gültekin’in (2003) uyarlama çalışması yaptığı *Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği* (AZBÖ) için 5.,6.,7.,8.,9. ve 10. sınıflarla çalışmıştır. Gültekin ve Sayıl (2005) aynı ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizi çalışmalarını yapmıştır. Terör, alay, ilişkisel saldırı, kişisel eşyalara saldırı ve açık saldırı şeklinde beş alt boyutu bulunmaktadır. Cronbach alfa katsayıları incelendiğinde terör için .73, alay için .68,

ilişkisel saldırı için .72, kişisel eşyalara saldırı için .67, açık saldırı için .72 ve ölçeğin genel katsayısı için .86 olduğu belirtilmektedir.

Kapçı (2004) ilkökul 4. ve 5.sınıf öğrencilerinde maruz kaldıkları zorbalık türünün ve sıklığının depresyon, benlik saygısı ve kaygıyla ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonuçlarında duygusal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin benlik saygısı, durumluk kaygı ve depresyon açısından en riskli grup oldukları belirtilmiştir. Araştırmada kullanılan *Şiddet-Kaba Güç Anketi* Çinkır ve Karaman-Kepenekci (2003) tarafından geliştirilmiştir. 19 maddeden oluşan ölçekte bedensel, sözel, duygusal ve cinsel olmak üzere dört alt boyut bulunmaktadır. Bu alt boyutlardaki maddeler incelendiği zaman sözel ve duygusal zorbalık alt boyutlarının ilişkisel saldırganlık maddelerini içerdiği görülmektedir.

Kındap-Tepe ve Sayıl (2012) yaptıkları araştırmada ilişkisel saldırganlığı ölçmek için *Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği* 'nin (Pekel, 2004) ilişkisel saldırı alt boyutu kullanılmıştır. Ergenin ebeveynlerinden algıladığı psikolojik ve davranışsal kontrolün ergenin sosyal işlevselliğini nasıl etkilediğini ve bu ilişkide ilişkisel saldırganlığın aracı etkisini incelemişlerdir. Araştırmada 7.,8.,9. ve 10. sınıflar örneklemini oluşturmuştur. Çalışmada Araştırma sonuçlarında ilişkisel saldırganlığın yalnızca erkek öğrencilerde yalnızlıkla pozitif ilişkisi olduğu; olumlu arkadaş niteliği ile negatif ilişkisi olduğu bulunmuştur. Her iki cinsiyette de anneden algılanan psikolojik kontrol ilişkisel saldırganlığı pozitif yönde; yalnızca kızlarda anneden algılanan davranışsal kontrolün ilişkisel saldırganlığı negatif yönde; yalnızca erkeklerde babadan algılanan psikolojik kontrolün ilişkisel saldırganlığı pozitif yönde; her iki cinsiyette babadan algılanan davranışsal kontrolün ilişkisel saldırganlığı negatif yönde etkilediği görülmüştür.

Albayrak (2012) da çalışmasında Okulda Zorbalığı Önleme Programı'nın zorbalık davranışını azaltmasındaki etkisini incelemek için ortaokul öğrencileriyle çalışmıştır ve araştırmasında *Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği*'ni kullanmıştır. Öğrencilerde en çok alay etme davranışı görüldüğü, baba eğitim düzeyi düşük ve dar gelirli sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerde zorba ve mağdur olma durumunun daha çok olduğu görülmüştür. Ayrıca zorbalığın en fazla 8.sınıf öğrencilerinde, ilişkisel zorbalığınsa en fazla 6.sınıf öğrencilerinde meydana geldiği belirtilmiştir.

Ayas ve Pişkin (2015) zorba ve kurban öğrencileri tespit etmek için 6.-11. Sınıfa devam eden ergenlerde *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu*'nu geliştirmişlerdir. 53 maddeden oluşan ölçekte fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti

yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel olmak üzere 6 alt boyutta zorba ve kurbanı belirleme bölümlerinden oluşmaktadır. Zorba boyutu iç tutarlık kat sayısı ise .92 şeklinde belirtilmiştir. Ölçek psikometrik özellikler açısından kullanılabilir bulunmuştur.

Açıkgöz (2017) ortaokul öğrencilerinin zorbalık ve mağduriyet düzeyleri ile okula karşı tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilen *Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu* kullanılmıştır. 37 maddeden oluşan ölçekte izolasyon, sözel fiziksel, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme alt boyutları için zorba ve kurban formları bulunmaktadır. Maddelerin değerlendirilmesi “bana yapıldı” ve “ben yaptım” bölümlerindeki beş dereceli likert tipi yanıtlama seçenekleriyle sağlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .91 olarak belirtilmiştir. Çalışma sonuçlarında erkek öğrencilerde zorbalık davranışları daha fazla bulunmuş, daha çok gerçekleşen alt boyutlar ise fiziksel, eşyalara zarar verme, sosyal izolasyon ve söylenti yayma alanlarında görülmüştür. Eşyaya zarar verme ve sözel zorbalık boyutlarında cinsiyetin etkisi görülmemiştir. Zorba ve mağdur olma durumu ile sınıf düzeyinin pozitif ilişkisi bulunmuştur. Sözel zorbalığı yüksek gelirli ailesi olan öğrencilerin daha fazla yaptığı, yüksek gelirli ailesi olan öğrencilerin eşyalara zarar verme, fiziksel ve sözel zorbalığa daha çok maruz bırakıldıkları görülmüştür.

Pişkin ve Ayas (2005) tarafından geliştirilen “*Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Ergen Formu*” içerisinde bulunan “*Zorba Ölçeği*” fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık olmak üzere altı alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı .92 olarak belirtilmiştir. Ölçekte ayrı şekillerde zorba ve kurban formları bulunmaktadır, ikisi de aynı maddelerin farklı şekilde sorulmasıyla oluşturulan formlardır. Çocuklarda zorbalığı ölçmek için ise *Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu* geliştirilmiştir, ergenlerdeki ölçekte bulunan cinsel zorbalık bu ölçekte bulunmamakta kalan beş alt boyuttan oluşmaktadır. 37 maddesi olan ölçek 3, 4 ve 5.sınıf öğrencileri örneklem alınarak geliştirme çalışmaları yapılmıştır (Pişkin ve Ayas, 2011).

Aydın vd. (2020), okullarda zorbalık ve saldırganlık davranışlarının ölçülmesini sağlamak için Espelage ve Holt (2001) tarafından geliştirilen; *Illinois Zorbalık Ölçeği (IZÖ)*, *Illinois Kavga Ölçeği (IKÖ)* ve *Illinois Mağduriyet Ölçeği (İMÖ)* bileşenlerinden oluşmuş *Illinois Zorbalık, Kavga ve Mağduriyet Ölçeği*’nin (İZKMÖ) Türkçeye uyarlama çalışmalarını yapmışlardır. *Illinois Zorbalık Ölçeği*

(IZÖ) ‘nde son 30 gün içinde hangi sıklıkla alay etme, tehdit etme, sosyal olarak dışlama gibi zorbalık davranışlarını sergiledikleri sorulmaktadır. Zorbalık ölçeğinde dokuz madde, mağduriyet ölçeğinde dört madde ve kavga ölçeğinde beş madde bulunmaktadır. Ölçek 10-18 yaş arasındaki ergenlerde kullanıma uygun olarak ifade edilmiştir. Cronbach alfa katsayıları zorbalık alt boyutu için 0.84, mağduriyet alt boyutu için 0.83; kavga etme alt boyutu için 0.81 şeklinde ifade edilmiştir. Aynı ölçeği Kutlu ve Aydın (2010) da uyarlamıştır ancak o çalışmada kavga etme alt boyutu bulunmamaktadır.

Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen, Can (2002) tarafından uyarlanma çalışmaları yapılan *Saldırganlık Ölçeği* fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık olmak üzere beş alt boyut ve 34 maddeden oluşmaktadır. Öz bildirim değerlendirmesi şeklinde kullanılan ölçek beş dereceli likert tipindedir. Dolaylı saldırganlık boyutu 6 maddeden oluşmaktadır. İç tutarlılık katsayısı ise .92 olarak ifade edilmiştir (Can, 2002).

Ülkemizde ilişkisel saldırganlıkla ilgili çalışmalar araştırıldığında çok fazla çalışma bulunmadığı görülmüştür. Türkiye’de yapılan çalışmalarda, uyarlanan ve geliştirilen ölçeklerde direkt “ilişkisel saldırganlık” başlığını ya da ilişkisel saldırganlığın alt boyutlarını ele alan araştırmalara aşağıda yer verilmiştir.

Karakuş (2008), çalışmasında 3-6 yaş arası okulöncesi çocuklarda ilişkisel saldırganlık davranışlarını ölçmek için 1997 yılında Nicki R. Crick, Juan F. Casas ve Monique Mosher tarafından geliştirilen *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu’nu (Preschool Social Behavior Scale - Teacher Form)* uyarlamıştır. Öğrencilerin olumlu sosyal davranışlar, fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygular bakımından öğretmenleri tarafından değerlendirildiği ölçek 19 maddeden oluşmaktadır. 548 öğrenci ve 46 öğretmen ile yapılan çalışmanın sonuçlarına göre kız çocuklarının erkeklere oranla ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha sık gösterdiği görülmüş, uyarlanan ölçeğin okul öncesi dönemde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ilişkisel saldırganlık ölçme aracı olduğu ve ölçeğin cronbach alfa değeri .87 olarak belirtilmiştir (Karakuş 2008). Bu ölçek alanyazında saldırganlık ölçekleri içerisinde “ilişkisel saldırganlık” boyutunun direkt ele alındığı, saldırgan ve mağdur ilişkisinde güç dengesizliğine bakılmayan ilk ölçek olması özelliğine sahip olduğundan önem taşımaktadır.

Kurnaz ve Kapıcı (2013) tarafından ortaokul öğrencileri için uyarlanan, Crick ve Grotpeter (1995) tarafından geliştirilen *Çocuk Sosyal Davranış Ölçeği- Kişisel*

Bildirim (ÇSDÖ-KB) ilişkisel saldırganlık, gözlenen saldırganlık, özgeci davranış, dahil olma ve yalnızlık olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 15 maddelidir ve maddelerin değerlendirmesi beşli likert tipindedir. İlişkisel saldırganlık alt boyutu için Cronbach alfa katsayısı .83'tür. Ölçeğin uyarlama çalışmaları kapsamında ölçüt geçerliği, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, test tekrar test güvenilirliği belirlenmiştir, ortaya çıkan sonuçlara göre geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilmiştir.

Kurtyılmaz (2011) çalışmasında üniversite öğrencilerinde benlik saygısı, sosyal kaygı ve sosyal bağlılık değişkenleri ile ilişkisel saldırganlık davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla ilişkisel saldırganlığı ölçmek için *Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (ARİLSÖ)* geliştirilmiştir. Ölçek manipülasyon, dedikodu ve dışlama olmak üzere üç alt boyuttan ve 23 maddeden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda ise benlik saygısı yüksek olan öğrencilerde sosyal bağlılık hissinin yüksek olduğunu bu durumun da sosyal kaygıyı azalttığı için ilişkisel saldırganlığı da azalttığını belirtmiştir.

Taşan (2022), lisede öğrenim gören ergenlerin ilişkisel saldırganlık tutumu, utanç ve suçluluk duygulanımları ve ahlaki çözülmenin arasındaki ilişkinin öğrenilmesi için yaptıkları araştırmada ilişkisel saldırganlık ve alt boyutları (manipülasyon, dedikodu ve dışlama) ile ahlaki çözülme arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Utanç ve saldırganlık arasında anlamlı ilişki bulunamazken suçluluk ile dedikodu alt boyutu arasında negatif ilişki bulunmuştur. Utancı dışsallaştırma ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Araştırmada ilişkisel saldırganlığı Kurtyılmaz'ın (2011) geliştirdiği *Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (ARİLSÖ)* kullanılmıştır.

Yine Kurtyılmaz vd. (2022), daha önce üniversite öğrencilerindeki ilişkisel saldırganlık davranışlarının tespiti için geliştirilen *Arkadaşlık İlişkilerinde Saldırganlık Ölçeği (ARİLSÖ)*'nin ergenlik döneminde bulunan bireyler için uyarlamasını yapılmış, son haliyle dışlama, manipülasyon ve dedikodu olmak üzere üç alt boyuttan oluşan 16 maddelik *ARİLSÖ-E* ölçeğine ulaşılmıştır. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .91 olarak bulunmuştur.

Teke ve Şen (2022) 48-72 aylık çocuklarla yaptıkları araştırmada akran değerlendirmesine yönelik erkek çocuklarında ilişkisel saldırganlık davranışlarının daha fazla olduğu, sıcakkanlılık ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif ilişki olduğu, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık arasında da yine pozitif ilişki olduğu saptanmıştır.

Çalışmada ilişkisel saldırganlığı ölçmede kullanılan *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Akran Formu (OÖSDÖ-AF)* ve *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF)* Crick vd. (1997) tarafından geliştirilen ölçeklerdir. *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Akran Formu* 36-72 aylık çocukların her maddede yer alan davranışı gösteren üç arkadaşının fotoğrafını göstermesiyle kullanılmaktadır. On iki maddeden oluşan ölçekte dört madde ilişkisel saldırganlık, dört madde olumlu sosyal davranış ve dört madde açık/fiziksel saldırganlık boyutları yer almaktadır. Okul öncesi sosyal davranış ölçeği-öğretmen formu üç-altı yaş grubunda çalışılarak Şen ve Arı (2011) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek beşli likert tipinde yapısıyla ilişkisel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, depresif duygulanım ve açık/fiziksel saldırganlık olmak üzere 4 alt boyutlu ve 25 maddedir. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı .90'dur.

Ninnilerin çocukların sosyal davranışlarına etkisini inceleyen Demir ve Türkan (2022) yaptıkları araştırmada teknolojik araç ile dinletilen ninnilerin ilişkisel saldırganlık noktasında olumsuz sonuç oluşturduğunu bulmuşlardır. Çalışmada Karakuş'un (2008) *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu* kullanılmıştır.

Koçak (2024), 11 ile 18 yaş arası ergenlerle yaptığı çalışmada ergenlerin duygusal güvensizlikleri ile ilişkisel saldırganlık arasında temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracılık yaptığını belirtmiştir. Çalışmada açık ve ilişkisel saldırganlık alt boyutlarından oluşan ve Türkçeye uyarlanmış olan *Çocukların Sosyal Davranış Ölçeği* (Crick ve Grotpeter, 1996) kullanılmıştır.

Sonuç olarak Türkiye'deki çalışmalar ve ölçekler incelendiğinde ölçeklerin büyük çoğunluğunda ilişkisel saldırganlığın bir alt boyut olarak ele alındığı görülmektedir. Direkt ilişkisel saldırganlık davranışlarını değerlendiren ve diğer ilişkisel saldırganlık araştırmalarında kullanılan ölçeklerin Kurtyılmaz'ın geliştirdiği *Arkadaşlık İlişkilerinde Saldırganlık Ölçeği- Ergen (ARİLSÖ-E)* ve *Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (ARİLSÖ)* olduğu görülmektedir. Ancak bu ölçekler lise dönemindeki ergenler ve üniversite öğrencileri için kullanılabilir. İlişkisel saldırganlık davranışlarını ortaokul düzeyinde ölçen ve ilişkisel saldırganlık davranışlarını direkt ve tek boyut olarak bulunduran iki ölçek ise Kurnaz ve Kapçı tarafından uyarlaması yapılan *Çocuk Sosyal Davranış Ölçeği* ve *Illinois Zorbalık Ölçeği-IZÖ* (Aydın vd., 2020; Espelage ve Holt, 2001) olduğu görülmektedir. Ancak ilişkisel saldırganlık davranışlarının *Çocuk Sosyal Davranış Ölçeği* 'nde üç madde,

Illinois Zorbalık Ölçeği 'nde dokuz madde şeklinde ele aldığı görülmüştür. Türkiye'de ortaokul dönemindeki ergenlerde görülen ilişkisel saldırganlık davranışlarını bütün olarak, biçimleri ve işlevleri dikkate alınarak, daha güncel ve kapsamlı bir şekilde ölçebilecek bir ölçek ihtiyacı olduğu görülmüştür.

Değerlendirme yöntemleri açısından inceleme yapıldığında ilişkisel saldırganlık davranışlarını ölçmek için alan yazında farklı değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. Lagerspetz vd., (1988) dolaylı saldırganlıkla ilgili yaptıkları ilk sistematik araştırmalarında Finlandiya'daki 11 ve 12 yaşındaki çocuklarda akran değerlendirmesine dayalı olarak saldırganlık davranışlarını incelemiştir. Okul öncesi dönem çocuklarında davranış ölçümleri daha çok nitel veri yöntemlerinden gözlem yapılarak değerlendirilmiştir (Kurtyılmaz, 2011). Saldırganlık davranışlarını tespit etmede ebeveyn değerlendirmesini göz önünde bulunduran ölçekler geliştirilmiştir (Vaillancourt vd., 2003). Diğer bir değerlendirme yöntemi ise akran değerlendirmesidir. Ancak bu değerlendirmede akranların yaştan kaynaklı çocuğu güvenilir biçimde değerlendirebilme kabiliyetleri, çocukların cinsiyet konusundaki kalıp yargıları ve saldırgan davranışları başarılı şekilde gizleyen çocukların fark edilmemesi gibi sınırlılıklar bulunmaktadır (Coyne ve Archer, 2005; Björkqvist, 2001). Akran değerlendirmesi özellikle ergenlik döneminde etkili bir değerlendirme yaklaşımı olarak görülse de kendini değerlendirmeye dayalı ölçekler gizli davranışlara veya yetişkinlerin rahatça gözlemleyemediği davranışlara direkt ulaşma imkanı sağladığı için ilişkisel saldırganlığı değerlendirmede en çok kullanılan yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Voulgaridou ve Kokkinos, 2015). Bu yöntemle birey, saldırganlık davranışlarını göstermesiyle ilgili doğrudan kendini değerlendirmektedir (Crothers vd., 2009). Bu nedenle ilişkisel saldırganlık ölçeğinin öz bildirim değerlendirilmesiyle yapılmasının daha doğru sonuçlar verebileceği görülmüştür. Bu çalışmada da ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlık davranışlarının değerlendirmesinde belirtilen özellikleri kapsadığı düşünülen ölçeğin uyarlanma çalışmaları, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılarak Türkiye'ye kazandırılması amaçlanmıştır.

2.10. İlişkisel Saldırganlıkla İlgili Uluslararası Araştırmalar ve Mevcut Ölçme Araçları

1990'ların başlarından beri, ilişkisel saldırganlık sosyal bağlamlarda önemli bir konu haline gelmiştir. Çalışmalar, saldırgan davranışların bireylerin ilerleyen yıllardaki sosyal ve duygusal gelişimi üzerinde hem kısa vadeli hem de uzun vadeli olumsuz etkilerini gösterirken ilgili çalışmalar devam etmektedir (Swit ve McMaugh, 2012). İlişkisel saldırganlıkla ilgili Crick vd. (1997) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki araştırmalarıyla başlayan çalışmalar, İtalya gibi başka ülkelerde de yapılmıştır (Nelson vd., 2010).

Crick & Grotpeter (1995) tarafından ilköğretim yaşındaki çocuklar için geliştirilen *Çocukların Sosyal Davranış Ölçeği - Kendi Bildirimi (CSBS-SR)* ölçeğinde beş dereceli cevap aralığı ve beş maddelik ilişkisel saldırganlık alt ölçeği ile toplam on beş maddesi bulunmaktadır. Cronbach alpha değeri ilişkisel saldırganlık alt boyutu için 0.83 olarak hesaplanmıştır. Ancak ölçekte ilişkisel saldırganlık davranışlarında işlev ve biçim farkı ele alınmamıştır.

Akran İlişkileri Ölçeği (Child Peer Relations Scale - CPRS; Crick ve Grotpeter, 1995) öz bildirim değerlendirmesine dayalı, ilişkisel saldırganlık, fiziksel saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlar olmak üzere üç alt boyuttan oluşan bir ölçektir. Her boyutta beş madde bulunmaktadır ve ölçek üç dereceli likerttir. Cronbach alfa değeri 0.73'tür.

Problem Davranış Sıklığı Ölçeği (Problem Behavior Frequency Scales; Farrell vd., 2000) içerisinde bulunan altı madde ilişkisel saldırganlık davranışlarını ölçmektedir. Ölçek altı dereceli likert tipi bir ölçektir ve tüm maddeler "Son 30 gün içinde aşağıdakileri kaç kere yaptın?" ifadesiyle başlamaktadır. İlişkisel saldırganlık için cronbach alpha değeri .72 olarak belirtilmiştir.

Crick ve Grotpeter (1995) geliştirdikleri *İlişkisel Saldırganlık ve Sosyal Uyumun Diğer Yönlerinin Akran Değerlendirmesi Ölçeği*'nde dört alt boyuta yer vermişlerdir. 19 maddelik ölçekte ilişkisel saldırganlık alt boyutu beş madde olarak yer almaktadır. İlişkisel saldırganlık alt boyutu için cronbach alfa kat sayısı 0.83 olarak raporlanmıştır.

Sullivan vd. (2006) ilişkisel saldırganlık ile mağduriyet arasındaki ilişkide kışkırtmalara yönelik düşmanca yatkınlığın aracı rolünü inceledikleri çalışmalarında birden fazla ölçeği içeren *Problem Davranış Sıklığı Ölçekleri* (Farrell vd., 2000; Miller-Johnson, Sullivan, Simon ve Çoklu Bölge Şiddet Önleme Projesi, 2004)

kullanmışlardır. Ölçekte ilişkisel saldırganlık beş maddeden oluşmaktadır ve Crick ve Grotpeter'in (1995) ilişkisel saldırganlık ölçümüne dayanmaktadır ve 30 gün içinde davranışın ne sıklıkta gerçekleştiği belirlenmeye çalışılmıştır. Ortaokul öğrencileri için maddeler tekrar düzenlenmiş ve “başkası hakkında yanlış söylenti yaymak” maddesi eklenmiştir. Ölçek altı dereceli likert tipi bir ölçek olup ilişkisel saldırganlık için Cronbach alfa kat sayısı 0.76'dır.

Lansford vd., (2012) yaptıkları çalışmada 9 ülkedeki erkek ve kız çocuklarındaki fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı incelemişler; bu çalışmada Farrell vd., (1992), Crick ve Bigbee (1998), Orpinas ve Frankowski (2001) tarafından geliştirilmiş ölçeklerin uyarlanmış maddelerinden oluşan özbildirime dayalı *Davranış Sıklığı Ölçeği* 'ni (*Behavior Frequency Scale*) kullanmışlardır. *Davranış Sıklığı Ölçeği*, dokuz dile çevrilmiş, görüşmelerde her soru çocuklara sorularak cevaplar kaydedilmiştir. İlişkisel saldırganlığın fiziksel saldırganlık kadar sık görüldüğü ve iki saldırganlık türünün ilişkili olduğu araştırmalarda görülmüştür. İlişkisel ve fiziksel saldırganlık türlerinden en çok hangisinin kullanıldığı ülkelere göre değişiklik göstermiştir. Çünkü kültürel çerçevede bu saldırganlık türlerini kullanmanın etkilerinin farklı olduğu düşünülmüştür.

Ackermann vd. (2019) yaptıkları çalışmada davranış bozukluğu yaşayan ergenlerde ilişkisel saldırganlıkla ilgili cinsiyet farklarını ve bu davranışlarla ilişkili diğer davranışsal özellikleri incelemişlerdir. Araştırmada *İlişkisel Saldırganlık Anketi* (*RAQ*; Rusby vd., 2009) kullanılmıştır. Ölçek, beş maddeyle ilişkisel saldırganlığı ölçmek üzere geliştirilmiş 11 maddelik, sekiz dereceli likert tipi öz bildirim ölçeğidir. Altıncı ve yedinci sınıflarla çalışması yapılan ölçeğin cronbach alfa katsayıları ilişkisel saldırganlık için 0.83 olarak belirtilmiştir.

Kawabata vd. (2012) Çinli dördüncü ve beşinci sınıf çocuklarla çalışmış, çocukların bir yıl boyunca ilişkisel ve fiziksel saldırganlık seviyelerini, bu saldırganlık türleriyle uyum problemlerinin ve cinsiyetin ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmada *Çocuklarda Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Raporu* (CSBS-T; Crick, 1996) kültüre duyarlı olacak şekilde geliştirilmiş, orijinal ölçekten alınan beş maddeye öğretmenlerle çocukların ilişkilere ve arkadaşlarına zarar vermek için neler yaptığı hakkında görüşme sağlanarak beş yeni madde daha eklenerek ilişkisel saldırganlık alt ölçeği oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarında ilişkisel saldırganlığın kız ve beşinci sınıf öğrencilerinde düzenli şekilde arttığı, fiziksel

saldırganlığın da beşinci sınıf kız çocuklarında artarken erkeklerde sabit şekilde devam ettiği belirtilmiştir. Ayrıca ilişkisel saldırganlıktaki artış ile kaygı/depresif semptomlarda oluşan artışın arasında ilişki bulunmuş ve bu ilişki fiziksel saldırganlıktakinden daha güçlü bulunmuştur. Marsee vd. (2011), 12-18 yaş 855 ergenle yapılan çalışmada 40 maddelik *Akran Çatışması Ölçeği (Peer Conflict Scale -PCS)* yapısını incelemişlerdir. *Akran Çatışması Ölçeği* (Marsee vd., 2004), kendini değerlendirmeye dayalı bir ölçektir; reaktif açık, reaktif ilişkisel, proaktif açık ve proaktif ilişkisel şeklinde dört alt boyuttan oluşmaktadır. Dört dereceli likert tipi ölçek mevcut ölçeklerden alınan maddelerle oluşturulmuştur (Björkqvist vd., 1992; Brown vd., 1996; Crick ve Grotpeter 1995; Dodge ve Coie 1987; Galen ve Underwood 1997). Ölçekte toplam ilişkisel saldırganlık için iç tutarlık katsayısı 0.87'dir. Araştırma sonucunda bu ölçeğin saldırgan davranışları ölçmede faydalı olabileceği belirtilmiştir. İlişkisel saldırganlık davranışlarını belirlemede yaygın kullanılan bir ölçektir ancak doğrudan ve dolaylı ilişkisel saldırganlık ölçekte ayırt edilmemiştir.

Akran Deneyimleri Anketi (Peer Experiences Questionnaire, PEQ), orijinali Vernberg vd. (1999) tarafından geliştirilen Prinstein vd. (2001) tarafından uyarlanan 18 maddelik sürüm beşli likert tipinde, öz bildirim değerlendirmesine sahip bir ölçektir. Ölçekte ilişkisel mağduriyet, fiziksel mağduriyet, ilişkisel saldırganlık, fiziksel saldırganlık şeklinde dört alt boyut bulunmaktadır. İlişkisel saldırganlık boyutu için cronbach alfa kat sayısı 0.69'dur.

İlişkisel saldırganlıkta reaktif ve proaktif işlevleri inceleyen çalışmalar bulunmaktadır (Marsee ve Frick, 2007; Ostrov ve Crick, 2007). Bu çalışmalar ilişkisel saldırganlık işlevlerinin birlikte değerlendirilmesi ile saldırgan davranışları daha doğru anlayabileceğimizi belirtmişlerdir. Little vd. (2003) çalışmalarında 5.-10.sınıfları arasındaki 1723 öğrenciyle açık, ilişkisel, araçsal ve reaktif olmak üzere saldırganlığın dört boyutundan oluşan ölçeğin geçerliğini kanıtlamışlardır. *Saldırganlık Ölçeği* saldırganlığın tür ve işlevlerini öz bildirim yoluyla ölçen, 36 maddeden oluşan ve beş dereceli likert yapıda bir ölçektir. Saf açık saldırganlık, tepkisel açık saldırganlık, araçsal açık saldırganlık, saf ilişkisel saldırganlık, tepkisel ilişkisel saldırganlık ve araçsal ilişkisel saldırganlık olmak üzere altı alt boyuttan oluşmaktadır. Fite vd. (2008) yaptıkları çalışmada Little vd. 'nin (2003) çalışmalarını Amerikalı çocuklarla tekrar doğrulamışlardır. Alt ölçeklerin iç tutarlık düzeyleri

orijinal çalışmada yeterli düzeyde iç tutarlığa (0.62-0.84) sahip olarak ifade edilmiştir. Fite vd. (2008) ise iyi seviyede (0.76-0.86) iç tutarlık değerine sahip olduğunu raporlamıştır.

Bu araştırmada uyarlanma çalışması yapılan ölçeğin orijinal yazarları olan Voulgaridou ve Kokkinos (2017) yaptıkları çalışmada 10-16 yaş arasındaki 1231 Yunan ergenle çalışarak geliştirdikleri *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'nin (RAS) geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapmışlardır. Öğrenciler ilkokul beş, altı ve ortaokul bir, iki ve üçüncü sınıf düzeyinden seçilmiştir. Kendini değerlendirmeye dayalı oluşturulan ölçek 30 maddeden ve dört faktörden (proaktif doğrudan, proaktif dolaylı, reaktif doğrudan, reaktif dolaylı) oluşmaktadır. Çalışma sonuçlarında bu ölçeğin ergenlerde ilişkisel saldırganlığı ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu kanıtlanmıştır. *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*, ilişkisel saldırganlık davranış çeşitlerini kapsamlı şekilde ele almaktadır ve ilişkisel saldırganlık davranışlarında işlevsel ve biçimsel ayrımı bulundurmaktadır. İşlevsel olarak proaktif ve reaktif şekilde ayrılan saldırganlıkta proaktif saldırganlık tehdit ya da kışkırtma olmadan belli bir amaç doğrultusunda yapılan davranışlar olarak tanımlanır (Voulgaridou ve Kokkinos, 2015). Bu iki işlev ve biçimin birlikte ele alınmasıyla ilişkisel saldırganlık dört alt türü (proaktif dolaylı, proaktif doğrudan, reaktif dolaylı ve reaktif doğrudan ilişkisel saldırganlık) kapsamaktadır. Ölçeğin orijinalinde tek faktörlü, iki faktörlü ve dört faktörlü yapılar incelenmiştir. Katılımcılara direkt ilişkisel saldırganlık tanımı yapılmamış onun yerine araştırmada yer alan davranışlar hakkında açıklama yapılarak sosyal olarak istenen ve istenmeyen davranışlara göre cevap verme ihtimali azaltılmaya çalışılmıştır. Bu ölçek sosyal, ilişkisel ve dolaylı saldırganlığın ortak noktası olan fiziksel olmayan saldırgan davranışları içermektedir ancak sadece ilişkisel davranışlara odaklandığından ismini ilişkisel saldırganlık ölçeği şeklinde almıştır. 15 maddeden oluşan doğrudan ilişkisel saldırganlık davranışlarına örnek maddeler şunlardır: "Bazı çocuklara kızdığımda teneffüste onların arkadaş grubumla oturmalarına izin vermem" (sosyal dışlanma), "Bazı çocuklar beni üzdüğünde ezik görünsünler diye onlarla dalga geçerim" (itibar lekeleme), "Dediklerimi yapmazlarsa bazı çocuklara onları artık sevmeyeceğimi söylerim" (manipülasyon). Kalan 15 maddeden oluşan dolaylı saldırganlık davranışlarına örnek maddeler ise şunlardır: "Bazı çocuklar beni üzdüğünde başkalarına "Artık onlarla arkadaş olmayalım" derim" (sosyal dışlanma), "Bşkaları onları sevmesin diye bazı çocuklar hakkında

iftira yayarım" (dedikodu), "Bazı çocuklara kızdığımda sırlarını başka çocuklara söylerim"(özel bilgi ifşası).

Ölçek yanıtlar arasında anlamlı fark oluşmasına imkân vermesi, geçerlik ve güvenilirliğin artırılması açısından beş dereceden oluşmaktadır (0: “Hiç”; 1: “Az”; 2: “Bazen”; 3: “Çoğu zaman”; 4: “Her zaman”). Katılımcılar belirlenen davranışları ne sıklıkta gösterdiklerini ve bu davranışlara ne sıklıkta maruz kaldıklarını yanıtlamışlardır. Bütün maddelerin sadece bir ilişkisel saldırganlık faktörüne yüklendiği tek boyutlu model geçerli ve güvenilir sonuçlar vermiştir. Kültürden bağımsız olarak ilişkisel saldırganlık davranışlarını uygulamada belirleyiciler olduğu, toplumcu ve bireyci ülkelerle yapılan çalışmalarda anlamlı fark görülememesinden anlaşılmaktadır (Lansford vd., 2012). Bu sebeple geniş bir ilişkisel saldırganlık davranış aralığına sahip olan ölçeğin farklı ülkelerde kullanılabileceği yazarlar tarafından belirtilmiştir (Voulgaridou ve Kokkinos, 2017). Ölçeğin İngilizce formu bu çalışmada kullanılmıştır.

2.11. İlişkisel Mağduriyetle İlgili Çalışmalar ve Mevcut Ölçme Araçları

Literatür incelendiğinde özellikle Türkiye’de ilişkisel mağduriyet kavramını ele alan çalışmaların ve ölçeklerin yeteri kadar mevcut olmadığı görülmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde daha çok siber mağduriyet kavramıyla ilgili çalışmalar bulunduğu (Dalmaç Polat ve Bayraktar, 2016; Çiftçi, 2018; Metli ve Şirin, 2019; Çetin vd., 2019) ve bu çalışmalardaki ölçümler için daha çok Arıca vd., (2012) tarafından geliştirilen *Siber Mağduriyet Ölçeği*’nin kullanıldığı görülmektedir. Zorbalık ölçekleri incelendiğinde ilişkisel mağduriyeti temsil edebilecek söylenti yayma, izolasyon, alay, manipülasyon gibi boyutlar yer aldığından zorbalık ölçekleri başta olmak üzere ilişkisel mağduriyetle ilgili mevcut ölçekler incelenmiştir.

Açıkgöz (2017) ortaokul öğrencilerinin zorbalık ve mağduriyet düzeyleri ile okula karşı tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilen *Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu* kullanılmıştır. Ölçek fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme kurban boyutu olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Mağdur olma durumu ile sınıf düzeyinin pozitif ilişkisi bulunmuştur. Maddelerin değerlendirilmesi kurban boyutu için “bana yapıldı” bölümündeki beş dereceli likert tipi yanıtlama seçenekleriyle

sağlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .91 olarak belirtilmiştir. Mağduriyetin erkek öğrencilerde daha fazla olduğu ve daha çok uğradıkları zorbalık türlerinin fiziksel, sosyal izolasyon, söylenti yayma ve sözel boyutlar olduğu görülmüştür. Okul başarısı düşük seviyede olan öğrencilerde sosyal izolasyona maruz kalma oranı yüksek bulunmuştur.

Ayas ve Pişkin (2015) zorba ve kurban öğrencileri tespit etmek için 6.-11. Sınıfa devam eden ergenlerde *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu*'nu geliştirmişlerdir. 53 maddeden oluşan ölçekte fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel olmak üzere 6 alt boyutta zorba ve kurbanı belirleme bölümlerinden oluşmaktadır. Kurban boyutu iç tutarlık kat sayısı .93 olarak belirtilmiştir.

Gültekin ve Sayıl (2005) yaptıkları çalışmada akran zorbalığına uğrayan ortaokul öğrencilerini belirlemek için Mynard ve Joseph (2000) tarafından geliştirilen *Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği* 'ni uyarlamışlardır. Orijinal ölçek 11-16 yaş aralığındaki ortaokul öğrencileri için geliştirilmiştir. Fiziksel saldırı, sözel istismar, sosyal manipülasyon ve kişisel eşyaya saldırı olmak üzere dört alt boyuttan oluşan ölçekte sosyal manipülasyon için cronbach alfa değeri .77 olarak raporlanmıştır. Uyarlanması yapılan ölçek korkutma/sindirme, açık saldırı, alay, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır ve üçlü likert tipi bir ölçektir. 27 maddeden oluşan ölçek akranları tarafından zorbalığa uğrayan çocukları belirlemek için kullanılan bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı .86 olarak raporlanmıştır. Çalışmada ilişkisel saldırı ve alay alt boyutunda kız öğrencilerin erkeklerden daha fazla zorbalığa uğradığı görülmüştür.

Kırıcı ve Ekşi (2022) tarafından uyarlanan *Çocuk-Ergen Zorbalık Ölçeği-9 Kısa Form (CABS-9)*, Vessey vd. (2019) tarafından geliştirilmiş dört dereceli likert tipi ve dokuz maddelik bir ölçektir. Ölçek zorbalık mağduru olan çocukları belirlemektedir ve 10-18 yaş arası ergenler için geçerlidir. “Okulumdaki çocuklar beni bilerek görmezden gelir, okulumdaki çocuklar arkamdan konuşur, sırlarımı paylaşır ya da hakkımda dedikodu yayar” gibi maddeleri bulunmaktadır. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı .88 olarak belirtilmiştir.

Kokkinos ve Voulgaridou (2016a) yaptıkları ergenlik öncesi dönemdeki gençlerde ilişkisel mağduriyet, duygusal soğukluk ve duyarsızlık özellikleri ile düşmanca atıf yanılıgısı çalışmalarında *Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeği (BVS;*

Kokkinos vd., 2010) kullanmışlardır. Ölçekte 12 maddelik ilişkisel mağduriyet boyutu yer almaktadır. Ölçekte yer alan maddelerin son iki haftada yaşanıp yaşanmadığı üç dereceli şekilde değerlendirilmiştir, Cronbach alfa değeri 0.89'dur.

Ülbeği vd. (2014), *Algılanan Mağduriyet Ölçeği*'nin (Aquino vd., 1999) uyarlama çalışmasını yapmışlardır. Özel sektörde çalışan 357 çalışanla yapılan çalışmada ölçek içerisinde hem doğrudan hem dolaylı mağduriyet boyutları değerlendirilmiştir. Dolaylı mağduriyet boyutu incelendiğinde dört maddeden oluşmakta ve Cronbach alfa değeri .88 olarak raporlanmıştır.

İme vd. (2020) tarafından uyarlaması yapılan Harbin vd. (2018) tarafından geliştirilen *Çok Boyutlu Zorbalık Mağduriyeti Ölçeği*'nin çalışmalarında 11 ile 18 yaş aralığındaki çocuklarda zorbalık sonucu oluşan mağduriyetin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Doğrudan, dolaylı ve değerlendirilen mağduriyet şeklinde üç alt boyut içeren ölçek 24 maddeden oluşan dörtlü likert tipi bir ölçektir. Dolaylı mağduriyet boyutu incelendiğinde Cronbach alfa kat sayısı .88 olarak saptanmıştır.

Atik ve Güneri (2012) tarafından uyarlanması yapılan Felix vd. (2011) tarafından geliştirilen *Kaliforniya Zorbalık Mağduriyeti Ölçeği* (CBVS) için 313 ortaokul öğrencisiyle çalışılmıştır. Beşli likert tipinde ve 12 maddeden oluşan ölçeğin yedi maddesi mağduriyet boyutunu kapsamaktadır. Mağduriyet alt boyutu için cronbach alfa katsayısı .72, test tekrar test katsayısı .82 olarak raporlanmıştır.

Sosyal Deneyim Anketi-Öğretmen Bildirimi (SEQ-T; Cullerton-Sen ve Crick, 2005) çocuklarda fiziksel ve ilişkisel mağduriyeti ölçmek için geliştirilen öğretmen değerlendirmesine dayalı ölçektir. Altı maddeden oluşan ölçeğin üç maddesi ilişkisel mağduriyeti ölçmektedir ve ölçek beşli likert yapıdadır. İlişkisel mağduriyet için ölçeğin iç tutarlık katsayısı .82'dir. Aynı çalışmada ilişkisel mağduriyeti akran değerlendirmesiyle ölçen *Sosyal Deneyim Anketi-Akran Bildirimi (SEQ-P; Crick ve Bigbee, 1998)* çocuklardan mağduriyet maddelerini yaşayan üç akranını göstermeleri istenecek şekilde kullanılmıştır. İlişkisel ve fiziksel mağduriyet boyutları olan ölçekte ilişkisel mağduriyet için iç tutarlık katsayısı .75'dir. Aynı çalışmada kullanılan *Sosyal Deneyim Anketi-Öz Bildirim (SEQ-S; Crick ve Bigbee, 1998; Crick ve Grotzinger, 1996; Leadbeater vd., 2003)* ilişkisel mağduriyet, fiziksel mağduriyet ve sosyal destek davranışları olmak üzere üç alt boyut ve 15 maddeden oluşan beş dereceli likert tipi bir ölçektir. İlişkisel mağduriyet için cronbach alfa kat sayısı .80'dir.

Aydın vd. (2020) tarafından uyarlanması yapılan Espelage ve Holt (2001) tarafından geliştirilen *İllinois Zorbalık, Kavga ve Mağduriyet Ölçeği* üç alt ölçekten oluşmaktadır. *Illinois Mağduriyet Ölçeği (IMÖ)* için 10 ile 18 yaş aralığındaki 637 öğrenciyle çalışılmıştır. Dört maddeden oluşan ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .83 olarak belirtilmiştir. Aynı ölçek kavga alt boyutu alınmadan Kutlu ve Aydın (2010) ve Dölek (2002) tarafından da uyarlanmıştır.

Kurnaz ve Kapçı (2013) tarafından ortaokul öğrencileri için uyarlanan, Crick ve Grotpeter (1996) tarafından geliştirilen *Çocuğun Bireysel Yaşantıları Ölçeği – Kişisel Bildirim (ÇBYÖ-KB)* ilişkisel mağduriyet, gözlenen mağduriyet ve özgeci davranış olmak üzere üç alt boyuttan ve 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçek beş dereceli likert tipi bir ölçektir. Cronbach alfa katsayısı ilişkisel mağduriyet alt boyutu için .80 olarak belirtilmiştir.

Sosyal Deneyimler Anketi (Social Experiences Questionnaire - SEQ; Crick ve Grotpeter, 1996) ilişkisel mağduriyet, fiziksel mağduriyet ve olumlu sosyal davranışlar olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Her boyut beş maddeden oluşmaktadır, üç dereceli likert tipi bir ölçektir. İlişkisel mağduriyet için Cronbach alfa katsayısı .80 olarak raporlanmıştır. *Çocukların Sosyal Davranış Ölçeği* (Crick ve Grotpeter, 1995) maddelerinden de manipülasyon ve akran ilişkilerinin zarar görmesi alt boyutlarındaki dört madde ilişkisel mağduriyeti ölçmektedir. Crick ve Grotpeter (1996) tarafından geliştirilen *Çocuğun Bireysel Yaşantıları Ölçeği-Kendi Bildirimi - ÇBYÖ-KB- (Children's Self Experience Questionnaire-Self Report -CSEQ-SR)* de aynı yaş aralığındaki çocuklarda ilişkisel mağduriyeti değerlendirmektedir. Toplam on beş maddeden oluşan ölçeğin ilişkisel mağduriyet boyutu beş maddedir. Cronbach alfa değeri ilişkisel mağduriyet boyutu için .80 olarak hesaplanmıştır.

Sullivan vd. (2006) erken ergenlik döneminde fiziksel ve ilişkisel zorbalık ile uyuşturucu kullanımı, saldırganlık ve suça yönelim arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında *Sosyal Deneyim Anketi-Kendi Bildirimi* (Crick ve Grotpeter, 1996) maddeleri ortaokul düzeyine uygun hale getirilerek *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* oluşturulmuştur. Altı dereceli Likert tipi altı maddeden oluşan ölçeğin cronbach alfa kat sayısı 0.84 olarak bulunmuştur. Son 30 gün içinde bu davranışların kendine ne sıklıkta yapıldığı sorusuyla değerlendirme sağlanmıştır.

Akran Deneyimleri Anketi (Peer Experiences Questionnaire, PEQ), orijinali Vernberg vd. (1999) tarafından geliştirilen Prinstein vd. (2001) tarafından uyarlanan

18 maddelik sürüm beşli likert tipinde, öz bildirim değerlendirmesine sahip bir ölçektir. Ölçekte ilişkisel mağduriyet, fiziksel mağduriyet, ilişkisel saldırganlık, fiziksel saldırganlık şeklinde dört alt boyut bulunmaktadır. İlişkisel mağduriyet boyutu için cronbach alfa kat sayısı .83'tür.

Elsaesser vd. (2012) yaptıkları çalışmada ilişkisel mağduriyeti ölçmek için *Problem Davranış Sıklığı Ölçeği*'nde (Farrell vd., 2000) yer alan altı maddelik ilişkisel saldırganlık maddelerinin aynısı kullanılarak değerlendirilmiştir. İlişkisel saldırganlığı ölçerken sorulan “Son 30 gün içinde aşağıdakileri kaç kere yaptınız?” sorusu yerine “Son 30 gün içinde aşağıdakiler size kaç kere oldu?” sorusu kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa kat sayısı .84 olarak bulunmuştur.

Ackermann vd. (2019) yaptıkları çalışmada davranış bozukluğu yaşayan ergenlerde ilişkisel saldırganlıkla ilgili cinsiyet farklarını ve bu davranışlarla ilişkili diğer davranışsal özellikleri incelemişlerdir. Araştırmada *İlişkisel Saldırganlık Anketi* (RAQ; Rusby vd., 2009) kullanılmıştır. Ölçek, altı maddeyle ilişkisel mağduriyeti ölçmek üzere geliştirilmiş 11 maddelik, sekiz dereceli likert tipi öz bildirim ölçeğidir. Altıncı ve yedinci sınıflarla çalışması yapılan ölçeğin cronbach alfa katsayısı ilişkisel mağduriyet için .87 olarak belirtilmiştir.

Pişkin ve Ayas (2007) tarafından geliştirilen “*Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Ergen Formu*” içerisinde bulunan “*Kurban Ölçeği*” fiziksel mağduriyet, sözel mağduriyet, dışlanma, söylentiye uğrama, eşyalarının zarar görmesi ve cinsel mağduriyet olmak üzere altı alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı .93 olarak belirtilmiştir.

Çalışmalar incelendiğinde ulusal çalışması yapılan ölçeklerde mağduriyetin sadece ilişkisel boyutunun değil fiziksel boyutu gibi farklı alt boyutlarının da yer aldığı görülmektedir. Araştırmamızda belirtilen güncel çalışmalarda görüldüğü üzere ilişkisel mağduriyet kavramı bağımsız ve daha detaylı şekilde ele alınması ve ölçülmesi gereken önemli bir kavramdır. Alanyazındaki bu sınırlılığı gidermek ve araştırmacıların aynı anda kolay şekilde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet davranışlarını ölçmesini sağlamak adına araştırmamızda *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* oluşturulmuş, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma ortaokul öğrencilerinin ilişkisel saldırganlık davranışlarını ölçen, Voulgaridou ve Kokkinos tarafından geliştirilen *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin* (*The Relational Aggression Scale*) Türkçeye uyarlama çalışmasıdır. Uyarlanan ölçeğin maddeleri esas alınıp ilişkisel mağduriyet kavramı göz önüne alınarak araştırmacı tarafından *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* de ayrıca oluşturulmuştur. Bu doğrultuda ortaokul kademesinde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet davranışlarını ölçmeyi amaçlayan iki ölçeğe yönelik uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

3.2. Ölçeğin Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Geçerlilik, bir ölçeğin ölçmeyi planladığı özellikleri başka özelliklerle karıştırmadan doğru şekilde ölçüp ölçmediğini belirtir (Turgut ve Baykul, 2013). Bu araştırmada ölçeğin yapı ve kapsam geçerliliği çalışmaları yapılmıştır.

3.3. Ölçeklerin Kapsam Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Kapsam geçerliliği ölçülmesi amaçlanan özelliklerin ölçme aracında temsil edilme derecesi olarak tanımlanmaktadır (Şencan, 2005). Ölçek uyarlama sürecinde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet hakkındaki çalışmalar ve ölçekler ile ilgili ulusal ve uluslararası alan yazın incelenmiştir.

3.3.1. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin Uyarlanma Süreci

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin orijinal yazarlarına mail yoluyla ulaşılmıştır, ölçeğin kültür farkı gözetilerek Türkçeye çevrilip geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması için izin alınmıştır. Ayrıca yine uyarlanacak olan ölçek esas alınarak ve ilişkisel mağduriyet kavramı dikkate alınarak *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'nin de oluşturulmak istendiği belirtilmiş, orijinal yazarların da fikirleri alınıp gerekli izinler sağlanmıştır (Ek 3). Ölçek uyarlama sürecindeki adımlara geçildiğinde ise öncelikle ileri çeviri denilen maddelerin en az iki kişi tarafından çevrilmesi adımı gerçekleştirilmektedir. Sonra bağımsız olarak yapılan çeviriler farklı bir uzman tarafından incelenir ve çeviri tamamlanır. Arkasından tamamlanan çeviri yine en az iki farklı uzman tarafından geri çeviri işlemiyle orijinal diline çevrilmektedir. Bu çeviriler ile ölçeğin orijinal hali farklı bir uzman tarafından karşılaştırılmaktadır. Son aşamada ise pilot ve gerçek uygulama aşamaları gerçekleştirilmelidir (Sousa ve Rojjanasrirat, 2011). Aşağıda bu çalışmadaki uyarlama aşamaları detaylı şekilde açıklanmıştır.

1.Aşama: Dilsel eşdeğerlik çalışması ve ileri çeviri

İleri çeviri aşamasında İngilizceden Türkçeye çeviri gerçekleştirilmiştir. Araştırma ortaokul öğrencileriyle yapıldığı için onların düzeyine de uygun olması açısından ölçeği ortaokulda İngilizce öğretmenliği yapan ve İngiliz dili ve edebiyatı bölümü mezunu üç öğretmen birbirlerinden bağımsız olarak üç ayrı çeviri şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Bu üç farklı Türkçe çeviri bir alan uzmanı desteğiyle orijinal ölçeğe en uygun ve kültürel olarak duyarlı olacak şekilde tek Türkçe form haline getirilmiştir.

2.Aşama: Türkçeden İngilizceye geri çeviri aşaması

Oluşturulan form iyi İngilizce seviyesine sahip üç farklı kişi tarafından geri İngilizceye çevrilmiştir. Bu çeviriler ile ölçeğin orijinal İngilizce formu karşılaştırılmış, çeviri maddelerinin orijinal anlamından uzaklaşmadığı görülmüştür. İngilizce versiyonuna en yakın anlamı verecek ve her maddeyi Türkçede ortaokul öğrencilerinin düzeyine de uygun olarak yalın şekilde en uygun temsil edebilecek cümlelerle oluşturulan form ile kültürel farklılıkları en aza indirmek amaçlanmıştır. Son halini alan saldırganlık formu esas alınarak ölçeğin ilişkisel

mağduriyeti temsil edecek formatı hazırlanmış, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* de oluşturulmuştur. Başlangıçta *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* maddeleri edilgen formda ele alınarak “ben yaptım” ve “bana yapıldı” şeklinde tek ölçek üzerinden saldırganlık ve mağduriyet cevaplarının alınması planlanmıştır. Ancak bu şekilde yapılan deneme uygulamalarında ortaokul öğrencilerinin ölçeğin yapısını anlamakta ve cevaplamakta zorlandıkları görülmüştür. Yaş grubu becerileri göz önünde bulundurularak tek ölçek fikrinden vazgeçilmiş, ayrı ayrı ölçekler oluşturulmuştur.

3.Aşama: Geribildirim aşaması

Çeviri aşamasında olmayan üç kişiye son hali oluşturulan Türkçeye çevrilmiş iki ölçek sunulmuştur. *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için oluşturulan form incelenmiştir, formun saldırganlık maddelerinin mağdur formunun kültüre ve ortaokul düzeyine uygun olacak şekilde karşıladığı belirlenmiştir. İki form dil ve anlam bakımından ne derece anlaşılır değerlendirilmiştir ve geri bildirimler alınmıştır. Böylece veri toplama için ölçekler son halini almıştır.

4.Aşama: Ön hazırlık çalışması

Ölçeklerin oluşturulan son halinde uygulama esnasında herhangi bir sorun olacak mı belirlemek için ortaokuldan her sınıf düzeyinden bir erkek ve bir kız öğrenci alınarak bir sınıfta deneme çalışması yapılmıştır. Maddelerde anlaşılmayan kelimeler var mı ya da yanlış anlaşılan madde var mı gibi ihtimaller değerlendirilmiştir. Ölçekler son haline ulaşmıştır.

3.4. Ölçeklerin Yapı Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Yapı geçerliliği, ölçekteki maddelerin ölçmesi hedeflenen özellikleri ne derece doğru ölçebildiğini ve elde edilen sonucun ne ile ilişkili olduğunu açıklayan geçerlik türüdür (Akyüz, 2018). Bu çalışmada uyarlanan ölçeğin yapı geçerliliği açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri kullanılarak test edilmiştir.

3.5. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Özellikle psikoloji alanında ölçek geliştirilirken çoğunlukla kullanılan ve güçlü bir teknik olan açımlayıcı faktör analizi değişkenler arasındaki yapının araştırmacı tarafından açığa çıkarılması gereken durumlarda kullanılır (Uyumaz vd., 2016). Ölçek uyarlama çalışmalarında çeviriden dolayı bir hata olduysa yalnızca DFA ile geçerlik çalışması yapılması sorun oluşturacaktır. Çünkü veriler birden fazla

DFA modeliyle uyum sağlayabileceği için yanlış uyum gösterebilme ihtimalini de barındırmaktadır. Kültürel farklılıkların uyarılma sürecinde ortaya koyulabilmesi için ilk başta AFA uygulanması daha doğru olacaktır (Orçan, 2018).

3.5.1. AFA Çalışma Grubu

AFA çalışma grubu süreci, ölçeğin geliştirilmesinde faktör yapısını ortaya çıkarmak amaçlı yapılan açımlayıcı faktör analizi tekniğini kapsamaktadır. AFA çalışma grubu Gaziantep ilindeki üç ortaokulda beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf 382 (188 erkek, 194 kız; yaş ortalaması 11.5) öğrenciden oluşmaktadır.

3.5.2. AFA Grubu: Birinci Veri Toplama Süreci

Çalışma kapsamında ölçeğin çeviri işlemleri gerçekleştirilmiş, ölçeğin yazarlarından izin alınarak ölçeğin aynı maddelerinin ilişkisel mağduriyet versiyonu da oluşturulmuş, uygulama öncesi gerekli izinler alınmıştır. Gerekli belgeler sunularak Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurul Birimi'nden izin alınmıştır (Ek 1). Sonrasında Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Şehitkamil ilçesine bağlı resmi ortaokullarda uygulama izni alınmıştır (Ek 2). Bu izin belgesi okullardaki idarecilere takdim edilerek idarecilerin ve uygulamacının belirlediği gün ve saatlerde ders öğretmenleri de bilgilendirilerek uygulama sağlanmıştır. İdarecilere araştırma konusu, amacı, süresi ve gönüllülük esasına dayalı olduğuyula ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Uygulama sırasında okullardaki psikolojik danışmanlar eşliğinde sınıflara girilmiş, öğrencilere gönüllük esastan bahsedilip formların üzerine isim yazmamaları, formun nasıl doldurulabileceği, araştırmanın konusu ve ne için kullanılacağı konularında bilgi verilmiştir. Öğrencilere maddelere dürüstçe ve içtenlikle cevap vermelerinin önemli olduğu, cevapların gizlilik ilkesi gözetilerek sadece bilimsel amaçla kullanılacağı belirtilmiş gönüllü olan öğrencilere ölçek dağıtılmıştır. Araştırmanın daha geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşması için boş madde bırakmamalarının önemli olduğu katılımcılara anlatılmıştır. Uygulama sürecinde sınıf seçerken özellikle zorba ve mağdur öğrencilerin daha çok olduğu sınıflar tercih edilmiştir. Güvenirliliği ve maddelerin anlaşılrlılığını artırmak için maddeler, öğrencilere sesli şekilde uygulamacı tarafından okunmuştur. Uygulama boyunca öğrencilerin yanında durulmuş, anlamadıkları kısımlarda destek sunulmuştur. Örneklemde homojenliği sağlamak için kız ve erkek öğrenci sayıları

dikkate alınarak sınıflar seçilmiştir. Veriler 407 öğrenciden toplanmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıda detaylı bir şekilde verilmiştir. Ayrıca bu aşamada test tekrar test analizi için her sınıf düzeyinden bir sınıfta sonrasında cevapları eşleştirebilmek için okul numaraları alınarak ölçekler uygulanmıştır.

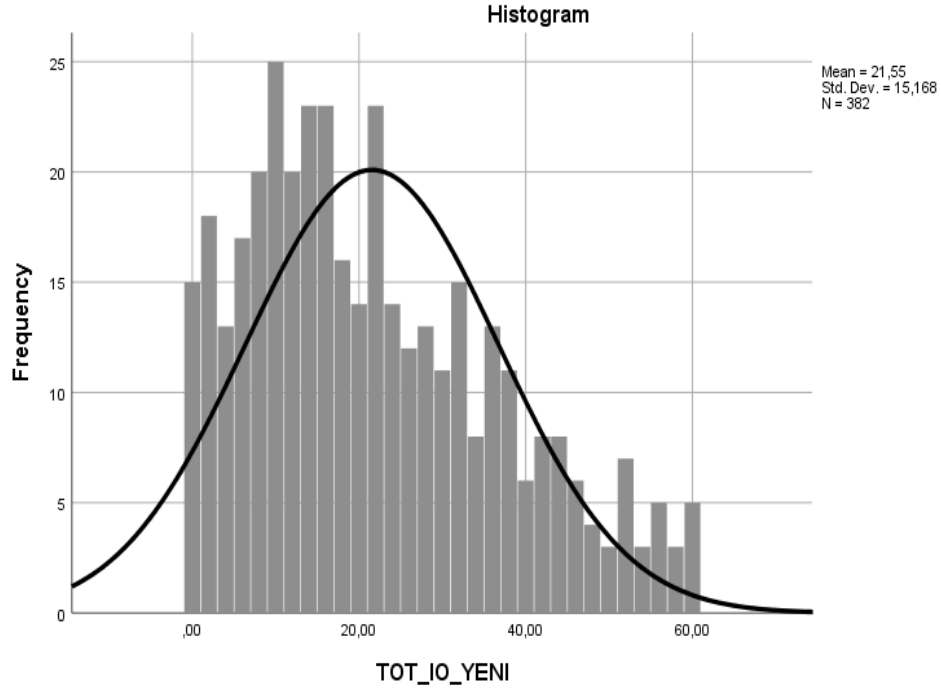
Çalışma grubunda verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine ve Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. *Saldırganlık Ölçeği*'nde 60 üstü puan alan katılımcılar normallik eğrisinde uç değer oluşturduğundan ve çarpıklık basıklık değerlerini etkilediğinden yedi katılımcı, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'nde ise 91 puan üstü katılımcılar uç değer oluşturduğundan ve çarpıklık basıklık değerlerini etkilediğinden 18 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Böylece çarpıklık ve basıklık değerlerinde de iyileşme yaşanmıştır. Z skorları, Hair vd. (2010) tarafından belirtilen -4 veya +4 sınırlarına göre değerlendirilmiş, AFA çalışma grubu son durumda 382 kişiden oluşmaktadır. *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'ne ait çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

AFA Grubu-Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

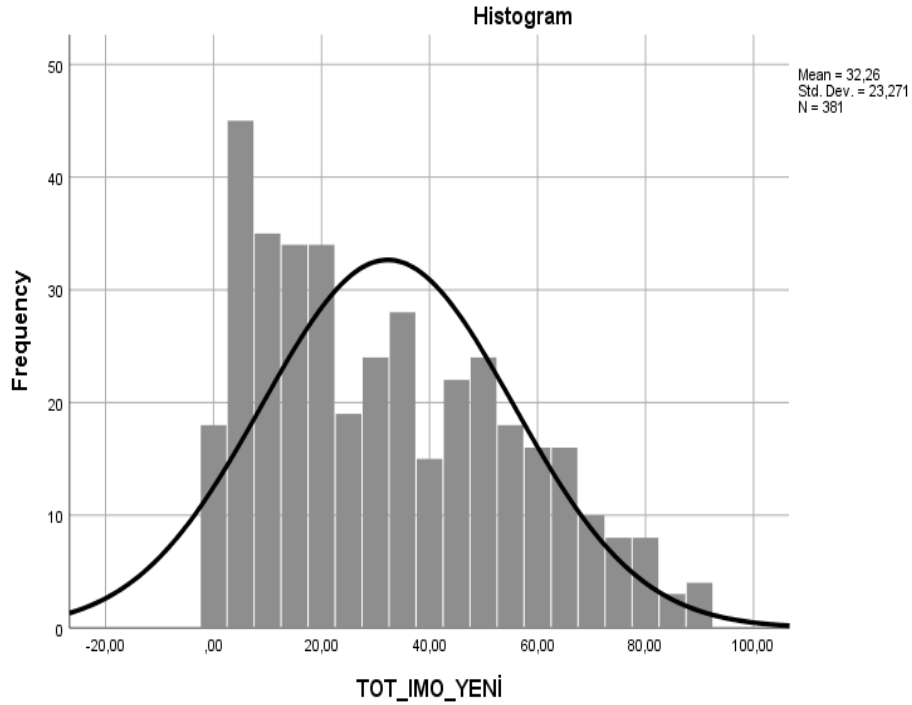
	Skewness	Kurtosis
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	62	-.43
İlişkisel Mağduriyet Ölçeği	52	-.74

AFA çalışma grubundaki *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'ne ait histogram grafiği aşağıda Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. *AFA İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Türkçe Formu Histogram Grafiği*

AFA çalışma grubundaki *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'ne ait histogram grafiği aşağıda Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. *AFA İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Türkçe Formu*

3.5.3. AFA Grubu: Veri Toplama Aracı

Uyarlanan ölçek ilişkisel saldırganlığı ölçen 30 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca ölçeğin aynı maddelerinin ilişkisel mağduriyet versiyonu da yine 30 madde şeklinde oluşturularak kullanılmıştır. Veri toplama aşamasında *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* ile birlikte katılımcıların cinsiyet, anne-baba öğrenim düzeyi gibi demografik bilgilerin alınması için de form kullanılmıştır.

3.5.4. AFA Grubu: Demografik Bilgiler

AFA çalışma grubunun verileri Gaziantep ilindeki iki ortaokuldan toplam 382 öğrenciden elde edilmiştir. Çalışmaya katılan 382 öğrencinin 188'i (%49.2) erkek öğrenciyken 194'ü (%50.8) kız öğrenciden oluşmaktadır. Tüm öğrenciler formda cinsiyetini belirtmiştir. Bu bakımdan cinsiyet özellikleri yönünden AFA grubu yakın bir dağılım göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşları ilkokula başlama yaşının 69 aylık olması düzenlemesiyle 10 ile 14 yaş arasındadır. Katılımcıların yaş ortalaması 11.5'tir. Grupta en fazla 11 ve 12 (n=96, % 25.1) yaşında öğrenci, en az 14 (n=12, %3.1) yaşında öğrenci bulunmaktadır. Çalışma grubunda en çok 7.sınıf öğrenci bulunmaktadır. Katılımcıların %26.7'si 5.sınıf, %22.7'si 6.sınıf, %26.9'u 7.sınıf ve %23.5'i 8.sınıftır.

Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında ilkokul mezunu seçeneğinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Öğrencilerden annesi okuryazar olmayan 4 (%2), okuma yazma bilen 2 (%1), ilkokul mezunu 75 (%40.3), ortaokul mezunu 65 (%34.9), lise mezunu 27 (%14.5), üniversite mezunu 12 (%6.5), yüksek lisans mezunu 1(%0.5) kişi olduğu görülmektedir. Annesi doktora mezunu öğrenci bulunmamaktadır.

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine bakıldığında ortaokul mezunu seçeneğinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Öğrencilerden babası okuryazar olmayan 1 (%0.5), okuma yazma bilen 6 (%3), ilkokul mezunu 45 (%24.2), ortaokul mezunu 56 (%30.1), lise mezunu 53 (%28.5), üniversite mezunu 23 (%12.4), yüksek lisans mezunu 2 (%1) kişi olduğu görülmektedir. Babası doktora mezunu öğrenci bulunmamaktadır.

Tablo 2*AFA Çalışma Grubu Demografik Bilgiler*

Özellik	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kız	194	50.8
	Erkek	188	49.2
Yaş	10	91	23.8
	11	96	25.1
	12	96	25.1
	13	87	22.7
	14	12	3.1
Sınıf Düzeyi	5	102	26.7
	6	87	22.7
	7	103	26.9
	8	90	23.5
Anne Eğitim Düzeyi	Okuma yazması yok	4	2
	Okur-yazar	2	1
	İlkokul Mezunu	75	40.3
	Ortaokul Mezunu	65	34.9
	Lise Mezunu	27	14.5
	Üniversite	12	6.5
	Yüksek Lisans Mezunu	1	0.5
Baba Eğitim Düzeyi	Okuma yazması yok	1	0.5
	Okur-yazar	6	3
	İlkokul Mezunu	45	24.2
	Ortaokul Mezunu	56	30.1
	Lise Mezunu	53	28.5
	Üniversite	23	12.4
	Yüksek Lisans Mezunu	2	1

3.6. Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA)

Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA), önceden oluşturulmuş bir modelin doğrulanmasını amaçlamaktadır ve bu model aracılığıyla gözlenen değişkenlerden yola çıkarak gizli değişken (faktör) oluşturmayı içermektedir (Yaşlıoğlu, 2017). Bu araştırmanın ilk aşamasında açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkarılan tek faktörlü yapı ikinci aşamada 588 (283 erkek, 305 kız; yaş ortalaması 11.8) veriyle doğrulamalı faktör analizi uygulanarak test edilmiştir.

3.6.1. DFA Çalışma Grubu

DFA çalışma grubu ölçek uyarlama sürecinde AFA uygulaması sonucu ortaya çıkan tek faktörlü yapıyı doğrulamak amacıyla yapılan doğrulamalı faktör analizi tekniğini içermektedir. Doğrulamalı faktör analizi için oluşturulan ikinci çalışma grubu Gaziantep'teki üç ortaokulda beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf düzeylerinde öğrenim gören 588 öğrenciden oluşmaktadır.

3.6.2. DFA Grubu: Veri Toplama Süreci

Açımlayıcı faktör analizindeki tek faktörlü yapının doğrulanması amacıyla araştırmacı ikinci kez veri toplama süreci gerçekleştirmiştir. Gaziantep Üniversitesi Etik Kurul Biriminden (Ek.1) ve Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (Ek.2) gerekli izinler alınmış, Gaziantep'in merkez ilçesindeki üç ortaokulda öğrenim gören 588 öğrenciden 2024-2025 eğitim öğretim yılında veriler toplanmıştır. AFA çalışma grubundakine benzer şekilde sınıflara girilmiş, gerekli açıklamalar öğrencilere, idarelere ve öğretmenlere yapılmıştır. Ayrıca bu aşamada test tekrar test analizi için AFA veri toplama sürecinde ölçeklerin uygulandığı aynı sınıflara tekrar okul numaralarıyla eşleme yaparak ölçekler uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında veri setindeki kayıp veriler kontrol edilmiştir. Tabachnick ve Fidell'e (2013) göre, tek bir gözlem için ölçümlerde göz ardı edilebilecek kayıp veri sınırı %5'tir. Araştırmadaki veri setinde %5 ve üzerinde kayıp veri bulunmadığı için herhangi bir veri kayıp nedeniyle çıkarılmamıştır. %5'ten daha az kayıp veri bulunan durumlarda ise Tabachnick ve Fidell'in (2013) önerdiği şekilde, eksik veriler ortalama değerler ile tamamlanmıştır. Tekli uç değerlerin belirlenmesi için Z puanları incelenmiş ve Kline (2011) tarafından önerildiği gibi analiz edilmiştir. Z skorları, Hair vd. (2010) tarafından belirtilen -4 veya +4 sınırlarına göre değerlendirilmiş ve belirlenen kriterleri aşan bir uç değer tespit edilmemiştir. Analizler, herhangi bir veri çıkarılmadan gerçekleştirilmiş ve elde edilen sonuçların uygun olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, uç değerlerin veri setinden çıkarılmasına gerek olmadığı sonucuna varılmıştır.

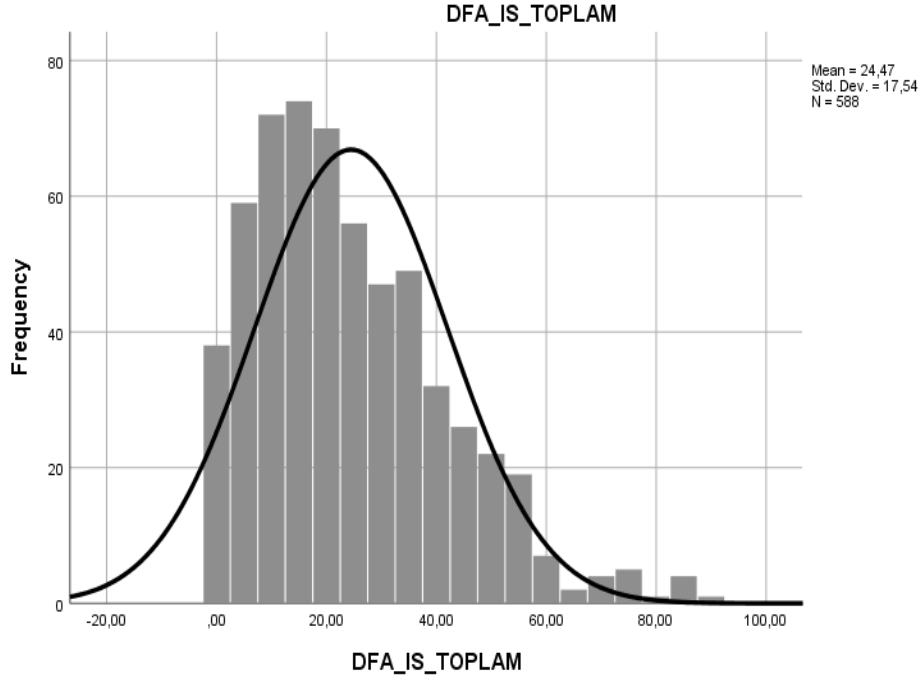
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'ne ait çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

DFA Grubu-Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

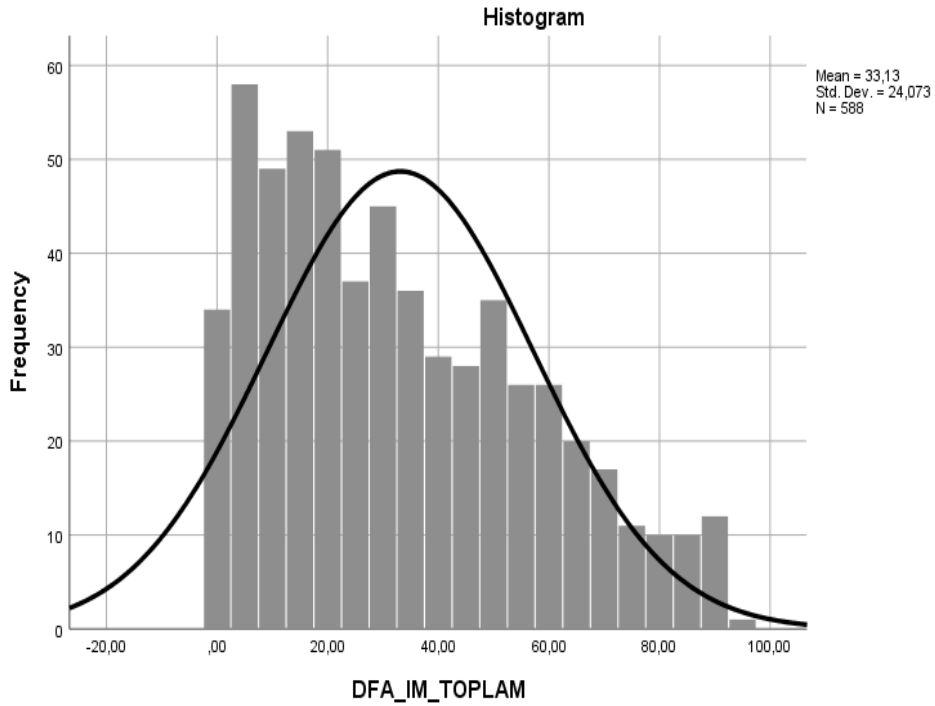
	Skewness	Kurtosis
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	.90	.67
İlişkisel Mağduriyet Ölçeği	.58	-.58

DFA çalışma grubundaki *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'ne ait histogram grafiği aşağıda Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. *DFA İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Türkçe Formu Histogram Grafiği*

DFA çalışma grubundaki *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'ne ait histogram grafiği aşağıda Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. *DFA İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Türkçe Formu Histogram Grafiği*

3.6.3. DFA Grubu: Veri Toplama Aracı

Bu aşamada uyarlanma ve AFA çalışmaları yapılan 30 maddelik *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* kullanılmıştır. Ölçek maddeleri düz puanlanmaktadır, puanlar arttıkça ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet düzeyleri artmaktadır. Ölçeklerden alınacak en yüksek puan 120, en düşük puan 0'dır. Yine katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için *Demografik Bilgi Formu* kullanılmıştır.

3.6.4. DFA Grubu: Demografik Bilgiler

Ortaokul öğrencilerinde *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için 588 kişiden oluşan yeni bir çalışma grubuna ölçekler uygulanmıştır.

Çalışmaya katılan 588 öğrencinin 305'i (%51.9) kız öğrenciyken 283'ü (%48.1) erkek öğrenciden oluşmaktadır. Tüm öğrenciler formda cinsiyetini belirtmiştir. Cinsiyet özellikleri yönünden sayılar birbirine yakın bir dağılım göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşları 10 ile 14 yaş arasındadır. Katılımcıların yaş ortalaması 11.78'dir. Grupta en fazla 12 (n=159) yaşında öğrenci, en az 14 (n=52) yaşında öğrenci bulunmaktadır. Çalışma grubunda en çok 7.sınıf öğrenci bulunmaktadır. Katılımcıların 128'i (%21.7) 5.sınıf, 139'u (%23.6) 6.sınıf, 169'u (%28.7) 7.sınıf, 152'si (%28.8) 8.sınıf öğrenci bulunmaktadır.

Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında ortaokul mezunu seçeneğinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Öğrencilerden annesi okuryazar olmayan 1 (%0.3), okuma yazma bilen 10 (%2.7), ilkokul mezunu 4 (%1.1), ortaokul mezunu 145 (%38.5), lise mezunu 127 (%33.7), üniversite mezunu 64 (%17), yüksek lisans mezunu 25 (%6.6), doktora mezunu 1 (%0.3) kişi olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine bakıldığında lise mezunu seçeneğinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Öğrencilerden babası okuryazar olmayan 4 (%1.1), okuma yazma bilen 9 (%2.4), ilkokul mezunu 83 (%22), ortaokul mezunu 105 (%27.9), lise mezunu 127 (%33.7), üniversite mezunu 47 (%12.5), yüksek lisans mezunu 2 (%0.5) kişi olduğu görülmektedir. Babası doktora mezunu öğrenci bulunmamaktadır.

DFA çalışma grubuna ait demografik özellikler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4
DFA Çalışma Grubu Demografik Bilgiler

Özellik	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kız	305	51.9
	Erkek	283	48.1
Yaş	10	117	19.9
	11	129	21.9
	12	159	27
	13	131	22.2
	14	52	8.8
Sınıf Düzeyi	5	128	21.7
	6	139	23.6
	7	169	28.7
	8	152	28.8
Anne Eğitim Düzeyi	Okuma yazması yok	1	0.3
	Okur-yazar	10	2.7
	İlkokul Mezunu	4	1.1
	Ortaokul Mezunu	145	38.5
	Lise Mezunu	127	33.7
	Üniversite	64	17
	Yüksek Lisans Mezunu	25	6.6
	Doktora Mezunu	1	0.3
Baba Eğitim Düzeyi	Okuma yazması yok	4	1.1
	Okur-yazar	9	2.4
	İlkokul Mezunu	83	22
	Ortaokul Mezunu	105	27.9
	Lise Mezunu	127	33.7
	Üniversite	47	12.5
	Yüksek Lisans Mezunu	2	0.5

3.7. Araştırmanın Etik İzin Süreci

Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul onayı (Ek 1) alınmış sonrasında araştırma sürecine girilmiştir. Veri toplama süreci için resmi ortaokul kurumlarının bağlı bulunduğu Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden yazılı izin (Ek 2) alınmıştır.

3.8. Veri Toplama Araçları

Araştırma sürecinde katılımcılardan *Demografik Bilgi Formu*, Voulgaridou ve Kokkinos (2017) tarafından geliştirilen *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* (*The Relational Aggression Scale*), geliştirilen bu ölçeğin mağdur olma versiyonundan oluşan *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*, Gürtunca (2013) tarafından uyarlama çalışması yapılan *Çocuklar ve Ergenler için Empati Ölçeği*, Kutlu ve Aydın (2010) tarafından geliştirilen *Akran Zorbalığı Ölçeği* ile veri toplanmıştır.

3.8.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, sınıfı, anne-baba eğitim düzeyi hakkındaki sorulardan oluşmaktadır (Ek 9). Ayrıca test-tekrar-test ölçümünde katılımcılara ulaşabilmek için her sınıf düzeyinden bir sınıftan veri toplanmıştır, katılımcıların kimlik bilgilerinin korunması adına öğrencilerin okul numarası ile eşleştirme yapılmıştır.

3.8.2. Çocuklar ve Ergenler İçin Empati Ölçeği

Bryant (1982) tarafından geliştirilen, Gürtunca (2013) tarafından uyarlama çalışması yapılan ölçeğin (Ek 7) test-tekrar-test güvenilirliği .76 olarak raporlanmıştır. Ölçek tek faktörlüdür, 21 maddedir, ikili cevap formuyla “Evet” ve “Hayır” seçeneklerinden oluşmaktadır. Ölçek 8-14 yaş arası çocuklar içindir. Ters puanlanan maddeler 2,8,9,14,15,16,17,19,20 ve 21.maddelerdir. Maddelere “hayır” cevabını veren “1” puan alırken “evet” cevabını veren “0” puan almaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan empati becerisinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin K20 değeri 0.70 olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada ilgili ölçeğin cronbach alfa değeri 0.60 olarak bulunmuştur. İlgili ölçekteki örnek maddeler şunlardır: *“Oynayacak arkadaş bulamayan bir kız çocuğu görmek beni üzer”*, *“Neden güldüğünü bilmesem de gülen birini görünce ben de gülerim”*, *“Sınıf arkadaşımın sürekli öğretmenin yardımına ihtiyacı varmış gibi davranması beni deli eder”*.

3.8.3. Akran Zorbalığı Ölçeği

Kutlu ve Aydın tarafından 2010 yılında geliştirilen bir kendini bildirim formudur (Ek 8). Ölçek kurban olma, nötr ve zorbalık maddeleri olmak üzere üç alt boyuttan ve 19 maddeden oluşmaktadır. Beş dereceli Likert tipi bir ölçektir (1= Hiç Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5= Tümüyle Katılıyorum). 2, 4, 7 ve 15. maddeler nötr maddeleri; 1, 3, 6, 8, 9, 10, 13, 16. maddeler kurban olma maddelerini; 5, 12,14, 17, 18, 19.maddeler ise zorbalık maddelerini kapsamaktadır. Testin tamamından toplam bir puan elde edilmediği için tüm ölçek için cronbach alfa iç tutarlık kat sayısı hesaplanmamıştır. Alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları zorba alt ölçeği için 0.83, kurban alt ölçeği için 0.86 ve dolgu alt ölçeği için ise 0.70 olarak raporlanmıştır. Bu araştırmada ise zorba alt ölçeği için 0.82, kurban alt ölçeği için 0.80 ve dolgu alt ölçeği için ise 0.67 olarak

raporlanmıştır. İlgili ölçekteki örnek maddeler şunlardır: “*Diğer çocuklar bana yumruk atar/vurur*”, “*Diğer çocuklar benim giysilerim ve/veya eşyalarımıyla alay eder*”, “*Diğer çocukları iterim/çelme takarım*”.

3.8.4. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (İSÖ)

Voulgaridou ve Kokkinos (2017) tarafından Yunanistan’da geliştirilen *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (The Relational Aggression Scale)* 30 maddeden oluşmaktadır (Ek 4). 10 ile 16 yaşları arasındaki 1231 öğrenciyle yapılan geliştirme çalışmaları sonucunda ölçekte alt boyutların dört şekilde alınabileceği, böylece dört modelin de kabul edilir olduğu belirtilmiştir. Birinci model toplam puan için 30 maddeyi de hesaplayan tek boyutlu model, ikincisi proaktif (15 madde) ve reaktif (15 madde) saldırganlık maddelerinin hesaplanmasıyla oluşan iki boyutlu model, üçüncüsü doğrudan (15 madde) ve dolaylı (15 madde) saldırganlık maddelerinin hesaplanmasıyla oluşan iki boyutlu model, dördüncüsü proaktif doğrudan, proaktif dolaylı, reaktif doğrudan, reaktif dolaylı saldırganlık maddelerinden oluşan dört boyutlu model şeklindedir. Reaktif saldırganlık, bireyin akranından gelen kışkırtmaya karşılık olarak öfkeyle yapılan savunucu davranışlarken proaktif saldırganlık kışkırtma olmadan kasıtlı olarak akranı zorlamak ya da etki altına almak için yapılan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Hubbard vd., 2001). Doğrudan saldırganlık, direkt şekilde karşı tarafı kışkırtmaya ya da sinirlendirmeye sebep olabilecek davranışları ifade ederken dolaylı saldırganlık ise karşı tarafa zarar verecek davranışların dolambaçlı şekillerde yapılmasını ifade etmektedir (Walker ve Richardson, 1998). Bu araştırmada ise gelecekte kullanacak araştırmacılara kolaylık sağlaması adına ölçeğin tek boyutlu yapıda analizlerinin yapılmasına ve kullanılmasına karar verilmiştir. Ölçekteki örnek maddeler şunlardır: “*Bazı çocuklara kızdığımda teneffüste onların arkadaş grubumla oturmalarına izin vermem*” (sosyal dışlanma), “*Bazı çocuklar beni üzdüğünde ezik görünsünler diye onlarla dalga geçerim*” (itibar lekeleme), “*Dediklerimi yapmazlarsa bazı çocuklara onları artık sevmeyeceğimi söylerim*” (manipülasyon). Ölçekteki proaktif davranışları kapsayan maddeler şunlardır: “1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29”. Ölçekteki reaktif davranışları kapsayan maddeler şunlardır: “2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30”. Ölçekteki doğrudan davranışları kapsayan maddeler şunlardır: “2, 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 22, 23, 26, 27, 30”. Ölçekteki dolaylı davranışları kapsayan maddeler şunlardır: “1, 4, 5, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 20, 21, 24, 25, 28, 29”.

Beş dereceli Likert tipi bir ölçektir (0= Hiç, 1= Az, 2= Bazen, 3= Çoğu zaman, 4= Her zaman). Ölçeğin orijinalinde Voulgaridou ve Kokkinos ölçeğin cronbach alfa korelasyonunu 0.93, test tekrar test korelasyonunu 0.75 olarak raporlamıştır. Bu araştırmada ise ölçeğin cronbach alfa değeri 0.89, test tekrar test korelasyonu 0.78 değerinde bulunmuştur. Ölçekte en düşük puan sıfır, en yüksek puan 120'dir. Puan arttıkça ilişkisel saldırganlık düzeyi de artmaktadır. Ters madde bulunmamaktadır.

3.8.5. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği (İMÖ)

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin (The Relational Aggression Scale) Türkçeye uyarlanmış formu (Ek 5) baz alınarak ilişkisel mağduriyet kavramını temsil edecek ve kültüre duyarlı olacak şekilde *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* (Ek 6) oluşturulmuştur. Örneğin *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'nde “Başkaları onları sevmesin diye bazı çocuklar hakkında iftira yayarım” maddesi *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'nde “Diğer çocuklar beni sevmesin diye bazı çocuklar benim hakkımda iftira yayarlar” şeklinde anlam bozulması olmadan çevirisi sağlanmıştır. Bu işlem tüm maddelere uygulanmıştır. Bu konuda orijinal saldırganlık ölçeğinin yazarlarından da yapılacak işlemler açıklanarak fikir alınmış, gerekli izinler sağlanmış ve oluşturulan bu ölçek geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına dahil edilmiştir. Yapılan araştırmalarda alanyazında ilişkisel mağduriyet kavramını direkt ölçen bir ölçme aracı bulunmadığı saptanmıştır. Ayrıca ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet ilişkisine benzer yapıda olan zorba ve mağdur kavramlarıyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde akran zorbalığı çalışmalarında roller arasında hem zorba hem mağdur rolünde olan bireyler olduğu görülmektedir (Tanrıku, 2019). Bu bireylerin zorbalık gördükleri için mağdur konumundayken benlik saygılarının azaldığı, bu durumu düzeltmek için kendilerinden güçsüz kişilere zorbalık yaptıkları belirtilmektedir (Gürhan, 2017). Bu roldeki çocukların diğer rollere göre daha fazla dışlandıkları ve en riskli grup olarak görüldükleri ifade edilmektedir (Pekel Uludağlı ve Uçanok, 2005; Uysal ve Dinçer, 2012). Bu sebeple ilişkisel saldırganlık davranışlarını da ilişkisel mağduriyet ile birlikte değerlendirmenin daha doğru veriler elde etmeye yarayacağı düşünüldüğünden ve alanyazındaki eksiklikten kaynaklı *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* oluşturulmuş, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. İlgili ölçekteki örnek maddeler şunlardır; “Bazı çocuklar bana kızdığında kıyafetim ve kişiliğim hakkında

dalga geçerler”, “Bazı çocuklar isteklerini yapmam için beni sırlarımı paylaşmakla tehdit ederler”. Bu araştırmada gelecekte kullanacak araştırmacılara kolaylık sağlaması adına ölçeğin tek boyutlu yapıda analizlerinin yapılmasına ve kullanılmasına karar verilmiştir. Ölçek beş dereceli Likert tipi bir ölçektir (0= Hiç, 1= Az, 2= Bazen, 3= Çoğu zaman, 4= Her zaman). Bu araştırmada ölçeğin cronbach alfa değeri AFA çalışmalarında .94, DFA çalışmalarında .93 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test korelasyonu ise .75 olarak raporlanmıştır. Ölçekte en düşük puan sıfır, en yüksek puan 120’dir. Puan arttıkça ilişkisel mağduriyet düzeyi de artmaktadır. Ters madde bulunmamaktadır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin açımlayıcı faktör analizi aşamaları ve sonuçları verilmiştir. Sonrasında doğrulayıcı faktör analizi ve sonuçları, son olarak da güvenirlik çalışması bulgularına yer verilmiştir.

4.1. *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin Geçerliğine Yönelik Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları

Bu bölümde, verilerin faktör analizi için uygunluğu değerlendirilmiş, *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'nin orijinalinde ölçek dört yapısal modelde kabul edilebilir görülmüştür. Birinci model tek boyutlu model şeklinde tek alt boyuttan oluşmaktadır, ikinci model proaktif ve reaktif ilişkisel saldırganlık olarak iki boyuttan, üçüncü model doğrudan ve dolaylı ilişkisel saldırganlık olarak iki boyuttan ve son model proaktif doğrudan, proaktif dolaylı, reaktif doğrudan, reaktif dolaylı ilişkisel saldırganlık şeklinde dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu nedenle Türkçeye uyarlanan halinde de bu dört modelin alt boyutlarına göre uyumluluk aranmıştır. Ancak yamaç birikinti grafiğinde özellikle birinci faktörden sonra kırılmanın yaşanması, Component Matrix tablosundaki yüklerin büyük kısmının birinci boyut altında toplanması, ölçeğin uygulanması sırasındaki gözlemlerde katılımcıların tüm maddeleri ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet şeklinde tek başlık altında düşünerek cevapladıklarının ve maddeleri bir bütün olarak gördüklerinin gözlemlenmesi ve orijinal ölçek çalışmalarında da tek faktörlü modelin kabul

edilebilir bulunması sebepleriyle bu çalışmada iki ölçek için Açıklayıcı Faktör Analizi çalışmalarının tek boyutlu yapılmasına karar verilmiştir. Bu bölüm verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesi, faktör yük değerlerinin incelenmesi ve faktör yapısının belirlenmesi şeklinde 3 başlıkta açıklanmıştır.

4.1.1. Verilerin Faktör Analizine Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Faktör analizi uygulaması için belirli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir (Aksu vd., 2017). Örneklem büyüklüğü de bunlardan biridir. Örneklem büyüklüğüne dair literatürde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Nunnally (1978), madde sayısının 10 katı kadar örneklem sayısı olması gerektiğini belirtirken, Ho (2006, s.207) madde sayısının 5 katından fazla sayıda örneklem olması gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmada 30 maddelik ölçek formu için 382 katılımcıya ulaşılarak örneklem büyüklüğü konusunda koşullar sağlanmıştır. Katılımcılar maddelerin hepsini cevaplandırmıştır.

Faktör analizi uygulaması için gerekli diğer şart ise çalışma verilerinin normal dağılım gösteriyor olmasıdır. Çarpıklık ve basıklık değerleri incelenerek normallik test edilmiştir. Tabachnick ve Fidell' a (2013) göre skewness ve kurtosis değerleri -1.5 ile +1.5 aralığında ise normal dağılım kabul edilmektedir. Bu doğrultuda uç değerler çıkarıldıktan sonra yapılan 382 katılımcının veri analizi sonucunda bu çalışmada normalliğin sağlandığı görülmektedir. Ayrıca uç değerlerin göz ardı edilmesi, veri setinin normal dağılımdan uzaklaşmasına yol açabilir ve bu durum yapılacak analizlerin sonuçlarında kayda değer farklılıklara neden olabilir (Aktürk ve Acemoğlu, 2011). Bu nedenle mağduriyet ve saldırganlık verilerinde uç değer olarak saptanan 24 katılımcının verileri çıkarılarak 382 veri bırakılmıştır.

Çalışmada verilerin açıklayıcı faktör analizine uygunluğunu test etmek için Kaiser Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testleri incelenmiştir. Can'a (2016) göre maddeler arası ilişkilerle örneklem yeterliliğinin sağlanıp sağlanmadığının ölçülmesi KMO testi ile değerlendirilir. Kartal ve Bardakçı'ya (2018) göre 0.00-0.49 arası KMO değerleri "kabul edilemez", 0.50-0.59 arası değerler "zayıf", 0.60-0.69 arası değerler "orta", 0.70-0.79 arası değerler "iyi", 0.80-0.89 arası değerler "çok iyi" ve 0.90-1 arası KMO değerleri "mükemmel" olarak değerlendirilmiştir. İlk ölçek olan *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'ndeki 30 maddenin KMO değeri .88 bulunmuştur. Bu değer de ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Can'a (2016) göre

Barlett testi değeri 0.05 altında ise anlamlı kabul edilmiştir. Barlett testi için p değeri de anlamlı çıkmıştır ($\chi^2 = 3380.815$ df=435, $p < .001$). *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* için analiz sonuçları aşağıdaki Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği KMO ve Barlett Testi Değerleri

Kaiser Meyer Olkin (KMO) Örneklem Uygunluk Ölçüsü		.89
Bartlett's Küresellik Testi	Yaklaşık kay-kare	3380.82
	Serbestlik derecesi	435
	Anlamlılık	.000

Aynı süreç *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için de gerçekleştirilmiştir. 382 katılımcının verileri üzerinde analiz yapılmıştır. 30 maddenin KMO değeri 0.93 bulunmuştur. Bu değer de ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Barlett değeri de anlamlı çıkmıştır ($\chi^2 = 4875.846$ df=435, $p < .001$). *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için analiz sonuçları aşağıdaki Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

İlişkisel Mağduriyet Ölçeği KMO ve Barlett Testi Değerleri

Kaiser Meyer Olkin (KMO) Örneklem Uygunluk Ölçüsü		.94
Bartlett's Küresellik Testi	Yaklaşık kay-kare	4875.85
	Serbestlik derecesi	435
	Anlamlılık	.000

4.1.2. Faktör Yük Değerlerinin İncelenmesi

Analiz sonucunda *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* maddelerinin yük değerleri incelenmiştir. Büyüköztürk'e (2002) göre faktör yük değerleri, maddelerin faktörlerle ilişkisini açıklayan bir kat sayıdır ve 0.30 ve üzeri yük değerleri kabul edilebilir şeklinde değerlendirilmektedir. İlk analiz için yapılan faktör analizinin *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* maddelerine ait faktör yük tablosu Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7*İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formu İlk Faktör Analizi Sonuçları*

Maddeler	Faktör						
	1	2	3	4	5	6	7
ISO26	.64	-.33					
ISO20	.63						
ISO28	.62						
ISO25	.62						
ISO9	.60						
ISO19	.59	-.37					
ISO22	.56						
ISO24	.56				.43		
ISO6	.53	-.38					
ISO2	.53				.38		.37
ISO14	.53	-.35					
ISO3	.50						.35
ISO5	.50						
ISO27	.50						
ISO13	.50	.37					
ISO29	.49	.32					
ISO21	.48	.42					
ISO7	.47	.42	-.33	.40			
ISO23	.47			-.45			
ISO12	.46	.37	-.36				
ISO10	.45	-.43					
ISO4	.40			.38		.39	
ISO18	.51	-.51					
ISO30	.39	-.50					
ISO8			.60	.37			
ISO17	.43		.52				
ISO15	.32				.32	.52	
ISO1	.39					-.41	
ISO16	.36					.39	
ISO11	.46						.55

İlk analiz için yapılan faktör analizinin *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* maddelerine ait faktör yük tablosu Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8*İlişkisel Mağduriyet Ölçeği'nin Türkçe Formu İlk Faktör Analizi Sonuçları*

Maddeler	Faktör				
	1	2	3	4	5
IMO1	.56		.45		
IMO2	.58		.42		
IMO3	.66				
IMO4	.59			.38	
IMO5	.65				
IMO6	.49				.49
IMO7	.57	.33		.37	
IMO8	.47	.33			
IMO9	.62		.34		
IMO10	.58	-.36			.41
IMO11	.54				.33
IMO12	.60	.45			
IMO13	.63				
IMO14	.57				
IMO15	.53				
IMO16	.56	.33			
IMO17	.68				
IMO18	.59			-.36	
IMO19	.62		-.37		
IMO20	.61				
IMO21	.64	.47			
IMO22	.63				
IMO23	.56		-.36		
IMO24	.58			-.38	
IMO25	.69			-.31	
IMO26	.64	-.35			
IMO27	.56		-.37		
IMO28	.70				
IMO29	.68			-.32	
IMO30	.64				

Faktör yük tabloları incelendiğinde yüklerin büyük çoğunluğunun birinci boyut altında toplandığı görüldüğünden, orijinal ölçekte tek boyutlu modelin güvenilir ve geçerli sonuçlar verdiği raporlandığından ve ölçeklerin uygulanması sırasında katılımcıların tüm maddeleri bir bütün şeklinde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet kavramları olarak tek başlık altında değerlendirip cevapladıkları gözlemlendiğinden faktör analizi tek faktöre sabitlenerek ikinci analiz yapılmıştır.

Faktör sayısı bire sabitlenip ikinci faktör analizi yapıldığında *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* maddelerine ait faktör yük tablosu Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9

İkinci Analiz Sonucunda İlişkisel Saldırganlık Maddelerine İlişkin Faktör Yük Değerleri

Maddeler	Faktör
	1
ISO26	.64
ISO20	.63
ISO28	.62
ISO25	.62
ISO9	.60
ISO19	.59
ISO22	.56
ISO24	.56
ISO6	.53
ISO2	.53
ISO14	.53
ISO18	.51
ISO3	.50
ISO5	.50
ISO27	.49
ISO13	.50
ISO29	.49
ISO21	.48
ISO7	.47
ISO23	.47
ISO12	.46
ISO11	.46
ISO10	.45
ISO17	.43
ISO4	.40
ISO30	.39
ISO1	.39
ISO16	.31
ISO15	.32
ISO8	.28

Faktör sayısı bire sabitlenip ikinci faktör analizi yapıldığında *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* maddelerine ait faktör yük tablosu Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10

İkinci Analiz Sonucunda İlişkisel Mağduriyet Maddelerine İlişkin Faktör Yük Değerleri

Maddeler	Faktör
	1
IMO1	.56
IMO2	.58
IMO3	.66
IMO4	.59
IMO5	.65
IMO6	.49
IMO7	.57
IMO8	.47
IMO9	.62
IMO10	.58
IMO11	.54
IMO12	.59
IMO13	.63
IMO14	.57
IMO15	.53
IMO16	.56
IMO17	.68
IMO18	.59
IMO19	.62
IMO20	.61
IMO21	.64
IMO22	.63
IMO23	.56
IMO24	.58
IMO25	.69
IMO26	.64
IMO27	.56
IMO28	.70
IMO29	.68
IMO30	.64

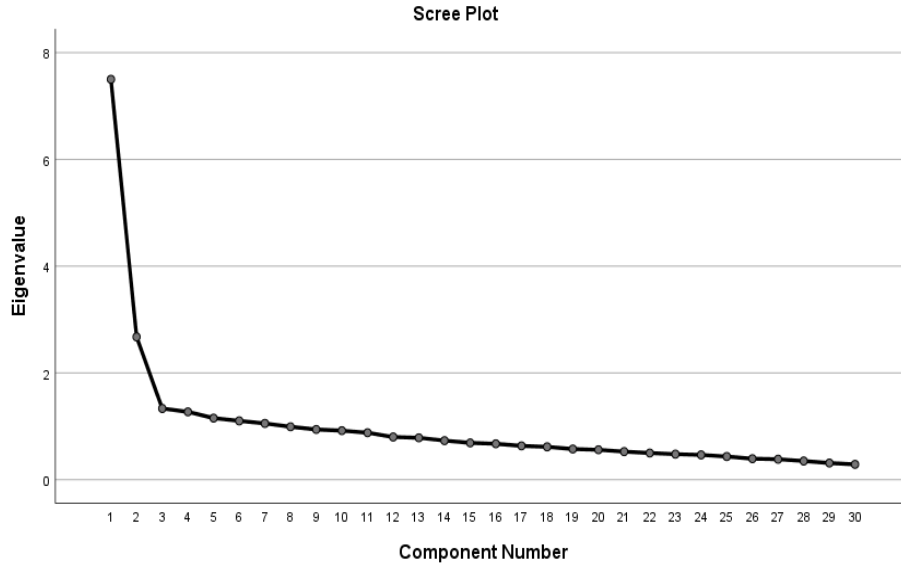
Tablolar incelendiğinde *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri* için tek faktörlü yapının daha iyi sonuçlar verdiği görüldüğünden ölçekler tek faktörlü yapıda alınmıştır. Ayrıca tek faktörlü yapıda faktör yük değeri 0.30'un altında kalan tek maddenin 0.28 faktör yüküyle *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'ndeki sekizinci madde olduğu görülmektedir. Faktör yükünün 0.30'a yakın olması, cronbach alfa gibi diğer güvenirlik sonuçlarına bakıldığında bu maddenin ölçeğin genel güvenirlik düzeyini olumsuz yönde etkilemediğinin görülmesi, orijinal ölçeğin bozulmak istenmemesi ve bu maddenin ölçeğin genel yapısıyla uyumlu olması nedeniyle sekizinci madde uyarlama sürecinde ölçekten çıkarılmamıştır.

4.1.3. Faktör Yapısının Belirlenmesi

Faktör analizi yoluyla faktör belirlenecek faktör sayısı farklı yollarla belirlenebilir. Bu bölümde *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin faktör sayılarının belirlenmesinde uygulanan aşamalar açıklanmıştır.

4.1.3.1. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin Faktör Yapısının Belirlenmesi

Can'a (2016) göre yatay eksenin faktör sayısını gösterdiği yamaç birikinti grafiği de faktör sayısını ortaya çıkarmada kullanılan yöntemlerden biridir. Bu kapsamda *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* için yamaç birikinti grafiği oluşturulmuştur ve Şekil 5'te gösterilmiştir. Scree Plot (yamaç-birikinti) grafiği incelendiğinde özdeğer çizgisi eğiminde kırılmanın birinci noktada olduğu ve birinci faktörün diğer faktörlerden büyük ölçüde uzak olduğu görülmektedir. Yamaç birikinti grafiği sonuçları incelendiğinde araştırmacının ölçeğin Türkçe versiyonunda tek faktörlü yapının daha iyi sonuç verdiği kararının bu sonuçlarla da desteklendiği söylenebilir.

Şekil 5. *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* Türkçe Formu Yamaç-Birikinti Grafiği

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nde hesaplanan tek faktörlü yapı Tablo 11'de görüldüğü şekilde ölçeğe ilişkin toplam varyansın %25'ini açıklamaktadır.

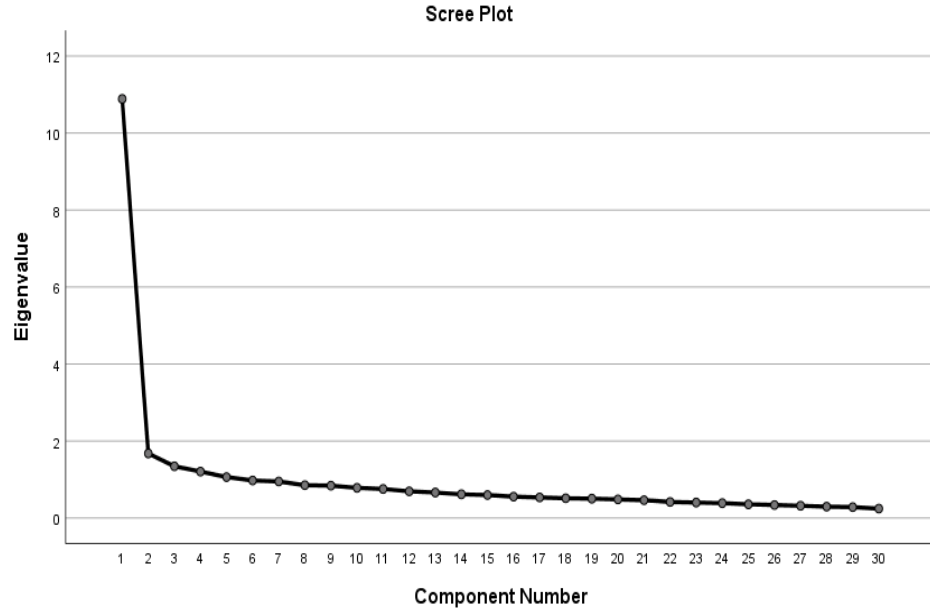
Tablo 11*İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Tablosu*

Başlangıç Özdeğerleri				Açıklanan Varyans Değerleri		
Faktör	Toplam	%Açıklanan Varyans	Kümülatif %	Toplam	% Açıklanan Varyans	Kümülatif %
1	7.50	25.00	25.00	7.50	25.00	25.00
2	2.68	8.92	33.92			
3	1.33	4.45	38.37			
4	1.28	4.24	42.60			
5	1.15	3.84	46.44			
6	1.10	3.67	50.12			
7	1.05	3.51	53.63			
8	.99	3.30	56.93			
9	.94	3.13	60.06			
10	.92	3.06	63.13			
11	.88	2.93	66.06			
12	.80	2.67	68.72			
13	.78	2.61	71.34			
14	.73	2.44	73.78			
15	.69	2.29	76.07			
16	.67	2.24	78.31			
17	.63	2.11	80.43			
18	.62	2.05	82.47			
19	.57	1.91	84.39			
20	.56	1.87	86.25			
21	.53	1.75	88.00			
22	.50	1.67	89.67			
23	.48	1.59	91.26			
24	.46	1.55	92.81			
25	.43	1.45	94.25			
26	.39	1.31	95.56			
27	.38	1.27	96.84			
28	.35	1.16	98.00			
29	.31	1.04	99.05			
30	.29	.95	100			

Sonuç olarak *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* Türkçe formu 30 maddeden ve tek faktörlü yapıdan oluşmaktadır.

4.1.3.2. *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'nin Faktör Yapısının Belirlenmesi

İlişkisel Mağduriyet Ölçeği için yamaç birikinti grafiği oluşturulmuştur. Scree Plot (yamaç-birikinti) grafiği Şekil 6'da görüldüğü üzere özdeğer çizgisi eğiminde belirgin azalmanın ve kırılmanın birinci noktada olduğu görülmektedir. Yamaç birikinti grafiği sonuçları incelendiğinde araştırmacının ölçeğin Türkçe versiyonunda tek faktörlü yapının daha iyi sonuç verdiği kararının bu sonuçlarla da desteklendiği söylenebilir.

Şekil 6. *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Türkçe Formu Yamaç-Birikinti Grafiği*

İlişkisel Mağduriyet Ölçeği'nde hesaplanan tek faktörlü yapı Tablo 12'de görüldüğü şekilde ölçeğe ilişkin toplam varyansın %36.29'unu açıklamaktadır.

Tablo 12*İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Tablosu*

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri			Açıklanan Varyans Değerleri		
	Toplam	%Açıklanan Varyans	Kümülatif %	Toplam	% Açıklanan Varyans	Kümülatif %
1	10.89	36.29	36.29	10.89	36.29	36.29
2	1.68	5.59	41.88			
3	1.34	4.48	46.36			
4	1.21	4.02	50.38			
5	1.06	3.54	53.92			
6	.98	3.25	57.17			
7	.95	3.16	60.34			
8	.85	2.84	63.18			
9	.84	2.80	65.98			
10	.79	2.62	68.60			
11	.75	2.51	71.11			
12	.69	2.31	73.42			
13	.66	2.21	75.63			
14	.62	2.06	77.68			
15	.60	1.99	79.68			
16	.56	1.85	81.53			
17	.54	1.78	83.31			
18	.51	1.71	85.02			
19	.50	1.68	86.70			
20	.48	1.61	88.31			
21	.46	1.55	89.86			
22	.42	1.39	91.25			
23	.40	1.34	92.59			
24	.39	1.29	93.88			
25	.36	1.19	95.07			
26	.34	1.13	96.19			
27	.32	1.06	97.25			
28	.30	.99	98.24			
29	.28	.94	99.18			
30	.25	.82	100			

Sonuç olarak *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* Türkçe formu 30 maddeden ve tek faktörlü yapıdan oluşmaktadır.

4.2. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin Geçerliğine Yönelik Doğrulamalı Faktör Analizi Bulguları

Araştırmanın bu kısmında öncelikle parselleme işlemi, tahmin yöntemi ile tahmin kriterleri açıklanmıştır. Daha sonra ölçüm modelleri test edilmiştir.

4.2.1. Parselleme

Parselleme işlemi temel olarak iki ve ikiden çok sayıda maddenin toplanması veya ortalamasının alınması ile madde puanları yerine oluşturulan bu parsellerin kullanılmasını esas almakta bu sayede analizin güvenilirliğini ve model uyumunu artırmaktadır (Bandalos, 2002; Little vd., 2013). Parselleme modelde gözlenen değişken sayısını azalttığı için hata olasılığını da azaltmakta, çoklu normallik varsayımına yönelik uyumu kolaylaştırmakta bu nedenle de araştırmacılar tarafından maddelerin ayrı ayrı kullanılması yerine tercih edilmektedir (Sass ve Smith, 2006). Bu araştırmada kullanılan ölçeğin madde sayısı fazla olduğundan parsellenmeden analiz edilen model uyum göstermemektedir. Bu nedenle parselleme işlemi tercih edilmiştir.

Parselleme tekniği iki veya daha fazla ögeyi birleştirmeyi (toplamayı ve ortalamasını almayı) içeren bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Bandalos, 2002; Little vd., 2002). Araştırmada parselleme tekniği psikoloji çalışmalarında önerilmesi ve faktör analizinin noksanlıklarına alternatif sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir. Kline'a (2011) beşten fazla madde içeren ölçeklerin parselleme tekniği kullanabileceğini ifade etmiştir. Ölçeklerde daha iyi sonuç veren ve madde ile yapı dengesine dikkat edilerek yapılan parselleme yaklaşımına Faktör Yüküne Göre Dengeli Parselleme adı verilmektedir (Landis vd., 2000). Faktör Yüküne Göre Dengeli Parselleme ile parselleme yaparken faktör yükleri parselleri benzeşik olarak dağıtılmaktadır.

Bu öneriler doğrultusunda *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* için parselleme işlemi uygulanmıştır. Tablo 13'te parseller ve maddeler ve faktör yükleri gösterilmektedir.

Tablo 13

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Parseller, Maddeler ve Faktör Yükleri

Parseller	Maddeler	Sırasıyla Faktör Yükleri
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği		
ISO_PAR1	21	.62
	3	.56
	19	.54
	10	.53
	29	.51
ISO_PAR2	25	.50
	12	.48
	28	.47
	30	.47
	5	.44
ISO_PAR3	17	.44
	7	.42
	9	.42
	26	.41
	1	.40
ISO_PAR4	27	.40
	22	.38
	2	.37
	13	.37
	24	.37
ISO_PAR5	18	.36
	4	.35
	23	.33
	20	.30
	16	.28
ISO_PAR6	14	.28
	11	.28
	15	.26
	8	.22
	6	.18
İlişkisel Mağduriyet Ölçeği		
IMO_PAR1	21	.61
	12	.59
	9	.58
	13	.57
	16	.55
IMO_PAR2	3	.54
	28	.53
	26	.52
	24	.50
	14	.48
IMO_PAR3	19	.48
	30	.48
	1	.48
	18	.48
	11	.47
IMO_PAR4	10	.47
	5	.45
	27	.43
	4	.42
	15	.42

Tablo 13 (Devamı)

IMO_PAR5	29	.41
	17	.40
	22	.38
	23	.37
	8	.36
IMO_PAR6	25	.35
	7	.30
	2	.28
	20	.28
	6	.28

Not: ISO_PAR1: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 1, ISO_PAR2: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 2, ISO_PAR3: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 3, ISO_PAR4: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 4, ISO_PAR5: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 5, ISO_PAR6: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 6, IMO_PAR1: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 1, IMO_PAR2: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 2, IMO_PAR3: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 3, IMO_PAR4: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 4, IMO_PAR5: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 5, IMO_PAR6: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 6

4.2.2. Kesim Aralıkları

Bu bölümde, *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için gerçekleştirilecek doğrulayıcı faktör analizinin kesim noktalarına ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Araştırmada model uyumunu değerlendirmek amacıyla İyi Uyum İndeksi (GFI), Bentler Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Tucker-Lewis İndeksi (TLI), Standartlaştırılmış Kök Ortalama Kare Hatası (SRMR), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI) ve Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Kare Hatası (RMSEA) gibi uyum indeksleri kullanılmıştır. Modelin genel uyumunu belirlemek için Ki-Kare (χ^2) ve Ki-Kare/Serbestlik Derecesi (χ^2/sd veya CMIN) değerleri de dikkate alınmıştır.

Modelin mükemmel uyum göstermesi için Ki-Kare değerinin küçük ve anlamlı olmaması beklenir (Kline, 2011; Schumacker ve Lomax, 2010). Ancak bu istatistik, örneklem büyüklüğüne duyarlı olduğu için doğrudan uyumun göstergesi olarak değerlendirilmemelidir. Özellikle, örneklem büyüklüğü 200'e ulaştığında Ki-Kare değeri genellikle anlamlı hale gelir, ancak bu durum modelin uygunluğu hakkında kesin bir yargıya varmak için tek başına yeterli değildir (Hershberger ve Marcoulides, 1997). Ki-Kare/sd (CMIN) oranının 5'in altında olması, kabul edilebilir bir model uyumu için önerilen kriterlerden biridir (Wheaton vd., 1977).

Uyum indeksleri açısından GFI'nin .90'ın üzerinde olması, modelin iyi uyum sağladığını göstermektedir (Kelloway, 1998). CFI ve TLI değerlerinin .95'e yakın veya daha büyük olması, güçlü bir model uyumu için önerilmektedir (Hu ve Bentler, 1999). Bununla birlikte, belirlenen eşik değerlerin bağlamsal olduğu ve kesin sınırlar içermediği de vurgulanmıştır (Brown, 2006). SRMR'nin .10'un altında olması,

modelin kabul edilebilir düzeyde bir uyum gösterdiğini belirtirken, NFI'nin .95'in üzerinde olması, modelin güçlü bir uyuma sahip olduğuna işaret etmektedir (Hu ve Bentler, 1999).

RMSEA açısından, .05 ile .08 arasındaki değerler modelin yakın uyum sağladığını, .06'nın altında olması ise iyi uyum gösterdiğini ifade etmektedir (Hu ve Bentler, 1999). Ayrıca, RMSEA'nın sıfıra yakın olması, modelin daha tatmin edici bir uyum sunduğunu göstermektedir (Kline, 2015).

Bu çalışmada kullanılan uyum indeksleri ve kesim aralıkları Tablo 14'te özetlenmiştir.

Tablo 14

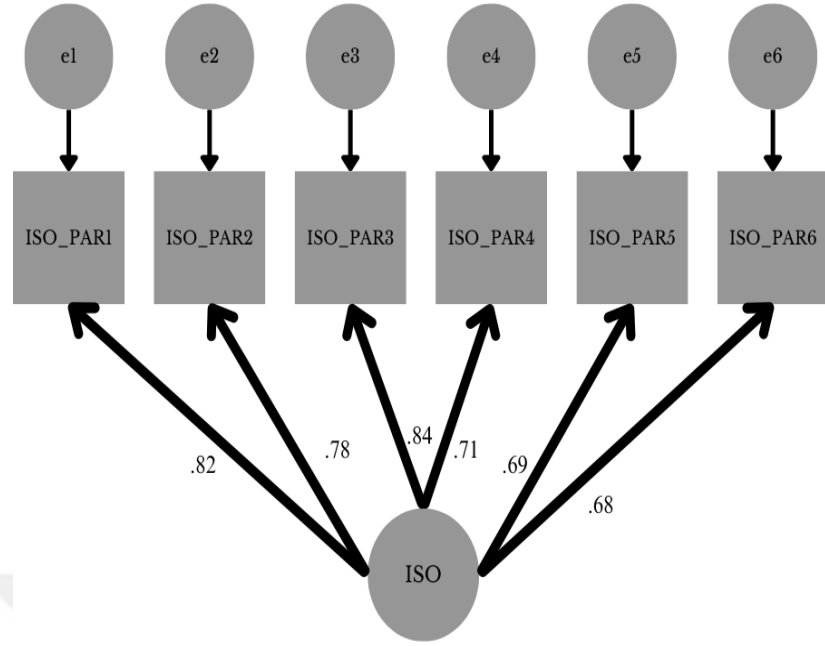
İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Uyum İndeksleri İçin Belirlenen Kesim Aralıkları

Uyum İndeksi	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2 / sd	$0 \leq \chi^2 / sd \leq 2$	$2 < \chi^2 / sd \leq 5$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .10$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$
GFI	$.95 \leq GFI < 1.00$	$.80 \leq GFI < .95$
NFI	$.95 \leq GFI < 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$
CFI	$.95 \leq CFI < 1.00$	$.90 \leq CFI < .95$
TLI	$.95 \leq TLI < 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$

Not: Tablo Öner'in (2022) araştırmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

4.2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizine Ait Bulgular

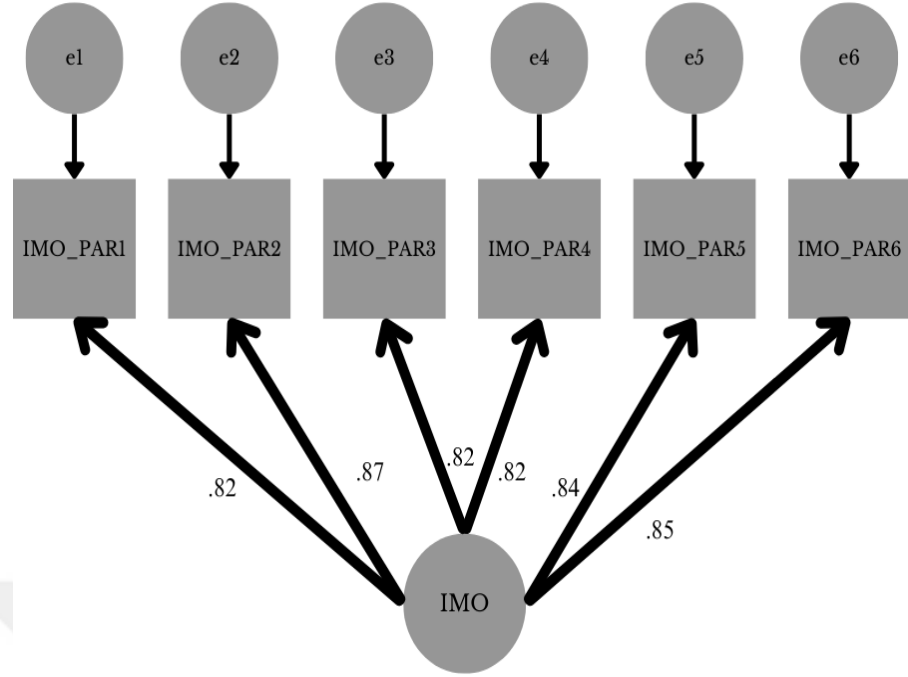
Doğrulayıcı faktör analizi, geleneksel yöntemle yapılan faktör analizlerinden farklı olarak, daha önceden araştırmacı tarafından belirlenmiş bir faktöryel yapının doğrulanmasını test etmek amacıyla kullanılır. Orijinal olarak geliştirilen ölçek çalışmalarında, açıklayıcı faktör analizlerine ek olarak da yapılmaktadır. Bu tür çalışmalarda, ölçek maddeleri tarafından yapılandırıldığı düşünülen birden fazla örtük (latent) değişkenin, bir başka örtük değişken tarafından açıklandığı varsayılır ve bu varsayımın dataya uygunluğu test edilir (Şimşek, 2006). Bu araştırmayla ilgili olarak *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'nin doğrulayıcı faktör analizi test edilirken kullanılan yapı Şekil 7'de ve Şekil 8'de verilmiştir.

Not: ISO: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, ISO_PAR1: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 1, ISO_PAR2: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 2, ISO_PAR3: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 3, ISO_PAR4: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 4, ISO_PAR5: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 5, ISO_PAR6: İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Parsel 6

Şekil 7. DFA Sonucu Elde Edilen İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'ne Ait Path Diyagramı

Şekil 7'de görüldüğü üzere doğrulayıcı faktör analizine ait bulgular modelin uygun olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre; benzerlik oranı ki-kare istatistiği $\chi^2 = 8,351$, $p < .05$ olarak tespit edilmiştir. Kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)= .04; standardize edilmiş kök ortalama kare artık (SRMR)= .04; uyum iyiliği indeksi (GFI)= .99; düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI)= .99; normlanmış uyum indeksi (NFI)= .99; karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI)= .99; görel uyum indeksi(RFI)= .98 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'nin uygunluğunu doğrular niteliktedir. Standartlaştırılmış faktör yükleri, her gösterge ögesinin ilgili gizil değişkene anlamlı bir şekilde katkıda bulunduğunu gösteren ve .68 ile .84 değerleri arasında değişen anlamlı yükler olarak bulunmuştur.

Not: IMO: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği, IMO_PAR1: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 1, IMO_PAR2: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 2, IMO_PAR3: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 3, IMO_PAR4: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 4, IMO_PAR5: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 5, IMO_PAR6: İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Parsel 6

Şekil 8. DFA Sonucu Elde Edilen İlişkisel Mağduriyet Ölçeği'ne Ait Path Diyagramı

Şekil 8'de görüldüğü üzere doğrulayıcı faktör analizine ait bulgular modelin uygun olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre; benzerlik oranı ki-kare istatistiği $\chi^2 = 5,359$, $P < 0.05$ olarak tespit edilmiştir. Kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)= .06; standardize edilmiş kök ortalama kare artık (SRMR)= .00; uyum iyiliği indeksi (GFI)= .99; düzeltilmiş uyum iyiliği endeksi (AGFI)= .95; normlanmış uyum endeksi (NFI)= .99; karşılaştırmalı uyum endeksi (CFI)= .99; görel uyum endeksi (RFI)= .97 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'nin uygunluğunu doğrular niteliktedir. Standartlaştırılmış faktör yükleri, her gösterge ögesinin ilgili gizil değişkene anlamlı bir şekilde katkıda bulunduğunu gösteren ve .82 ile .87 değerleri arasında değişen anlamlı yükler olarak bulunmuştur.

4.3. İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçeklerinin Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Analizine Yönelik Bulgular

Bu bölümde geliştirilen *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için ölçüt bağıntılı geçerlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin, *Empati Ölçeği* ile negatif; *Zorbalık Ölçeği* ile pozitif yönde ilişkili olması beklenmiştir. Bu doğrultuda yapılan korelasyon analizlerinin sonuçları Tablo 15'te sunulmaktadır.

Tablo 15

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler	1	2	3	4
1.Zorbalık Ölçeği	-	-	-	-
2.İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	.53**	-	-	-
3.İlişkisel Mağduriyet Ölçeği	.39**	.47**	-	-
4.Empati Ölçeği	.002	-.02	-.16**	-

Not: $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı korelasyonlar ** ile gösterilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, *Zorbalık Ölçeği* ile *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = 0,538$, $p < 0.01$). Bu bulgu, ilişkisel saldırganlığın zorbalıkla güçlü bir korelasyona sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, *Zorbalık Ölçeği* ile *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* arasında da pozitif ve anlamlı bir korelasyon ($r = 0,390$, $p < 0.01$) tespit edilmiştir. Bu sonuç, zorbalık düzeyi yüksek bireylerin aynı zamanda ilişkisel mağduriyet yaşama eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* ile *Empati Ölçeği* arasında negatif ve zayıf düzeyde bir korelasyon bulunmuştur ($r = -0,016$, $p > 0.05$). Bu bulgu, empati düzeyi yüksek bireylerin ilişkisel mağduriyet yaşama olasılığının daha düşük olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ile *Empati Ölçeği* arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($r = -0,023$, $p > 0.05$). Bu durum, ilişkisel saldırganlığın empati ile doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular, ölçeklerin ölçüt bağıntılı geçerliğini desteklemektedir. Özellikle, ilişkisel mağduriyetin zorbalık ile pozitif yönde anlamlı

ilişkiler göstermesi zorbalık ölçeğinin teorik beklentilerle uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

4.4. Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçeklerinin Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Bulgular

Bu araştırmada tek boyutlu ve 30 maddeden oluşan iki ölçeğin güvenirlik çalışması kapsamında hem AFA grubunun hem DFA grubunun İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet alt maddeleri için ayrı ayrı iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Ayrıca yine bu maddelerin test tekrar test güvenirliliği değerlendirilmiştir.

4.4.1. İç Tutarlık Güvenirliliği

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet maddelerinin AFA ve DFA grupları için iç tutarlık katsayıları Tablo'16 da sunulmuştur.

Tablo 16

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri İç Tutarlık Katsayıları

	AFA Grubu		DFA Grubu	
	İç Tutarlılık Katsayısı Cronbach α	Madde Sayısı	İç Tutarlılık Katsayısı Cronbach α	Madde Sayısı
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	0.89	30	0.89	30
İlişkisel Mağduriyet Ölçeği	0.94	30	0.93	30

AFA grubu iç tutarlık katsayısı 382 veri üzerinden hesaplanmıştır. 30 maddeli ve tek boyutlu olan *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* için iç tutarlık katsayısı 0.89, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için iç tutarlık katsayısı ise 0.94 olarak bulunmuştur. DFA grubu için iç tutarlık analizi 588 veri üzerinden hesaplanmıştır. DFA grubuna uygulanan 30 maddeli ve tek boyutlu olan *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* için iç tutarlık katsayısı 0.89, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için iç tutarlık katsayısı ise 0.93 olarak bulunmuştur. Kılıç'a (2016) göre bulgular 0.90 ve üzeri ise mükemmel, 0.70-0.90 arası değerler iyi, 0.60-0.70 arası değerler kabul edilebilir, 0.50-0.60 arası değerler zayıf ve 0.50 altı değerler kabul edilemez şeklinde yorumlandığından *İlişkisel*

Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri mükemmel derecede güvenilir ölçeklerdir.

4.4.2. Test Tekrar Test Yöntemine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için yapılan zamansal kararlılık (temporal stability) analizinin sonuçları sunulmaktadır. Ölçeklerin test-tekrar test güvenilirlik düzeyleri, Pearson korelasyon katsayısı (r) ve Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (Intraclass Correlation Coefficient, ICC) kullanılarak hesaplanmıştır. Pearson korelasyon katsayısı (r) ve Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (Intraclass Correlation Coefficient, ICC) değerleri Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri Zamansal Kararlılık Analiz Sonuçları

Ölçek	Pearson Korelasyonu (r)	ICC	p Değeri
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	.78	.87	< .001
İlişkisel Mağduriyet Ölçeği	.75	.75	< .001

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği’nin test-tekrar test güvenilirlik analizi sonucunda Pearson korelasyonu $r = 0.78$ ve ICC değeri 0.87 olarak hesaplanmıştır. ICC değeri 0.85’in üzerinde olduğu için ölçek mükemmel düzeyde zamansal güvenilirliğe sahiptir. Bu sonuç, ölçeğin tekrar eden ölçümler arasında son derece yüksek düzeyde tutarlı sonuçlar sunduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için Pearson korelasyonu $r = 0.75$ ve ICC değeri 0.75 olarak bulunmuştur. Bu bulgular, ölçeğin zaman içinde iyi düzeyde kararlı bir ölçüm sağladığını desteklemektedir. Her iki ölçek için hesaplanan korelasyon katsayıları 0.70’in üzerinde olduğu için (Polit, 2014) ölçeklerin yüksek zamansal kararlılığa sahip olduğu ve tekrarlanan ölçümler arasında güçlü bir tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Bu sonuçlar, ölçeklerin zamansal güvenilirliğinin önceki araştırmalarla uyumlu olduğunu göstermekte ve özellikle *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*’nin mükemmel düzeyde kararlı ölçümler sunduğunu desteklemektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Her gelişim evresi, belirli özelliklerle ayırt edilen farklı dönemlerden oluşur. Ortaokul öğrencileri için bu dönem ön ergenlik ve ergenliğin ilk aşamalarını içeren dönemdir. Araştırmalar incelendiğinde ergenliğin başlamasıyla meydana gelen gelişimsel değişimlerin ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyetin yükselişe geçtiği kritik bir ortam sunabildiği, ilişkisel saldırganlığın erken çocukluk döneminde açığa çıktığı ve ergenlik dönemi süresince de arttığı ifade edilmektedir (Crick vd., 1997; Schiff ve Lee, 2025; Vaillancourt vd., 2007). Olumsuz sonuçlara rağmen ilişkisel saldırganlığın fiziksel saldırganlık gibi somut olmadığı, daha örtük şekilde yapıldığı ve bazen normal davranışlar gibi değerlendirilebildiği için fark edilmesi ve müdahale edilmesi zorlaşmaktadır. Bu bakımdan ortaokul öğrencilerinde ön ergenlik ve ergenliğe girişle birlikte artan ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet durumlarının belirlenmesi ve ölçülmesi önem arz etmektedir. Bunun sonucunda farkındalık kazanılması, önleyici ve iyileştirici müdahaleler oluşturulması kolaylaşacaktır. Bu nedenle bu araştırmada *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'nin uyarlama çalışması yapılmıştır ve bu ölçek baz alınarak *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* oluşturulmuştur. Ayrıca ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik bulguları sunulmuştur.

Literatür incelendiğinde Türkiye’de ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet davranışlarını belirleyecek geçerliliği ve güvenirliği test edilmiş sınırlı sayıda ölçek olduğu görülmüştür. Bu ölçekler incelendiğinde ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet kavramlarının zorbalık ölçeklerinde alt boyut olarak ele alındığı, zorbalık ve saldırganlık arasındaki farktan dolayı sağlıklı şekilde ele alınmadıkları görülmektedir. Bu çalışmada uyarlanan *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve bu ölçek baz alınarak oluşturulan *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* ile Türkiye’deki

ortaokul öğrencilerinde var olan ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarının daha kapsamlı şekilde ve doğrudan, dolaylı, reaktif ve proaktif ilişkisel saldırganlık özelliklerinin tek başlık altında ölçülmesine yönelik ihtiyacın karşılanması amaçlanmaktadır.

5.1. Ölçeğin Geçerliğine Yönelik Bulguların Tartışılması

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin geçerlik çalışmaları kapsamında öncelikle kapsam geçerliğine bakılmıştır. İlişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet hakkındaki çalışmalar ve ölçekler ile ilgili ulusal ve uluslararası alanyazın incelenmiştir. Uyarlanma sürecinde uzmanlar tarafından dilsel eşdeğerlik ve geri çeviri aşamaları uygulanmış, uzman incelemeleri ve değerlendirmeleri sonucunda ölçek son halini almıştır. *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* baz alınarak kültüre duyarlı, anlamını yitirmemiş ve ortaokul seviyesine uygun olarak oluşturulan *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* de uzman değerlendirmesiyle son halini almıştır.

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri'nin yapı geçerliği için açılımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerine bakılmıştır. AFA grubundan alınan verilerle faktör analizi yapılmıştır. Yamaç birikinti grafiğinde özellikle birinci faktörden sonra kırılmanın yaşanması, Component Matrix tablosundaki yüklerin büyük kısmının birinci boyut altında toplanması, ölçeğin uygulanması sırasındaki gözlemlerde katılımcıların tüm maddeleri ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet şeklinde tek başlık altında düşünerek cevapladıklarının ve maddeleri bir bütün olarak gördüklerinin gözlemlenmesi ve orijinal ölçek çalışmalarında da tek faktörlü modelin kabul edilebilir bulunması sebepleriyle ölçekler tek faktörlü modelde analiz edilmiştir. Büyüköztürk'ün (2002) önerdiği 0.30 faktör yük değeri ölçüt alınmıştır. İlişkisel saldırganlık ölçek maddeleri 0.28 ile 0.64 aralığında yük değerleri gösterirken ilişkisel mağduriyet ölçek maddeleri 0.47 ile 0.70 aralığında yük değerleri göstermiştir. AFA sonucunda ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet için ayrı ayrı 30 maddenin istenilen faktör yüklerinde olduğu görülmüştür. Faktör yük değeri 0.30'un altında kalan tek madde 0.28 faktör yüküyle sekizinci maddedir. Ölçeğin uygulaması sırasında yapılan gözlemlerden ve gelen sorulardan öğrencilerin bu maddedeki ("Bazı çocuklara kızdığımda onları telefonda rahatsız ederim") telefon kısmını anlamadıklarını belirttiklerini, yeterli açıklama

yapılmasına rağmen öğrencilerin büyük kısmında telefon bulunmadığı, bulunuyorsa da ebeveyn kontrolünde olduğu için bu maddenin tam olarak değerlendirilmediği düşünülmektedir. Faktör yükünün .30'a yakın olması, cronbach alfa gibi diğer güvenilirlik sonuçlarına bakıldığında bu maddenin ölçeğin genel güvenilirlik düzeyini olumsuz yönde etkilemediğinin görülmesi, orijinal ölçeğin bozulmak istenmemesi ve bu maddenin ölçeğin genel yapısıyla uyumlu olması nedeniyle sekizinci madde uyarılama sürecinde ölçekten çıkarılmamıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi yapıldıktan sonra 30 maddelik, tek faktörlü yapıdaki *İlişkisel Saldırganlık ve Mağduriyet Ölçekleri*'nin Doğrulamalı Faktör Analizi ile yapılarının doğruluğu test edilmiştir. Saldırganlık ve mağduriyet ölçekleri için ayrı ayrı DFA gerçekleştirilmiştir. *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği*'ne ait uyum indeksleri $\chi^2/df= 8.351$, $RMSA= .04$, $SRMR= 0.04$, $CFI= .99$, $GFI= .99$, $AGFI= .99$, $NFI= .99$ ve $RFI=.98$ değerlerinde bulunmuştur. Orijinal ölçekte uyum indexi değerleri $\chi^2/df= 6.700$, $RMSA= .07$, $CFI= .96$ olarak belirtilmiştir. *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği*'ne ait uyum indeksleri $\chi^2/df= 5.359$, $RMSA= .06$, $SRMR= 0.00$, $CFI= .99$, $GFI= .99$, $AGFI= .95$, $NFI= .99$ ve $RFI=.97$ değerlerinde bulunmuştur. Bu bulgular *İlişkisel Saldırganlık ve Mağduriyet Ölçekleri*'nin doğrulanan modelinin veri ile yüksek düzeyde uyum sağladığını ve kabul edilebilir uyum indeks değerlerine sahip olduklarını göstermektedir. AFA ve DFA bulguları birlikte değerlendirildiğinde, 30 maddeden oluşan ve tek faktörlü yapıda olan *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin geçerli ölçüm araçları oldukları sonucuna varılmıştır. Ayrıca ölçüt geçerliği kapsamında yapılan analizde elde edilen bulguların, ölçeklerin ölçüt bağıntılı geçerliğini desteklediği görülmüştür. Bu analizde zorbalık hem ilişkisel saldırganlıkla hem ilişkisel mağduriyetle anlamlı ve pozitif ilişkide çıkarken empati sadece ilişkisel mağduriyetle zayıf düzeyde ve negatif yönde bir ilişki ortaya koymuştur. İlişkisel saldırganlık ve mağduriyet beklenildiği gibi birbiriyle pozitif ilişkili çıkmıştır. Bu durum zorbalık davranışları gösteren bireylerin ilişkisel saldırganlığa da meyilli olabileceklerini ve daha fazla mağduriyet yaşayabileceklerini gösterebilmektedir. Ayrıca yüksek düzeyde mağduriyet yaşayanların daha fazla zorbalık ve ilişkisel saldırganlık davranışları gösterebileceği şeklinde de yorumlanabilir. Empatinin bilişsel boyutu ilişkisel saldırganlıkta manipülatif biçimde de kullanılabileceği için (Caravita vd., 2009) empatiyle ilişkisel saldırganlık arasında anlamlı ilişki çıkmamış olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca empati düzeyi yüksek kişiler daha uyumlu ve anlayışlı

olabilecekleri için dışlanma, dedikoduya maruz kalma gibi ilişkisel mağduriyet biçimlerini daha az deneyimlemiş olabileceklerinden empatiyle ilişkisel mağduriyet arasında zayıf da olsa negatif yönde bir ilişki çıkmış olabileceği düşünülmektedir.

5.2. Ölçeğin Güvenirliğine Yönelik Bulguların Tartışılması

İlişkisel Saldırganlık ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin güvenilirliği Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ve test tekrar test Pearson korelasyon katsayısı hesaplanarak belirlenmiştir. İki ölçek için iç tutarlık katsayısı AFA ve DFA verileri üzerinden ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda AFA grubunun *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* maddeleri için iç tutarlık katsayısı 0.89, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* maddeleri için iç tutarlık katsayısı 0.94 olarak hesaplanmıştır. DFA grubunun *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* maddeleri için iç tutarlık katsayısı 0.89, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* maddeleri için iç tutarlık katsayısı 0.93 olarak hesaplanmıştır. Orijinal ölçekte ise cronbach alfa katsayısının .93 olduğu belirtilmiştir. Kılıç'a (2016) göre bulgular 0.90 ve üzeri ise mükemmel, 0.70-0.90 arası değerler iyi, 0.60-0.70 arası değerler kabul edilebilir, 0.50-0.60 arası değerler zayıf ve 0.50 altı değerler kabul edilemez şeklinde yorumlandığından *İlişkisel Saldırganlık* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin iyi ve mükemmel derecede güvenilir ölçekler olduğu görülmektedir. Yine güvenilirlik çalışmaları kapsamında yapılan test tekrar test sonuçları incelendiğinde *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* için orijinal ölçekte pearson korelasyon katsayısı .75 iken bu çalışmada .78,, *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* için pearson korelasyon katsayısı .75 olarak hesaplanmıştır. Her iki ölçek için hesaplanan korelasyon katsayıları 0.70'in üzerinde olduğu için (Polit, 2014) ölçeklerin yüksek zamansal kararlılığa sahip olduğu ve tekrarlanan ölçümler arasında güçlü bir tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Sonuç olarak yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri, *İlişkisel Saldırganlık* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin geçerli ve güvenilir ölçekler olduğunu kanıtlamaktadır.

5.3. Ölçeğin Alan Yazına Katkılarının Tartışılması

Ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlık davranışlarının ölçümünde zorbalık ölçeklerinin alt boyutu olarak ele alındığı görülmektedir. Ancak zorbalığı değerlendiren ölçme araçlarında saldırgan ve mağdur arasında güç konusunda dengesizlik şartı gözetilmekteyken ilişkisel saldırganlıkta güç konusunda eşit ya da

benzer seviyede olan bireyler de görülmektedir (Kurtyılmaz vd., 2022). Bu sebeple sağlıklı bir ölçüm yapılamayabileceği düşünülmektedir. Zorbalık ölçeklerinde ilişkisel saldırganlık maddeleri; sosyal zorbalık (Dölek, 2002), ilişkisel saldırı (Pekel, 2004), izolasyon ve söylenti yayma (Ayas ve Pişkin, 2015), dolaylı saldırganlık (Can, 2002), alay ve ilişkisel saldırı (Gültekin, 2003), sözel ve duygusal zorbalık (Çinkır ve Karaman-Kepenekci, 2003) ve sosyal izolasyon ve söylenti yayma (Açıkgöz, 2017) gibi alt boyutlarla ele alınmıştır.

İlişkisel saldırganlığı tek boyut olarak ele alan ölçekler ise ortaokul dönemi için *Illinois Zorbalık Ölçeği (IZÖ; Aydın vd., 2020)* ve *Çocuk Sosyal Davranış Ölçeği- Kişisel Bildirim (Crick ve Grotpeter, 1995; Kurnaz ve Kapçı, 2013)* iken diğer dönemlerdeki ölçekler *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu'nu* (Crick vd., 1997; Karakuş, 2008), , *Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (ARİLSÖ; Kurtyılmaz, 2011)*, *Arkadaşlık İlişkilerinde Saldırganlık Ölçeği (ARİLSÖ-E; Kurtyılmaz, 2022)*, *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu-OÖSDÖ-ÖF* (Crick vd., 1997; Şen ve Arı, 2011) ‘dur. Ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlığı tek boyut olarak ele alan *Illinois Zorbalık Ölçeği'nde* ve *Çocuk Sosyal Davranış Ölçeği- Kişisel Bildirim'de* ilişkisel saldırganlık davranışlarının tüm türleriyle (proaktif, reaktif, doğrudan ve dolaylı) detaylı ele alınamadığı görülmektedir.

İlişkisel mağduriyet davranışları ile ilgili inceleme yapıldığında ise Türkiye’de sınırlı sayıda ölçek ve çalışma bulunduğu görülmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde daha çok siber mağduriyet kavramıyla ilgili çalışmalar bulunduğu (Dalmaç Polat ve Bayraktar, 2016; Çiftçi, 2018; Metli ve Şirin, 2019; Çetin vd., 2019) ve bu çalışmalardaki ölçümler için daha çok Arıca vd., (2012) tarafından geliştirilen *Siber Mağduriyet Ölçeği'nin* kullanıldığı görülmektedir.

İlişkisel mağduriyetin ilişkisel saldırganlıktaki gibi zorbalık ölçeklerinde alt boyut olarak yer aldığı ölçeklerde kapsamının sınırlı olması dikkat çekmektedir. Ortaokul döneminde zorbalık ölçeklerinde ilişkisel mağduriyet maddeleri; sosyal izolasyona maruz kalma, söylenti yaymaya maruz kalma ve sözel mağduriyet (*Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu; Pişkin ve Ayas, 2011*), alay ve ilişkisel saldırı (*Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği; Mynard ve Joseph, 2000*), , ilişkisel mağduriyet (*Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeği; Kokkinos vd., 2010*), dolaylı mağduriyet (*Çok Boyutlu Zorbalık Mağduriyeti Ölçeği; Harbin vd., 2018*),

mağduriyet (*Kaliforniya Zorbalık Mağduriyeti Ölçeği*; Felix vd., 2011), ilişkisel mağduriyet (*Sosyal Deneyim Anketi-Öğretmen Bildirimi*; Cullerton-Sen ve Crick, 2005) , ilişkisel mağduriyet (*Sosyal Deneyim Anketi-Akran Bildirimi*; Crick ve Bigbee, 1998), ilişkisel mağduriyet (*Sosyal Deneyim Anketi-Öz Bildirim*; Crick ve Bigbee, 1998; Crick ve Grotpeter, 1996; Leadbeater vd., 2003), ilişkisel mağduriyet (*Çocuğun Bireysel Yaşantıları Ölçeği – Kişisel Bildirim*; Crick ve Grotpeter, 1996), sözel mağduriyet, dışlanma ve söylentiye uğrama (*Kurban Ölçeği*; Pişkin ve Ayas, 2007) alt boyutlarıyla ele alınmıştır.

Türkiye’de ilişkisel mağduriyeti tek boyut olarak ele alan ölçeklerin ise ortaokul dönemi için *Çocuk-Ergen Zorbalık Ölçeği-9 Kısa Form* (Vessey vd., 2019; Kırıcı ve Ekşi, 2022) ve *İllinois Mağduriyet Ölçeği* (Espelage ve Holt, 2001; Aydın vd., 2020) olduğu görülmektedir. Bu ölçeklerde de yine ilişkisel mağduriyet davranışlarının tüm türleriyle (proaktif, reaktif, doğrudan ve dolaylı) detaylı ve kapsamlı şekilde ele alınmadığı görülmektedir.

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri’nin uyarlanması amacı ülkemize, ortaokul dönemi çocuklarının ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarını öğrencinin kendi değerlendirmesiyle ölçmeyi sağlayacak geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçme aracı kazandırmaktır. Alanyazın incelendiğinde ilişkisel saldırganlıkla ve ilişkisel mağduriyetle ilgili mevcut ölçeklerin sınırlı olduğu görülmektedir. Ölçeklerin çoğunluğunun ilişkisel saldırganlığın ve ilişkisel mağduriyetin ya bazı davranışlarını kapsayan bir başlığını (manipülasyon ve dışlama gibi) ya da kendisini bir alt boyut olarak ele aldığı görülmektedir. Yukarıda incelenen çalışmalarda görüldüğü üzere ilişkisel saldırganlığı ve mağduriyeti alt boyut olarak ele alan ölçeklerin büyük kısmının zorbalık ölçekleri olduğu görülmektedir. İlişkisel saldırganlık ve mağduriyet kavramları bu ölçeklerde alt boyut olarak ele alındığından zorbalığı değerlendiren ölçme araçlarında saldırgan ve mağdur arasında güç konusunda dengesizlik şartı gözetilmekteyken ilişkisel saldırganlıkta güç konusunda eşit ya da benzer seviyede olan bireyler de olduğu literatürde belirtildiğinden (Kurtyılmaz vd., 2022) zorbalık ölçeklerinde bu kavramların sağlıklı bir ölçümle ve bir bütün olarak değerlendirilemeyeceği görülmektedir. Ergenlik öncesini ve ergenliğin başlangıcını içeren ortaokul döneminde bu dönemin özellikleriyle birlikte ilişkisel saldırganlığın ve mağduriyetin arttığı görülmektedir (Esen, 2003; Schiff ve Lee, 2025). Ancak alanyazın incelendiğinde bu dönemde ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet ile ilgili yapılan çalışmaların da ölçeklerin de sınırlı sayıda olduğu

görülmektedir. İlişkisel saldırganlık ve mağduriyet ile ilgili yapılan araştırmalarda zorbalık ölçeklerinin bu kavramları kapsayan alt boyutlarının kullanıldığı incelenmiştir. Ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlığı ve ilişkisel mağduriyeti biçimleri ve işlevleri dikkate alınarak, tek boyutlu, kapsamlı ve güncel şekilde ölçebilecek geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçek henüz raporlanmamıştır. *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ve İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* ile ortaokul döneminde görülen ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarının neler olduğu tespit edilebilecek ve ileride yapılacak önleme, müdahale programları ve araştırmalara katkı sağlayacaktır.

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri beşli likert tipi ölçekler olması sebebiyle derecelendirmesi daha hassastır ve bu durum güvenilirliği artırmaktadır. Bu ölçekler aynı zamanda ilişkisel saldırganlık ve mağduriyeti otuz maddede ölçtükleri için daha kapsamlı ve tutarlı bir değerlendirme sağlayabilmektedir. Ölçekler aynı anda aynı kişide hem ilişkisel saldırganlık hem de ilişkisel mağduriyet davranışlarını değerlendirebilme imkanı sunduğu için ikisini birden yaşayan öğrencilerin (saldırgan-mağdur) daha kolay tespit edilebileceği düşünülmektedir. İlişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet arasındaki pozitif ilişkiden kaynaklı bireylerde ilişkisel mağduriyet, saldırganlığı öngörebilmekte ve ilerleyen zamanlarda aynı kişilerde çoğunlukla saldırganlık davranışlar da görülebilmektedir. Bu durum kişinin kısır bir döngüye girmesine sebep olup hem mağdur hem de saldırgan davranışları birarada bulundurmasına yol açabilmektedir ve diğer gruplara göre bu grup daha olumsuz sonuçlar yaşayabilmektedir. Riskli bir grup olan saldırgan-mağdur grubunun tespitinde ve bu gruba uygun etkili müdahale stratejileri planlamada hem ayrı ayrı hem de birlikte kullanılabilecek olan *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin kolaylık ve zaman tasarrufu sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışları dışarıdan gözlemlenmesi zor davranışlardır. Card vd. (2008) yaptıkları araştırmada ilişkisel saldırganlık davranışlarının örtük olabilmesinden kaynaklı öğretmenlerin bu davranışları fark edemeyebileceklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle *İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekleri*'nin öz bildirim değerlendirmesiyle yanıtlanması da avantajları arasındadır. Ölçekler orijinal ölçekte belirtildiği üzere ilişkisel saldırganlığın biçimleri ve işlevleri dikkate alınarak doğrudan, dolaylı, tepkisel-reaktif ve amaca dönük-proaktif özelliklerini içeren maddelerden oluşan kapsamlı bir ölçektir (Kokkinos ve Voulgaridou, 2017). Bu avantajlarından dolayı

İlişkisel Saldırganlık ve İlişkisel Mağduriyet Ölçekler'i uyarlanma çalışması yapılarak kazandırılması istenilen ölçekler olarak seçilmiştir.

Ayrıca bu çalışmada ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet ile ilgili ölçek geliştirme çalışması yerine ölçek uyarlama çalışması yapılmıştır. Çünkü yapılan araştırmalar sonucunda literatürde henüz ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet kavramlarıyla ilgili sınırlı bilgi birikimi olduğu görülmüştür. Bu sebeple mevcut literatürle ilerlenmiş ve geçerlik ve güvenirliği ispatlanmış bir ölçeğin uyarlama çalışması yapılmıştır.

Ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlığı ve mağduriyeti ölçebilecek geçerliği ve güvenirliği kanıtlanmış kapsamlı bir ölçüm aracına ulaşılamaması, ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet kavramlarının araştırılmasında yaşanan sınırlılıkların temelinde bir sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu nedenle *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ve İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet ile ilgili yapılacak araştırmalara, uygulamalara ve alanyazına birçok katkı sunacağı düşünülmektedir. Uyarlanan iki ölçek alanyazında var olan ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet ile ilgili boşluğa katkı sunmayı hedeflemektedir. İki ölçek de ilişkisel saldırganlığı ve mağduriyeti önlemeye yönelik ampirik verilerin geçerli ve güvenilir şekilde toplanmasına katkı sağlayarak ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet konusundaki nicel araştırmaların sayısının ve alanyazında bu konudaki bilgi birikiminin artmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet davranışlarının farklı değişkenlerle olan ilişkisi de ölçekler aracılığıyla daha kolay, geçerli ve güvenilir şekilde incelenebilecektir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölüm içerisinde araştırma sonuçları ve ortaokul öğretmenlerine, okul psikolojik danışmanlarına, ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet konusunda çalışma yapacak araştırmacılara yönelik öneriler bulunmaktadır.

6.1. Sonuçlar

Bu çalışma kapsamında ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet durumlarını tespit etmek amacıyla *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* 'nin uyarlanması yapılmıştır ve uyarlanan ölçek baz alınarak *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* oluşturulmuştur. Ölçeklerin güvenirlik ve geçerlik çalışmalarına yönelik bulgular incelenmiştir. İlk önce kapsam geçerliği için uyarlanma süreci aşamaları uygulanmıştır. Ortaokullarda görev yapan öğretmenlerden ileri ve geri çeviri formları alınmış, uzman yardımıyla formların karşılaştırılması, düzenlenmesi ve kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Sonrasında yapı geçerliği AFA ve DFA ile incelenmiştir. 382 öğrenciyle yapılan AFA sonucunda ölçeklerin 30 maddeden oluşan tek faktörlü yapıları olduğu belirlenmiştir. Modelin doğrulanması amacıyla 588 öğrenciyle yapılan analiz sonucunda ölçeklerin 30 maddeden oluşan tek faktörlü yapıları doğrulanmıştır. Ölçüt geçerliği kapsamında yapılan analizde elde edilen bulguların, ölçeklerin ölçüt bağımlı geçerliğini desteklediği saptanmıştır. Ölçeklerin güvenirlik çalışmaları için cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve test tekrar test pearson korelasyon katsayısı incelenmiştir ve ölçeklerin güvenilir oldukları sonucuna varılmıştır. Ayrı ayrı 30 maddeden oluşan güvenirliği ve geçerliği kanıtlanmış *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* ortaokul öğrencilerinin ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet durumlarını tespit etmek amacıyla ortaokul

öğretmenlerinin, okul psikolojik danışmanların ve araştırmacıların kullanımına sunulmuştur. Ölçekler toplam puan hesaplanarak yorumlanmaktadır. Ölçeklerde ters kodlanan madde bulunmamaktadır, en düşük puan 0 ve en yüksek puan 120'dir. Toplam puan arttıkça öğrencilerin ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet düzeyleri artmaktadır.

6.2. Öneriler

Bu araştırma kapsamında uyarlanan *İlişkisel Saldırganlık Ölçeği* ve bu ölçek baz alınarak oluşturulan *İlişkisel Mağduriyet Ölçeği* ortaokul dönemindeki öğrencilerde ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarını ölçmeye yönelik olarak ortaokul öğretmenleri, okul psikolojik danışmanları ve ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet konusunda çalışma yürütecek araştırmacılar tarafından kullanılabilir. Ölçek uygulayıcıları için öneriler aşağıda sunulmuştur.

6.2.1. Ortaokul Öğretmenleri ve Okul Psikolojik Danışmanları İçin Öneriler

Ortaokul öğretmenleri bu ölçekleri uygulayarak sınıfta hangi ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarının gerçekleştiğini ve ne düzeyde meydana geldiğini tespit edebilir. Edinilen bilgiler sonucunda ilişkisel saldırganlığı ve mağduriyeti önlemeye yönelik çalışmalar yapabilir. Okul psikolojik danışmanları ölçekler aracılığıyla ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet ile ilgili geçerli ve güvenilir bilgiler toplayabilir, elde edilen verilerle yapılan davranışların nedenleriyle ilgili araştırmalar yapabilir. Veliye, öğretmene ve idareye yönelik yapılan müşavirlik çalışmalarında elde edilen bilgileri kullanabilir, hangi ilişkisel saldırganlık ya da mağduriyet türünün daha fazla yapıldığı gibi soruların sonuçları hakkında öğrencileri bilgilendirebilir. Okul psikolojik danışmanları ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet düzeyi yüksek olan öğrencilerle bireysel görüşmeler, grup psikoeğitimleri ve sınıf rehberlik çalışmaları düzenleyebilir, tüm öğrencilerle farkındalık çalışmaları yapabilir. Riskli grupta olan hem saldırgan hem mağdur olan öğrenciler tespit edilerek bu grupların özelliklerine uygun psikoeğitim programları uygulanabilir. Ayrıca aynı öğrencideki ilişkisel saldırganlık davranışları ile ilişkisel mağduriyet davranışlarının karşılaştırmasını ve ilişkisini inceleyebilir, nedenleri konusunda çalışmalar yapabilir. Ortaokulda uygulanacak çalışmaların etkinliğini tespit

edebilmek için çalışma yapılan grubun önceki ve sonraki ölçümleri bu ölçekler ile yapılabilir. İlişkisel saldırganlığın bir araç olarak kullanıldığı tespit edilmişse sorun çözme ve iletişim kurma becerileriyle ilgili çalışmalar da yapılabilir. Araştırmanın kuramsal alt boyutunu oluşturan *Sosyal Bilgi İşleme Kuramı*'nda belirtilen sosyal ipuçlarını algılama ve değerlendirme sürecindeki yanlılıklar ve hatalı işlemler göz önünde bulundurularak psikoeğitim programları oluşturulabilir.

6.2.2. Araştırmacılar İçin Öneriler

Türkiye'de ilişkisel saldırganlık ve mağduriyetle ilgili sınırlı araştırma bulunamamaktadır. Ergenliğin ilk aşamalarını kapsayan ortaokul döneminde ilişkisel saldırganlık ve mağduriyetle ilgili kapsamlı araştırmalar yapılması ve bilgi elde edilmesi önem arz etmektedir. Zorbalıkta riskli grup olarak ele alınan zorba-mağdur grubu esas alınarak ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarını aynı anda yüksek düzeyde gösteren grupla ilgili kapsamlı araştırmalar yapılabilir. Yapılan araştırmalar ergenliğe girişle birlikte ilişkisel saldırganlık davranışlarında artış yaşandığını göstermektedir bu sebeple ortaokul dönemindeki ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet davranışlarının sıklığı, türleri, nedenleri ve sonuçları hakkında daha kapsamlı ve detaylı çalışmalar yapılabilir. Saldırgan-mağdur grubundaki öğrencilerin tespitini sağlayabilir. Ölçekleri kullanarak aynı anda aynı öğrencideki saldırganlığı ve mağduriyeti ölçebilir, ilişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet arasındaki ilişki düzeyini ve neden-sonuç ilişkisini tespit edebilir. İlişkisel saldırganlık ve mağduriyet kavramlarının diğer değişkenlerle ilişkileri incelenebilir.

6.2.3. Politikacılar İçin Öneriler

Politika yapıcılara, çocuklarda ve ergenlerde ilişkisel saldırganlık ve mağduriyet biçimlerinin tanınmasını ve önlenmesini destekleyecek eğitim politikaları geliştirmeleri önerilebilir. Özellikle öğretmenlere ve okul rehberlik servislerine yönelik bu konuda hizmet içi eğitimlerin desteklenmesi için yasal düzenlemeler yapılabilir. İlişkisel saldırganlık ve ilişkisel mağduriyet ile ilgili daha fazla çalışma yapılabilmesi için proje destekleri verilip okul iklimini güçlendirmeye ve öğrenciler arasında empati, iletişim ve problem çözme becerilerini artırmaya yönelik sosyal duygusal öğrenme programlarının yaygınlaştırılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Abayhan, Y. (2013). *Sosyal etki kuramı bağlamında psikolojik dışlanma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Ackermann, K., Kirchner, M., Bernhard, A., Martinelli, A., Anomiti, C., Baker, R., ... Freitag, C.M. (2019). Relational aggression in adolescents with conduct disorder: sex differences and behavioral correlates. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 47(10), 1625-1637. doi: 10.1007/s10802-019-00541-6.
- Açıkgöz, T. (2017). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ve okula karşı tutum* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Aksu, G., Eser, T. & Güzeller, C.O. (2017). *Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile yapısal eşitlik modeli uygulamaları*. Detay.
- Aktaş, V. (2001). *Çocuklarda saldırganlık ile olumsuz niyet yükleme eğilimleri arasındaki ilişkiler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Aktürk, Z., & Acemoğlu, H. (2011). *Sağlık çalışanları için araştırma ve pratik istatistik* (2. baskı). Anadolu Matbaası.
- Akyüz, H. E. (2018). Yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi: Uygulamalı bir çalışma. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(2), 186-198.
- Albayrak, S. (2012). *Okulda uygulanan zorbalığı önleme programının zorbalığın azaltılmasında etkisi* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Allen, J.J. & Anderson, C.A. (2017). Aggression and violence: Definitions and distinctions. In P. Sturmey (Ed.), *The Wiley handbook of violence and aggression* (pp.1–14). Wiley Blackwell.
- Anderson, C.A., Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27–51. doi: 10.1146/annurev.psych.53.100901.135231
- Archer, J. (2001). A strategic approach to aggression. *Social Development*, 10(2), 267-271.
- Arıcak, O., Kınay, H., & Tanrıkulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *HAYEF Journal of Education*, 9(1), 101-114.
- Arıcak, O. T. (1995). *Üniversite öğrencilerinde saldırganlık, benlik saygısı ve denetim odağı ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.
- Arsenio, W. F., & Lemerise, E. A. (2004). Aggression and Moral Development: Integrating Social Information Processing and Moral Domain Models. *Child Development*, 75(4), 987–1002.
- Atik, G., & Guneri, O. Y. (2012). California Bullying Victimization Scale: Validity and reliability evidence for the Turkish middle school children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46(2012), 1237-1241.
- Ayas, T., & Pişkin, M. (2015). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 316-324.

- Aydın, M., Efiltili, E., & Diker, M. (2020). Illinois Zorbalık, Kavga ve Mağduriyet Ölçeği'nin (IZKMÖ) Türkçeye uyarlama çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29 Ekim Özel Sayısı), 3670-3688.
- Aydoğan, K. (2024). *Lise öğrencilerinin sosyal-duygusal öğrenme becerileri ile ilişkisel saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Aquino, K., Grover, S. L., Bradfield, M. & Allen, D. G. (1999). The effects of negative affectivity, hierarchical status, and self-determination on workplace victimization. *Academy of Management Journal*, 42(3), 260-272.
- Bailey, C. A. & Ostrov, J. M. (2008). Differentiating forms and functions of aggression in emerging adults: Associations with hostile attribution biases and normative beliefs. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(6), 713-722.
- Bandalos, D. L. (2002). The effects of item parceling on goodness-of-fit and parameter estimate bias in structural equation modeling. *Structural Equation Modeling*, 9(1), 78-102.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice Hall.
- Baron, R. A., & Richardson, D. R. (1994). *Human aggression* (2nd ed.). Plenum Press.
- Bayrak, B. (2011). *10-12 yaşlarındaki öğrencilerin saldırganlık eğilimleri ve bunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Björkqvist, K. (2001). Different names, same issue. *Social Development*, 10(2), 272-274.
- Björkqvist, K., Osterman, K., & Kaukiainen, A. (2000). Social intelligence — empathy=aggression? *Aggression and Violent Behavior*, 5(2), 191-200. doi:10.1016/s1359-1789(98)00029-9
- Boisvert, S., & Poulin, F. (2016). Romantic relationship patterns from adolescence to emerging adulthood: Associations with family and peer experiences in early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(5), 945-958. .
- Bonica, C., Arnold, D. H., Fisher, P. H., Zeljo, A., & Yershova, K. (2003). Relational aggression, relational victimization, and language development in preschoolers. *Social Development*, 12(4), 551-562. doi: 10.1111/1467-9507.00248
- Bowie, B. H. (2007). Relational aggression, gender, and the developmental process. *Journal of Child and Adolescent Psychiatry Nursing*, 20(2), 107-115.
- Brosbe, M. S. (2011). Hostile aggression. In S. Goldstein & J. A. Naglieri (Eds.), *Encyclopedia of child behavior and development* (pp. 757-758). Springer.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research* (2nd ed.) The Guilford Publications.
- Burks, V. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Pettit, G. S. & Bates, J. E. (1999). Knowledge structures, social information processing, and children's aggressive behavior. *Social Development*, 8(2), 220-236.
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Büyüktaşkapı Soydan, S., Alakoç Pirpir, D. & Azak, H. (2017). 48-66 aylık çocuklarda saldırgan davranışlar: öğretmen-öğrenci ilişkisinin, çizgi film tercihlerinin ve anne tutumunun yordayıcı gücü. *Erken Çocukluk Gelişimi ve Bakımı*, 187(8), 1244-1258.

- Can, A. (2016). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (4. baskı). Pegem.
- Can, S. (2002). *Aggression Questionnaire adlı ölçeğin Türk popülasyonunda geçerlik ve güvenirlik çalışması*. (Yayınlanmamış uzmanlık tezi). GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi.
- Caravita, S. C. S., Di Blasio, P., & Salmivalli, C. (2009). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. *Social Development*, 18(1), 140–163.
- Card, N. A., & Hodges, E. E. (2008). Peer victimization among schoolchildren: Correlations, causes, consequences, and considerations in assessment and intervention. *School Psychology Quarterly*, 23(4), 451–461. doi:10.1037/a0012769
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., & Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development*, 79(5), 1185–1229. doi:10.1111/j.1467-8624.2008.01184.x.
- Casey-Cannon, S., Hayward, C., & Gowen, K. (2001). Middle-school girls' reports of peer victimization: Concerns, consequences, and implications. *Professional School Counseling*, 5(2), 138–147.
- Casper, D.M. & Card, N.A. (2016). Overt and relational victimization: A meta-analytic review of their overlap and associations with social-psychological adjustment. *Child Development*, 1-18.
- Casper, D. M., Card, N.A. & Barlow, C. (2020) Relational aggression and victimization during adolescence: A meta-analytic review of unique associations with popularity, peer acceptance, rejection, and friendship characteristics. *Journal of Adolescence*. 80, 41-52.
- Casper, D. M., Card, N. A., Bauman, S., & Toomey, R. B. (2017). Overt and relational aggression participant role behavior: Measurement and relations with psychometric status and depression. *Journal of Research on Adolescence*, 27(3), 661–673.
- Casper, D. M., & Card, N. A. (2017). Overt and relational victimization: A meta-analytic review of their overlap and associations with social-psychological adjustment. *Child Development*, 88(2), 466–483.
- Çetin, F.H., Uçar, H.N., Ersoy, S.A., Kılınç, K., Güler, H.A., & Türkoğlu, S. (2019). Kaygı bozukluğu olan ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet: kontrollü bir çalışma. *Çukurova Medical Journal*, 44, 133-139.
- Çinkır, Ş. & Karaman-Kepeneci, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Çiftçi, H. (2018). Öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1536-1567.
- Cillessen, A. H. N., & Mayeux, L. (2004). From censure to reinforcement: Developmental changes in the association between aggression and social status. *Child Development*, 75, 147–163. doi: 10.1111/j.1467- 8624.2004.00660.x
- Cole, S.L., Mehra, L.M., Cibrian, E., Cummings, E.M., Nelson, B.D., Hajcak, G. & Meyer, A. (2023) .Relational victimization prospectively predicts increases in error-related brain activity and social anxiety in children and adolescents across two years. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 61, 101252.
- Coyne S.M. (2016). Effects of viewing relational aggression on television on aggressive behavior in adolescents: A three-year longitudinal study. *Developmental Psychology*, 52(2), 284-295. doi: 10.1037/dev0000068.

- Coyne, S. M., & Archer, J. (2005). The Relationship Between Indirect and Physical Aggression on Television and in Real Life. *Social Development*, 14(2), 324–338. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2005.00304.x>
- Crick, N. R., & Bigbee, M. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66(2), 337–347. doi: 10.1037//0022-006x.66.2.337.
- Crick, N.R., Casas, J.F., & Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33(4), 579-588. doi: 10.1037//0012-1649.33.4.579.
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Nelson, D. A. (2002). Toward a more comprehensive understanding of peer maltreatment: Studies of relational victimization. *Current Directions in Psychological Science*, 11(3), 98–101.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1999). “Superiority” is in the eye of the beholder: A comment on Sutton, Smith and Swettenham. *Social Development*, 8, 128–131. doi: 10.1111/1467–9507.00084
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms on reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67(3), 993–1002.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74–101. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.1.74>
- Crick, N.R. & Grotpeter, J.K. (1996) Children's treatment by peers: victims of relational and overt aggression. *Development and Psychopathology*, 8(2), 367-380. doi:10.1017/s0954579400007148
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722.
- Crick, N.R., Nelson, D.A., Morales, J.R., CullertonSen, C., Casas, J.F., & Hickman, S. (2001). Relational victimization in childhood and adolescence: I hurt you through the grapevine. In J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *School-based peer harassment: The plight of the vulnerable and victimized* (pp. 196–214). Guilford Press.
- Crick, N. R., Ostrov, J. M., Burr, J. E., Cullerton-Sen, C., Jansen-Yeh, E. & Ralston, P. (2006). A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Applied Developmental Psychology*, 27(3), 254-268.
- Crick, N. R. (1995). Relational aggression: The role of intent attributions, feelings of distress, and provocation type. *Development and Psychopathology*, 7(2), 313–322.
- Crick, N. R., & Zahn-Waxler, C. (2003). The development of psychopathology in females and males: Current progress and future challenges. *Development and Psychopathology*, 15(3), 719–742.
- Crick, N.R., Werner, N., Casas, J., O'brien, K., Nelson, D., Grotpeter, J.K. & Markon, K. (1999). Childhood aggression and gender: a new look at an old problem. In D. Bernstein (Ed.), *Volume 45 of the Nebraska symposium on motivation: Gender and motivation* (pp. 75-141). University of Nebraska Press.
- Cross, D., Shaw, T., Hearn, L., Epstein, M., Monks, H., Lester, L., & Thomas, L. (2009). *Australian Covert Bullying Prevalence Study (ACBPS)*. Child Health Promotion Research Centre, Edith Cowan University. <https://www.education.gov.au/student-resilience-and-wellbeing/resources/australian-covert-bullying-prevalence-study-executive-summary>.

- Crothers, L.M., Schreiber, J.B., Field, J.E. & Kolbert, J.B. (2009). Development and measurement through confirmatory factor analysis of the Young Adult Social Behavior Scale (YASB): An assessment of relational aggression in adolescence and young adulthood. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 27, 17-28.
- Cullerton-Sen, C., & Crick, N. R. (2005). Understanding the effects of physical and relational victimization: The utility of multiple perspectives in predicting social-emotional adjustment. *School Psychology Review*, 34(2), 147–160. .
- Dağ, İ., Öktem, F., Yazıcı, K., Güvenç, G., Rezakı, M., Demir, N.Ö., Özer, Ö., Özer, A. & Tunçel, M. (2005). *Televizyon programlarındaki şiddet içeriğinin, müstehcenliğin ve mahremiyet ihlallerinin izleyicilerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri* (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.
- Dalmaç Polat, Z., & Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 6, 115-132.
- Dane, A.V., & Marini, Z.A. (2014). Overt and relational forms of reactive aggression in adolescents: Relations with temperamental reactivity and self-regulation. *Personality and Individual Differences*, 60, 60–66.
- Delveaux, K. D. & Daniels, T. (2000). Children's social cognitions: Physically and relationally aggressive strategies and children's goals in peer conflict situations. *Merrill-Palmer Quarterly*, 46(4), 672–692.
- Demirel, Y. (2020). Okullarda ilişkisel saldırganlığı önlemeye yönelik bir model önerisi. *International Social Sciences Studies Journal*, 6(71), 4503-4513. <http://dx.doi.org/10.26449/sss.2704>.
- Demir, E., & Türkan, A. (2022). Çocukların sosyal davranışlarının ninniler açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 87-99.
- Dodge, K.A. & Coie, J.D. (1987). Social information processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), 1146-1158. doi: 10.1037//0022-3514.53.6.1146.
- Dodge, K. A., Malone, P. S., Lansford, J. E., Sorbring, E., Skinner, A. T., Tapanya, S., ... Pastorelli, C. (2015). Hostile attributional bias and aggressive behavior in global context. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(30), 9310–9315. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1418572112>.
- Dodge, K.A., Murphy, R.R. & Buchsbaum, K. (1984). The assesment of intention cue detection skills in children: implications for developmental psychopathology. *Society for Research in Child Development*, 55, 163-173.
- Dodge, K.A., Pettit, G.S., McClaskey, C.L., Brown, M.M. & Gottman, J.M. (1986). Social competence in children. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 51(2), i-85
- Dodge, K. A., & Tomlin, A. M. (1987). Utilization of self-schemas as a mechanism of interpretational bias in aggressive children. *Social Cognition*, 5(3), 280–300. doi: 10.1521/soco.1987.5.3.280
- Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O., & Sears, R. (1939). *Frustration and aggression*. Yale University Press.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorba davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Elsaesser, C., Gorman-Smith, D. & Henry, D. (2013). The role of the school environment in relational aggression and victimization . *Journal of Youth and Adolescence*, 42(2), 235-49. doi: 10.1007/s10964-012-9839-7.

- Eren, M. (2018). *Disiplin cezası alan ve almayan lise öğrencilerinin saldırganlık, empati becerisi ve anne-baba tutumları açısından değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Erzi, S. (2020). Dark Triad and schadenfreude: Mediating role of moral disengagement and relational aggression. *Personality and Individual Differences*, 157, 109827.
- Esen, B.K. (2003). Akran Baskısı Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 2(3), 65-76.
- Espelage, D. L., & Holt, M. K. (2007). Dating violence and sexual harrass ment across the bully-victim continuum among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 36(6), 799–811. doi:10.1007/ s10964-006-9109-7
- Ethridge, P., Sandre, A., Dirks, M.A., & Weinberg, A. (2018). Past-year relational victimization is associated with a blunted neural response to rewards in emerging adults. *Social Cognitive & Affective Neuroscience*, 13(12), 1259–1267.
- Fanti, K. A., & Kimonis, E. R. (2012). Bullying and victimization: The role of conduct problems and psychopathic traits. *Journal of Research on Adolescence*, 22(4), 617-631.
- Farrell, A. D., Kung, E. M., White, K. S., & Valois, R. (2000). The structure of self-reported aggression, drug use, and delinquent behaviors during early adolescence. *Journal of Clinical Child Psycholog*, 29(2), 282–292. doi:10.1207/S15374424jccp2902_13.
- Felix, E. D., Sharkey, J. D., Green, J. G., Furlong, M. J., & Tanigawa, D. (2011). Getting precise and pragmatic about the assessment of bullying: The development of the California Bullying Victimization Scale. *Aggressive Behavior*, 37(3), 234-247. doi: 10.1002/ab.20389
- Fite, P. J., Stauffacher, K., Ostrov, J. M., & Colder, C. R. (2008). Replication and extension of Little et al.'s (2003) forms and functions of aggression measure. *International Journal of Behavioral Development*, 32(3), 238–242.
- Galen B.R & Underwood M.K (1997) A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, 33(4), 589-600. doi: 10.1037//0012-1649.33.4.589.
- Gini, G., Pozzoli, T., & Bussey, K. (2015). Moral disengagement moderates the link between psychopathic traits and aggressive behavior among early adolescents. *Merrill-Palmer Quarterly*, 61, 51–67.
- Glascock, J. (2008). Direct and indirect sgression on prime-time network television. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(2), 268–281.
- Goldstein, S. E. & Tisak, M. S. (2010). Adolescents' social reasoning about relational aggression. *Journal of Child and Family Studies*, 19(4), 471– 482.
- Gomes, M.M.(2007). A concept analysis of relational aggression. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 14(5),510-515. doi: 10.1111/j.1365-2850.2007.01120.x.
- Gouze, K.R. (1987). Attention and social problem solving as correlates of aggression in preschool males. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 15(2), 181-197.
- Grotper, J. K., & Crick, N. R. (1996). Relational aggression, overt aggression, and friendship. *Child Development*, 67(5), 2328-2338. doi:10.2307/1131626
- Gültekin, Z. (2003). *Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği geliştirme çalışması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.

- Gültekin, Z. & Sayıl, M. (2005). Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(15): 47–61.
- Gümüş, T. (2000). *Kendini kabul düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre saldırganlık düzeyleri* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Güner, İ. (2007). *Çatışma çözme becerilerini geliştirmeye yönelik grup rehberliğinin lise öğrencilerinin saldırganlık ve problem çözme becerileri üzerine etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi.
- Gürhan, N. (2017). Her yönü ile akran zorbalığı. *Türkiye Klinikleri J Psikiyatri Nurs Special Topics*, 3(2), 175-81.
- Gürtunca, A. (2013). *Çocuklar ve ergenler için empati ölçeği Türkiye geçerlik ve güvenirlik çalışması* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective* (7th ed.). Pearson Education.
- Harbin, S. M., Kelley, M. L., Piscitello, J. & Walker, S. J. (2018). Multidimensional bullying victimization scale: development and validation. *Journal of School Violence*, 18, 146–161.
- Haskan, Ö., & Yıldırım, İ. (2012). Şiddet Eğilimi Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 165-177.
- Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial mal adjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441–455.
- Hawley, P. H., Little, T. D., & Card, N. A. (2007). The allure of a mean friend: Relationship quality and processes of aggressive adolescents with prosocial skills. *International Journal of Behavioral Development*, 31(2), 170–180. .
- Heilbron, N. & Prinstein, M.J. (2008). A review and reconceptualization of social aggression: Adaptive and maladaptive correlates. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11, 176–217.
- Helwig, C. C., Hildebrandt, C., & Turiel, E. (1995). Children's judgments about psychological harm in social context. *Child Development*, 66(6), 1680–1693.
- Hershberger, S. L., & Marcoulides, G. A. (2013). The problem of equivalent structural models. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *Structural Equation Modeling: A Second Course* (pp. 3–39). Information Age Publishing.
- Hogo, M. A. & Vaughan, G. M. (2006). *Sosyal psikoloji* (İ.Yıldız ve A. Gelmez, Çev.; 7.baskı). Ütopya Yayınevi. (Orijinal çalışmanın basım yılı 1995).
- Ho, R. (2006). *Handbook of univariate and multivariate data analysis and interpretation with SPSS*. CRC Press.
- Hubbard, J. A., Dodge, K. A., Cillessen, A. H. N., Coie, J. D. & Schwartz, D., (2001). The dyadic nature of social information processing in boys' reactive and proactive aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80 (2), 268-280.
- Hubbard, J. A., McAuliffe, M. D., Morrow, M. T., & Romano, L. J. (2010). Reactive and proactive aggression in childhood and adolescence: Precursors, outcomes, processes, experiences, and measurement. *Journal of Personality*, 78, 95-118.
- Huesmann, L.R. (1988). An information processing model for the development of aggression. *Aggressive Behavior*, 14, 13–24.

- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- İkiz, S., & Öztürk Samur, A., (2016). Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 159-175.
- İme, Y., Erden-Çınar, S., Keskinoglu, M. Ş., & Kütük, H. (2020). Çok Boyutlu Zorbalık Mağduriyeti Ölçeği'nin Türkçe 'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7, 137-152.
- Juliano, M., Werner, R. S., & Cassidy, K. W. (2006). Early correlates of preschool aggressive behavior according to type of aggression and measurement. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(5), 395-410 .
- Kapçı, E.G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37, 1-13.
- Kapçı, E. G. & Kurnaz, A. (2009). *İlköğretim 6-8. sınıf öğrencilerinde ilişkisel ve gözlenen saldırganlığın değerlendirilmesine ilişkin bir ölçek uyarlama çalışması*. X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi içinde (s. 124). Çukurova Üniversitesi.
- Karakuş, A. (2008). *Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu'nun güvenirlik ve geçerlik çalışması* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kartal, M., & Bardakçı, S. (2018). *SPSS ve AMOS uygulamalı örneklerle güvenirlik ve geçerlik analizleri*, Akademisyen.
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Lagerspetz, K., Österman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S. & Ahlbom, A. (1999). The relationships between social intelligence empathy and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25(2), 81-89.
- Kawabata, Y., Nakamura, M.S., & De Luna, M.J.F. (2020) A mediation model for relational aggression, victimization, attachment, and depressive symptoms in Guam: Agender-informed approach. *Journal of Pacific Rim Psychologist*, 14(8). <https://doi.org/10.1017/prp.2020.4>
- Kawabata, Y., Tseng, W. L., Murray-Close, D., & Crick, N. R. (2012). Developmental trajectories of Chinese children's relational and physical aggression: Associations with social-psychological adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(7), 1087-1097.
- Kaya, İ. (2020). Okul öncesi dönemdeki çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarının mizaç özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5), 3361-3378 .
- Kaya, Z., & Donat-Bacıoğlu, S. (2023). Ergenlerin kişilik özelliklerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(2), 1421-1433.
- Kelloway, E. K. (1998). *Using LISREL for structural equation modeling: A researcher's guide*. Sage.
- Khatri, P., Kupersmidt, J. B., & Patterson, C. (2000). Aggression and peer victimization as predictors of self-reported behavioral and emotional adjustment. *Aggressive Behavior*, 26(5), 345-358. .
- Kılıç, S. (2016). Cronbach's alpha reliability coefficient. *Journal Of Mood Disorders*, 6, 47. doi: 10.5455/jmood.20160307122823.

- Kındap-Tepe, Y., & Sayıl, M. (2012). Ebeveyn kontrolü ve ergenin sosyal işlevselliği arasındaki bağlantıda ilişkisel saldırganlığın aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 119-132
- Kırcı, Ş. & Ekşi, H. (2022). Çocuk-Ergen Zorbalık Ölçeği-9 kısa form: Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması. H. Çiftçi & M. Y. Dörtbudak (Ed.), 9. *Uluslararası GAP Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongresi tam metin bildiriler kitabı içinde* (ss. 406-416). IKSAD Yayınları.
- Killen, M. (2007). Children's social and moral reasoning about exclusion. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 32– 36.
- Kistner, J., Counts-Allan, C., Dunkel, S., Drew, C. H., David-Ferdon, C., & Lopez, C. (2010). Sex differences in relational and overt aggression in the late elementary school years. *Aggressive Behavior*, 36(5), 282–291. doi: 10.1002/ab.20350
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). The Guilford Press.
- Koçak, A. (2024). Ergenin açık ve ilişkisel saldırganlığının Duygusal Güvenlik Kuramı ve Kendini Belirleme Kuramı çerçevesinde değerlendirilmesi. *Nesne*, 12(32), 177-193. doi: 10.7816/nesne-12-32-03
- Kokkinos, C.M., Karagianni, K. & Voulgaridou, I. (2017). Relational aggression, big five and hostile attribution bias in adolescents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 52, 101-113.
- Kokkinos, C. M., Sarroudi, I., & Baxevanidou, A. (2010, May). *Development and validation of a scale measuring bullying and victimization in Greece*. Paper presented at the 12th Biennial Conference of the European Association for Research on Adolescence, Vilnius, Lithuania.
- Kokkinos, C. M., Voulgaridou, I., Koukoutsis, N., & Markos, A. (2016a). Peer victimization and depression: The moderating role of big five personality traits and attachment style. *Personal Relationships*, 23(2), 280-295. .
- Kokkinos, C. M., Voulgaridou, I., & Markos, A. (2016b). Personality and relational aggression: Moral disengagement and friendship quality as mediators. *Personality and Individual Differences*, 95, 74–79.
- Kokkinos, C.M. & Voulgaridou, I. (2016). Relational victimization, callous-unemotional traits and hostile attribution bias among pre-adolescents, *Journal of School Violence*, 17, 111-122, doi: 10.1080/15388220.2016.1222500
- Korkut, E. S., & Özyürek, A. (2023). Okul öncesi çocuklarda zorba-kurban davranışları ve sosyal beceriler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 157-177.
- Kraft, C., & Mayeux, L. (2016). Associations among friendship jealousy, peer status, and relational aggression in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 38(3), 385–407.
- Kumpulainen, K., & Rasanen, E. (2000). Children involved in bullying at elementary school age: their psychiatric symptoms and deviance in adolescence. *Child Abuse and Neglect*, 24(12), 1567–1577. doi: 10.1016/s0145-2134(00)00210-6.
- Kurnaz, A. & Kapçı, E.G. (2013). Saldırganlık ve Mağduriyet Ölçekleri'nin ilköğretim ikinci kademe çocuklarına uyarlanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 106-115.
- Kurtyılmaz, Y., Şahan, M., & Ceyhan, E., (2022). Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin ergenlerde geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türkiye Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi Turk J Child Adolesc Ment Health*, 29(2), 116-124.

- Kurtyılmaz Y. (2011). *Üniversite öğrencilerinin ilişkisel saldırganlık ile benlik saygısı, sosyal bağlılık ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiler* [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kutlu, F. & Aydın, G. (2010). Akran zorbalığı ölçek geliştirme ön çalışması: Kendini bildirim formu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 1-12.
- Ladd, G. W. (2003). Probing the adaptive significance of children's behavior and relationships in the school context: A child by environment perspective. In R. V. Kail (Ed.), *Advances in child development and behavior* (31, pp. 43–104). Elsevier.
- Lagerspetz, K.M.J., Björkqvist, K. & Peltonen, T. (1988) Is indirect aggression typical of females? gender differences in aggressiveness in 11-to 12-year-old children. *Aggressive Behavior*, 14,403-414.
- Lagerspetz, K. M. J., Björkqvist, K., & Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11- to 12-year-old children. *Aggressive Behavior*, 14(6), 403–414.
- Landis, R. S., Beal, D. J., & Tesluk, P. E. (2000). A comparison of approaches to forming composite measures in structural equation models. *Organizational Research Methods*, 3(2), 186-207.
- Lansford, J. E., Skinner, A.T., Sorbring, E., Giunta, L. D., Deater-Deckard, K., Dodge,K.A., ... Chang, L.(2012). Boys' and girls' relational and physical aggression in nine countries. *Aggressive Behavior*, 38(4), 298–308.
- Leadbeater, B., & Hoglund, W. (2009). The effects of peer victimization and physical aggression on changes in internalizing from first to third grade. *Child Development*, 80(3), 843–859. doi: 10.1111/j.1467-8624.2009.01301.x
- Little, T. D., Cunningham, W. A., Shahar, G., & Widaman, K. F. (2002). To parcel or not to parcel: Exploring the question, weighing the merits. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 151-173.
- Little, T.D., Jones, S.M., Henrich, C.C., & Hawley, P.H. (2003). Disentangling the 'whys' from the 'whats' of aggressive behaviour. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 122–133.
- Little, T. D., Rhemtulla, M., Gibson, K., & Schoemann, A. M. (2013). Why the items versus parcels controversy needn't be one. *Psychological Methods*, 18(3), 285.
- Liu, J., Lewis, G., & Evans, L. (2013). Understanding aggressive behavior across the life span. *Journal of Psychiatric Mental Health Nursing*, 20(2), 156-68. doi: 10.1111/j.1365-2850.2012.01902.x
- Loeber, R. & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review Psychology*, 48, 371-410. doi: 10.1146/annurev.psych.48.1.371.
- Loflin D.C. & Barry, C.T. (2016). 'You can't sit with us:' Gender and the differential roles of social intelligence and peer status in adolescent relational aggression. *Personality and Individual Differences*, 91, 22-26.
- Marsee, M. A., Barry, C. T., Childs, K. K., Frick, P. J., Kimonis, E. R., Munoz, L. C., ... Lau, K. S. L. (2011). Assessing the forms and functions of aggression using self-report: Factor structure and invariance of the Peer Conflict Scale in youths. *Psychological Assessment*, 23(3), 792–804. doi:10.1037/a0023369
- Marsee, M. A., & Frick, P. J. (2007). Exploring the cognitive and emotional correlates to proactive and reactive aggression in a sample of detained girls. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(6), 969-981. doi: 10.1007/s 10802-007-9147-y.

- Marsee, M.A., Kimonis, E.R. & Frick, P.J. (2004). *Peer Conflict Scale (PCS)*. APA Psychological Tests. <https://doi.org/10.1037//t06331-000>
- Masalcı, A.D. (2001) *Aile içi etkileşimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygu davranışının karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Massing-Schaffer, M., Helms, S.W., Rudolph, K.D., Slavich, G.M., Hastings, P.D., Giletta, M., ... Prinstein, M.J. (2018). Preliminary associations among relational victimization, targeted rejection, and suicidality in adolescents: A prospective study. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 48 (2), 288-295. doi: 10.1080/15374416.2018.1469093.
- Mathieson, L. C., Klimes-Dougan, B., & Crick, N. R. (2014). Dwelling on it may make it worse: The links between relational victimization, relational aggression, rumination, and depressive symptoms in adolescents. *Development and Psychopathology*, 26(3), 735–747. doi:10.1017/s0954579414000352
- Mathieson, L. C., Murray-Close, D., Crick, N. R., Woods, K. E., Zimmer-Gembeck, M., Geiger, T. C., & Morales, J. R. (2011). Hostile intent attributions and relational aggression: The moderating roles of emotional sensitivity, gender, and victimization. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(7), 977-987. doi: 10.1007/s10802-011-9515-5.
- Merrell, K. W., Buchanan, R., & Tran, O. K. (2006). Relational aggression in children and adolescents: A review with implications for school settings. *Psychology in the Schools*, 43(3), 345–360. doi:10.1002/pits.20145
- Metli, G., & Şirin, T. (2019). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi* (77), 179-200.
- Monks, C., & Smith, P. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(4), 801–821.
- Moretti, M. M., Holland, R., & McKay, S. (2001). Self–other representations and relational and overt aggression in adolescent girls and boys. *Behavioral Sciences & the Law*, 19,109–126. doi: 10.1002/bsl.429
- Munoz, L.C., Kerr, M. & Besic, N. (2008). The peer relationships of youth swith psychopathic personality traits a matter of perspective. *Criminal Justice and Behavior*, 35(2), 212–227.
- Murray-Close, D. & Crick, N. R. (2006). Children’s moral reasoning regarding physical and relational aggression . *Social Development*, 15(3), 345- 372.
- Murray-Close, D., & Crick, N. R. (2007). Gender differences in the association between cardiovascular reactivity and aggressive conduct. *International Journal of Psychophysiology*, 65(2), 103–113.
- Murray-Close, D., Nelson, D. A., Ostrov, J. M., Casas, J. F., & Crick, N. R. (2016). Relational aggression: A developmental psychopathology perspective. In D. Cicchetti (Ed.), *Developmental psychopathology: Risk, resilience, and intervention* (3rd ed., Vol.4, pp. 660–722). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119125556.devpsy413>
- Mustonen, A. & Pulkkinen, L. (1993). Aggression in television programs in Finland. *Aggressive Behavior*, 19(3), 175-183.
- Mynard, H., & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer-victimization scale. *Aggressive Behavior*, 26(2), 169–178.
- Neal, J.W. (2009). Network ties and mean lies: A relational approach to relational aggression. *Journal of Community Psychology*, 37(6), 737-753.

- Nelson, D. A., Mitchell, C., & Yang, C. (2008). Intent attributions and aggression: A study of children and their parents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(6), 793–806. doi: 10.1007/s10802-007-9211-7
- Nelson, D., Robinson, C., Hart, C., Albano, A., & Marshall, S. (2010). Italian preschoolers' peer-status linkage with sociability and subtypes of aggression and victimization. *Journal of Social Development*, 19(4), 698–720. doi: 10.1111/j.1467-9507.2009.00551.x
- Nunnally, J.C. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Nwafor, C., Onyeizugbo, E., & Anazonwu, C. (2015). Does gender moderate the relationship between callous-unemotional traits and physical aggression? *The Spanish Journal of Psychology*, 18, 1-9. <https://doi.org/10.1017/sjp.2015.86>
- O'Brennan, L. M., Bradshaw, C. P., & Sawyer, A. L. (2009). Examining developmental differences in the social-emotional problems among frequent bullies, victims, and bully/victims. *Psychology in the Schools*, 46(2), 100-115.
- Ojala, K. ; & Nesdale, D. (2004). Zorbalık ve sosyal kimlik: Grup normlarının ve ayırt edici olma tehdidinin zorbalığa karşı tutum üzerindeki etkileri. *İngiliz Gelişim Psikolojisi Dergisi* . 22 , 19–35. doi : 10.1348 / 026151004772901096 .
- Ojanen, T., Findley, D., & Fuller, S. (2012). Physical and relational aggression in early adolescence: associations with narcissism, temperament, and social goals. *Aggressive Behavior*, 38(2):99-107. doi: 10.1002/ab.21413.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross national perspective* (pp. 7-27). Routledge.
- Onukwufor, J.N. (2013) Physical and verbal aggression among adolescent secondary school students in rivers state of nigeria. *British Journal of Education*, 1(2), 62-73.
- Orçan, F. (2018) Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi: İlk hangisi kullanılmalı? *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 9(4), 414 -421.
- Ostrov, J. M., & Crick, N. R. (2007). Forms and functions of aggression during early childhood: A short-term longitudinal study. *School Psychology Review*, 36, 22-43.
- Owens, L., Slee, P., & Shute, R. (2000). It hurts a hell of a lot: The effects of indirect aggression on teenage girls. *School Psychology International*, 21(4), 359–376.
- Öner, M. İ. (2022) *A structural equation model on language achievement of efl learners: The analysis of cognitive flexibility, metacognitive skills and academic buoyancy*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yeditepe Üniversitesi.
- Özdemir, S. & Tepeli, K. (2015). Okul öncesi çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının incelenmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18), 229 245.
- Özen, Ş.D. (2006) Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58),77-94.
- Öztürk, N. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Paquette, J.A., & Underwood, M.K. (1999). Gender differences in young adolescents' experiences of peer victimization: Social and physical aggression. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45(2), 242–266.

- Pekel, N. (2004). *Akran zorbalığı grupları arasındaki sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Pekel Uludağlı, N., & Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77.
- Pepler, D., Jiang, D., Craig, W. & Connolly, J. (2008). Developmental trajectories of bullying and associated factors. *Child Development*, 79(2), 325-338.
- Perren, S., Ettekal, I., & Ladd, G. (2013). The impact of peer victimization on later maladjustment: mediating and moderating effects of hostile and self-blaming attributions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54, 46-55. doi: 10.1111/j.1469-7610.2012.02618.x.
- Perry, K. J., & Ostrov, J. M. (2023). Trajectories of physical and relational aggression across early childhood: Relations with peer risk factors. *Aggressive Behavior*, 49(4), 321–332. <https://doi.org/10.1002/ab.22075>
- Pistella, J., Baumgartner, E., Laghi, F., Salvati, M., Carone, N., Rosati, F. & Baiocco, R. (2020) Verbal, physical, and relational peer victimization: The role of immigrant status and gender. *Psicothema*, 32(2):214-220.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2005, Eylül). Lise öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun okul türü bakımından karşılaştırılması [Özet bildirisi]. VIII. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Marmara Üniversitesi.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2011). Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-13.
- Polit, D. F. (2014). Getting serious about test–retest reliability: A critique of retest research and some recommendations. *Quality of Life Research*, 23(6), 1713–1720. <https://doi.org/10.1007/s11136-014-0632-9>
- Prinstein, M. J., Boergers, J., & Vernberg, E. M. (2001). Overt and relational aggression in adolescents: Social-psychological adjustment of aggressors and victims. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 30(4), 479-491. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3004_05
- Pronk, R. E., & Zimmer-Gembeck, M. J. (2010). It's "mean," but what does it mean to adolescents? Relational aggression described by victims, aggressors, and their peers. *Journal of Adolescent Research*, 25(2), 175–204.
- Rose, A. J., Swenson, L. P., & Carlson, W. (2004). Friendships of aggressive youth: Considering the influences of being disliked and of being perceived as popular. *Journal of Experimental Child Psychology*, 88(1), 25–45.
- Rusby, J. C., Crowley, R., Sprague, J., & Biglan, A. (2009). *Relational and overt aggression among peers in middle school settings: Behavior correlates and school level predictors*. Oregon Research Institute.
- Sanchez-Martin, J. R., Azurmendi, A., Pascual-Sagastizabal, E., Cardas, J., Braza, F., Braza, P., . . . Muoz, J. M. (2011). Androgen levels and anger and impulsivity measures as predictors of physical, verbal and indirect aggression in boys and girls. *Psychoneuroendocrinology*, 36(5), 750–760.
- Santrock, J. (2014). *Adolescence* (15th Ed.). McGraw-Hill.
- Sass, D. A., & Smith, P. L. (2006). The effects of parceling unidimensional scales on structural parameter estimates in structural equation modeling. *Structural Equation Modeling*, 13(4), 566-586.
- Schiff, S.J. & Lee, S.S. (2025) Relational and physical victimization and aggression trajectories in adolescence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 34, 121-139, doi: 10.1080/10926771.2024.2434913

- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling* (3rd ed.). Taylor & Francis Group.
- Schwartz, D., Proctor, L. J., & Chien, D. H. (2001). The aggressive victim of bullying: Emotional and behavioral dysregulation as a pathway to victimization by peers. In J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in schools: The plight of the vulnerable and the victimized* (pp. 147–174). Guilford Press.
- Scott, S. K., & Saginak, K. A. (2016). Adolescence: Emotional and social development. In D. Capuzzi & M. D. Stauffer (Eds.), *Human growth and development across the lifespan: Applications for counselors* (pp. 347–386). John Wiley & Sons, Incorporated.
- Shahaeian, A., Razmjooe, M., Wang, C., Elliott, S. N., & Hughes, C. (2017). Understanding relational aggression during early childhood: An examination of the association with language and other social and cognitive skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 40, 204–214.
- Sinclair, K. R., Cole, D. A., Dukewich, T., Felton, J., Weitlauf, A. S., Maxwell, M. A... Jacky, A. (2012). Impact of physical and relational peer victimization on depressive cognitions in children and adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 41(5), 570–583.
- Smetana, J. G., & Bitz, B. (1996). Adolescents' conceptions of teachers' authority and their relations to rule violations in school. *Child Development*, 67(3), 1153–1172. <https://doi.org/10.2307/1131885>
- Somerville, L. H. (2013). The teenage brain: Sensitivity to social evaluation. *Current Directions in Psychological Science*, 22(2), 121–127.
- Sousa, V. D., & Rojjanasrirat, W. (2011). Translation, adaptation and validation of instruments or scales for use in cross-cultural health care research: A clear and user-friendly guideline. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 17, 268–274. doi:10.1111/j.1365-2753.2010.01434.x
- Storch, E. A., Brassard, M. R., & Masia-Warner, C. L. (2003). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescence. *Child Study Journal*, 33, 1–18.
- Storch, E., Zelman, E., Sweeny, M., Danner, G. & Dove, S. (2002) Overt and relational victimization and psychosocial adjustment in minority preadolescents. *Child Study Journal*, 32(2), 73–80.
- Sullivan, T. N., Farrell, A. D., & Kliewer, W. (2006). Peer victimization in early adolescence: Associations between physical and relational victimization and drug use, aggression, and delinquent behaviors among urban middle school students. *Development and Psychopathology*, 18, 119–137.
- Süslü, N., Keskin, E., Tunç, C. & Erdoğan, B. (2023). Ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(4), 665–682.
- Swit, C., & McMaugh, A. (2012). Relational aggression and prosocial behaviours in Australian preschool children. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37(3), 30–34. doi:10.1177/183693911203700305
- Şen, M. & Arı, M. (2011). Okulöncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu'nun geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2) 1–28.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenirlik ve geçerlilik*. Seçkin Yayıncılık.

- Şimşek, Ö. F. (2006). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ekinoks Eğitim Danışmanlık Hizmetleri.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.) Pearson.
- Talbott, E., Celinska, D., Simpson, J., & Coe, M.G. (2002). Somebody else making somebody else fight: Aggression and the social context among urban adolescent girls. *Exceptionality*, 10(3), 203–220.
- Tanrikulu, İ. (2019). How do school children learn cyberbullying perpetration? *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(1), 16–27.
- Tanrikulu, İ. (2015). *The relationships between cyber bullying perpetration motives and personality traits: Testing uses and gratifications theory* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Taşan, Ö.F. (2022). *Ergenlerde ilişkisel saldırganlık ile utanç ve suçluluk arasındaki ilişkide ahlaki çözülmenin aracı rolü* [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Taylor, A. J. M., & Jose, M. (2014). Physical aggression and facial expression identification. *Europe's Journal of Psychology*, 10(4), 650-659.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D. O. (2012). *Sosyal psikoloji* (A. Dönmez, Çev.). İmge Kitabevi.
- Teke, N., & Şen, M. (2022). Okul öncesi çocukların cinsiyetleri, sosyal davranışları, mizaç özellikleri ve yanlış inanç performansları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 11, 11-25.
- Terzi, C., (2009), *Ergenlerde saldırganlığın madde bağımlılığı ve diğer değişkenlerle ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi
- Tieskens, J. M., Buil, J. M., Koot, S., & van Lier, P. A. C. (2022). Relational victimization and elementary schoolchildren's risk-taking behavior: Impact of the classroom norm toward risk-taking. *International Journal of Behavioral Development*, 46(5), 411-419.
- Tisak, M. S., & Tisak, J. (1990). Children's conceptions of parental authority, friendship, and sibling relations. *Merrill-Palmer Quarterly*, 36(3), 347–367.
- Turgut, M.F. & Baykul, Y. (2010). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (9.baskı). PegemA Yayıncılık.
- Underwood, M.K., Galen, B.R., & Paquette, J.A. (2001). Top ten challenges for understanding gender and aggression in children: Why can't we all just get along? *Social Development*, 10 (2), 248 266.
- Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 468-483.
- Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(169) 328-345.
- Uyumaz, G., Mor-Dirlik, E. & Çokluk, Ö. (2016). Açımlayıcı faktör analizinde tekrar edilebilirlik: kavram ve uygulama. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 659 675.
- Ülbeği, İ. D., Özgen, H. M., & Özgen, H. (2014). Algılanan Mağduriyet Ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Güvenirlilik ve geçerlik analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 101-112.
- Vaillancourt, T., Brendgen, M., Boivin, M. & Tremblay, R. (2003). A longitudinal confirmatory factor analysis of indirect and physical aggression: Evidence of two factors over time? *Child Development*, 74(6), 1628-1638. doi: 10.1046/j.1467-8624.2003.00628.x.

- Vaillancourt, T., Miller, J. L., Fagbemi, J., Cote, S., & Tremblay, R. E. (2007). Trajectories and predictors of indirect aggression: Results from a nationally representative longitudinal study of Canadian children aged 2-10. *Aggressive Behavior*, 33(4), 314–326. doi:10.1002/ab.20202
- Vernberg, E. M., Jacobs, A., & Hershberger, S. (1999). Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence. *Journal of Clinical Child Psych*, 28(3), 386–395. <https://doi.org/10.1207/S15374424jccp280311>
- Vessey, J.A., Strout, T.D., Difazio, R.L. & Ludlow, L.H. (2019). Identifying bullied youth: Re-engineering the Child-Adolescent Bullying Scale into a brief screen. *Journal of Applied Measurement*, 20(4),367-383.
- Vitaro, F., Gendreau, P. L., Tremblay, R. E., & Oligny, P. (1998). Reactive and proactive aggression differentially predict later conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39(3), 377–385.
- Volk, A.A., Camilleri, J.A., Dane, A., & Marini, Z.A. (2012). Is adolescent bullying an evolutionary adaptation? *Aggressive Behavior*, 38(3),222–238. doi: 10.1002/ab.21418
- Voulgaridou, I., & Kokkinos, C. M. (2019). Measuring relational aggression in children and adolescents: A systematic review of the available instruments. *Aggression and Violent Behavior*, 46, 82–97.
- Voulgaridou, I., & Kokkinos, C. M. (2017). The Relational Aggression Scale (RAS): Psychometric properties of a newly developed measure of relational aggression. *European Review of Applied Psychology / Revue Européenne de Psychologie Appliquée*, 68(1), 11–22.
- Voulgaridou, I., & Kokkinos, C. M. (2015). Relational aggression in adolescents: A review of theoretical and empirical research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 87–97. doi:10.1016/j.avb.2015.05.006
- Wachs, S. (2012). Moral disengagement and emotional and social difficulties in bullying and cyberbullying: Differences by participant role. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17(3-4), 347–360
- Walker, S. & Richardson, D.R. (1998). Aggression strategies among older adults: delivered but not seen. *Aggression and Violent Behavior*, 3(3), 287-294. doi:10.1016/s1359-1789(96)00029-8
- Weiner, M. D., Pentz, M. A., Skara, S. N., Li, C. Chou, C., & Dwyer, J. H. (2003). Relationship of substance use and associated predictors of violence in early, middle, and late adolescence. *Journal of Child and Adolescent Substance Use*, 13(2), 61–81. doi: 10.1300/J029v13n02_03.
- Werner, N. E., & Hill, L. G. (2010). Individual and peer group normative beliefs about relational aggression. *Child Development*, 81(3), 826–836.
- Werner, N. E., & Nixon, C. L. (2005). Normative beliefs and relational aggression: An investigation of the cognitive bases of adolescent aggressive behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(3), 229–243.
- Weyns, T., Verschueren, K., Leflot, G., Onghena, P., Wouters, S. & Colpin, H. (2017). The role of teacher behavior in children's relational aggression development: A five-wave longitudinal study. *Journal Of School Psychology*, 64, 17-27.
- Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D. F., & Summers, G. F. (1977). Assessing reliability and stability in panel models. *Sociological Methodology*, 8, 84-136.
- World Health Organization (2002). *Şiddet ve sağlık: Dünya sağlık raporu* [Web bülteni]. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye. <http://undp.un.org.tr/who/bulten/turk/bulten9.htm>

- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92(4), 673–696.
- Xie, H., Farmer, T.W., & Cairns, B. D. (2003). Different forms of aggression among inner-city African-American children: Gender, configurations, and school social networks. *Journal of School Psychology*, 41(5), 355–375.
- Xie, H., Swift, D. J., Cairns, B., & Cairns, R. B. (2002). Aggressive behaviors in social interaction and developmental adaptation: A narrative analysis of interpersonal conflicts during early adolescence. *Social Development*, 11(2), 205–224.
- Yaşlıoğlu, M.M. (2017) Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.
- Yeung, R. S., & Leadbeater, B. J. (2007). Does hostile attributional bias for relational provocations mediate the short-term association between relational victimization and aggression in preadolescence? *Journal of Youth and Adolescence*, 36 (8), 973-983. doi: 10.1007/s10964-006-9162-2.
- Yırtıcı, B. (2019). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık çocukların akademik benlik saygısı düzeyi ile saldırganlık yönelimi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi.
- Yoon, J., & Kerber, K. (2003). Bullying: Elementary teachers' attitudes and intervention strategies. *Research in Education*, 69(3), 27–35.
- Yoon, J. S., Barton, E., & Taiariol, J. (2004). Relational aggression in middle school: Educational implications of developmental research. *Journal of Early Adolescence*, 24(3), 303–318.
- Young, E. L., Boye, A. E., & Nelson, D. A. (2006). Relational aggression: Understanding, identifying, and responding in schools. *Psychology in Schools*, 43, 297-312.
- Zimmer-Gembeck, M.J., Hunter, T.A., & Pronk, R. (2007). A model of behaviors, peer relations and depression: Perceived social acceptance as a mediator and the divergence of perceptions. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26 (3), 273–302. doi:10.1521/jscp.2007.26.3.273
- Zimmer-Gembeck, M.J., Pronk, R.E., Goodwin, B., Mastro, S., & Crick, N.R. (2013). Connected and isolated victims of relational aggression: Associations with peer group status and differences between girls and boys. *Sex Roles*, 68, 363–377. doi:10.1007/s11199-012-0239-y
- Zimmer-Gembeck, M. J., Trevaskis, S., Nesdale, D., & Downey, G. A. (2013). Relational victimization, loneliness and depressive symptoms: Indirect associations via self and peer reports of rejection sensitivity. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(4), 568–582. doi:10.1007/s10964-013-9993-6

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Onayı

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA ve YAYIN ETİĞİ KURULU
TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı No : 10
Toplantı Tarihi : 03.05.2024
Toplantı Saati : 11:00

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 03.05.2024 tarihinde toplanarak yapılan başvuruları değerlendirdi ve aşağıdaki kararları aldı:

26) Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 03.04.2024 tarih, 476987 sayılı ve "Bilimsel ve Eğitim Amaçlı (Büşra KABAK)" konulu yazısı incelenmiş olup Üniversitemiz Gaziantep Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU'nun Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde danışmanlığını yürüttüğü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Büşra KABAK'ın "İlişkisel Saldırganlık Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'na değerlendirilmesi istenmektedir. Kurula yapılan başvuru; çalışmanın amacı, yöntemi, veri kaynakları ve veri toplama araçları etik ilkeleri açısından değerlendirilmiştir. Kurulumuza beyan edilen belgelere dayanarak yapılan incelemeler sonucunda başvuruya ilişkin etik aykırılık tespit edilmemiş olup adı geçen öğrencinin söz konusu yüksek lisans tez çalışmasını yapabilmesinin uygun görülmesine;

Toplantıya katılanların oy birliğiyle karar verildi.

Ek 3. Uygulama İzinleri

(konu yok)

Büşra Kabak

20 Oca 2024 Cmt 13:26

Hello, Mr. Teacher. I am a graduate student in the Department of Guidance and Psychological Counseling at Gaziantep University in Turkey. For my thesis study that I will conduct under the supervision of Assoc. Prof. Dr. İbrahim Tannkulu, I would like to use your "The Relational aggression scale (RAS): Psychometric properties of a newly developed measure of relational aggression", I would like to adapt and adapt the Relational Aggression Scale into Turkish. In your article, you stated that we can find the scale in the "Appendix A" section, but I could not access it from there. If you deem it appropriate, I would like to get permission both to access the items of your scale and to use your scale.

Büşra KABAK

Yanıtla

Tümünü yanıtla

Yönlendir

Ioanna Voulgaridou

Alıcı: ben, Constantino

20 Oca 2024 Cmt 22:19

Türkçe diline çevir

Dear Büşra KABAK ,

Thank you very much for your request. Please find attached to this email a Word document with the Relational Aggression Scale (RAS) and its scoring instructions.

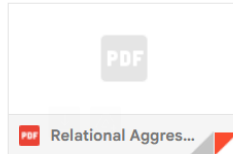
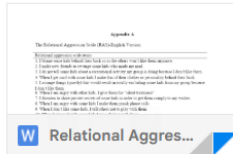
Also, I have attached the published paper with the description of the RAS titled: "The Relational aggression scale (RAS): Psychometric properties of a newly developed measure of relational aggression".

Good luck with your research!

Kind regards

Ioanna Voulgaridou

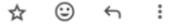
2 ek • Gmail tarafından tarandı

Büşra Kabak
Alıcı: Ioanna

23 Şub 2024 11:56

Dear Ioanna,
Your scale items are about make aggression. When I and my counselor translate this scale into Turkish, we want to conduct a two-sided study on both committing aggression and being exposed to aggression. We will use the following method. We will use expressions instead of sentences. Thus, the same participant will mark whether he/she performs the relevant behavior and whether he/she is exposed to it. For example, we will edit the 1st item of your scale as "blaming some kids behind their back so as the others won't like them anymore" and ask it with the options "I did it" and "it was". I would like to find out if this arrangement is suitable for you and get your permission.
King regards, Büşra.

20 Oca 2024 Cmt 22:19 tarihinde Ioanna Voulgaridou

...

Ioanna Voulgaridou
Alıcı: ben

25 Şub 2024 00:28

Türkçe diline çevir

Dear Büşra,

Thank you very much for sending me this email.

We're keen to see how it's progressing and the way the scale is utilized, as we find it very interesting and intriguing. We would appreciate it if you could share with us the article or findings on the usage of the new version.

...

Good luck with your research!

Ölçek Kullanım İzni

Gelen Kutusu x

Büşra Kabak

21 May 2024 Sal 17:40

Sayın Hocam, merhabalar.

Ben Gaziantep Üniversitesi PDR Anabilim dalında yüksek lisans yapmaktayım. Doç Dr. İbrahim TANRIKULU danışmanlığında yürüttüğüm tez çalışmam kapsamında yapacağım araştırmada veri toplama aracı olarak sizin tarafınızdan uyarlama çalışması yapılan "Çocuk ve Ergenler için Empati Ölçeği Türkiye Formu"nu kullanmak için sizden izin talep ediyorum. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Büşra KABAK.

ASLI GÜRTUNCA HANİF

21 May 2024 Sal 23:47

Alıcı: ben

Merhabalar Büşra Hocam,

Çalışmanızın katılımcı grubu ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu yaş aralığında ise (8-14) çalışmanızda Çocuklar ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Türkiye Formunu kullanabilirsiniz.

Kolaylıklar ve iyi çalışmalar dilerim.

Aslı GÜRTUNCA HANİF

Windows için [Posta](#) ile gönderildi

Ölçek Kullanım İzni

Gelen Kutusu x

Büşra Kabak

Alici: funda.kutlu

21 May 2024 17:49

Sayın Hocam, merhabalar.

Ben Gaziantep Üniversitesi PDR Anabilim dalında yüksek lisans yapmaktayım. Doç Dr. İbrahim TANRIKULU danışmanlığında yürüttüğüm tez çalışmam kapsamında yapacağım araştırmada veri toplama aracı olarak sizin tarafınızdan geliştirilen 19 maddelik "Akran Zorbalığı Ölçeği"ni kullanmak için sizden izin talep ediyorum. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Büşra KABAK.

I

Funda Kutlu

Alici: ben

22 May 2024 09:20

Merhaba,

Ölçek 6.-7. sınıflarla çalışılmıştır. Bu nedenle amacınıza tam uygun mudur bilemiyorum. Çalışmak istediğiniz yaş grubu ile güvenirlik-geçerlik çalışması yapılabilir, ancak ifadelerin yaş grubuna uygunluğu sizin tarafınızdan incelenmelidir. TOAD üzerinden ölçeğe ulaşabilirsiniz. Ayrıca doktora tezime Ulusal Tez Merkezinden ulaşarak uzun versiyonuna da bakabilirsiniz. Öğrencinin statüsünün belirlenmesi ile ilgili doktora tezime bakabilirsiniz.

Nötr Maddeler: 2, 4, 7, 15**Kurban olma maddeleri:** 1, 3, 6, 8, 9, 10, 13, 16**Zorbalık maddeleri:** 5, 12, 14, 17, 18, 19

Zorba ve kurban boyutlarının ortalamaları ve standart sapmaları tüm katılımcılar için alınıp daha sonra örneğin zorba boyutunda ortalamadan 1 ss ve üstü olup kurban boyutunda ise ortalamadan 1 ss altı olanlar zorba olarak kodlanmaktadır. Kurban sınıflamasında da tersi geçerlidir. Her iki boyutta 1 ss üste olanlar zorba/kurban olmaktadır. Diğerleri yani iki boyutta da ort. altı kalanlar zorbalığa katılmayanlardır.

Referans vererek ölçeği kullanabilirsiniz.

İyi çalışmalar dileğiyle

Ek 4. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği (RAS) İngilizce Formu Örnek Maddeler

Appendix A

The Relational Aggression Scale (RAS)-English Version

Relational aggression scale items

1. I blame some kids behind their back so as the others won't like them anymore.
14. When I am not invited to do something with a group, I will exclude those kids from future
19. I do not invite some kids to my party even though I knew they wanted to come because I don't like them.

Ek 5. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Türkçe Formu Örnek Maddeler

Sevgili öğrenciler,

Bu anket, öğrencilerin arkadaşlarıyla arasındaki ilişkileri araştırmak için hazırlanmıştır. Ankete katılımınız gönüllülük esasına dayalıdır. Çalışmadan elde edilecek bilgiler bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. **Unutmayın soruların doğru cevabı diye bir şey yoktur, bu bir doğru-yanlış testi değildir. Önemli olan sizin gerçek düşüncenizi, duygularınızı ve yaşadıklarınızı belirtmenizdir.**

1. Aşağıda öğrenciler arasında zaman zaman **OKULDA** gözlenen bir takım söz ve eylemler yer almaktadır. Lütfen bu söz ve davranışları ne sıklıkla yaptığınızı dürüstlükle işaretleyiniz.

	HİÇ	AZ	BAZEN	ÇOĞU ZAMAN	HER ZAMAN
1. Bazı çocuklara suç atarım bu sayede diğer arkadaşlarım artık onları sevmez.	0	1	2	3	4
13. Başkaları onları sevmesin diye bazı çocuklar hakkında iftira yayarım.	0	1	2	3	4
24. Bazı çocuklar beni üzdüğünde onların arkadaşlarıyla bilerek daha çok takılırım.	0	1	2	3	4

Ek 6. İlişkisel Mağduriyet Ölçeği Örnek Maddeler

2. Lütfen aşağıdaki söz ve davranışları arkadaşlarınızın size ne sıklıkla yaptığını dürüstlükle işaretleyiniz.

	HİÇ	AZ	BAZEN	ÇOĞU ZAMAN	HER ZAMAN
1. Bazı çocuklar bana suç atar ki diğer arkadaşlarım artık beni sevmesin.	0	1	2	3	4
11. Bazı çocuklar eğer dediklerini yapmazsam beni artık sevmeyeceklerini söylerler.	0	1	2	3	4
24. Bazı çocukları üzdüğümde bu çocuklar benim arkadaşlarımla bilerek daha çok takılırlar.	0	1	2	3	4

Ek 7. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Örnek Maddeler

Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Türkiye Formu

MADDELER	EVET	HAYIR
1-Oynayacak arkadaş bulamayan bir kız çocuğu görmek beni üzer.		
6- Neden güldüğünü bilmesem de gülen birini görünce ben de gülerim.		
16- Sınıf arkadaşımın sürekli öğretmenin yardımına ihtiyacı varmış gibi davranması beni deli eder.		

Ek 8. Akran Zorbalığı Ölçeği Örnek Maddeler

Sevgili Öğrenciler,

Bu anket ilköğretim öğrencilerinin arkadaşlarıyla ve çevresiyle ilişkilerinde ne tür davranışlar yaptıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin her maddesinde bir durum verilmiştir. Kendinizi düşünerek verilen durumların, size ne kadar uyduğunu ya da uymadığını, başında verilmiş olan

“1- Hiç Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Karasızım, 4- Katılıyorum, 5- Tümüyle Katılıyorum”

seçeneklerinden birini seçip o madde için verilen sayıyı işaretleyin. Unutmayın bu bir doğru-vanlış testi değildir. Önemli olan sizin gerçek düşünce ve duygularınızı belirtmenizdir.

Katkılarınız için çok teşekkür ederim.

	<i>Hiç Katılmıyorum</i>	<i>Katılmıyorum</i>	<i>Karasızım</i>	<i>Katılıyorum</i>	<i>Tümüyle Katılıyorum</i>
1- Diğer çocuklar bana yumruk atar/vurur.	1	2	3	4	5
8- Diğer çocuklar benim giysilerim ve/veya eşyalarımın alay eder.	1	2	3	4	5
19- Diğer çocukları iterim/çelme takarım.	1	2	3	4	5

Ek 9. Demografik Bilgi Formu

Aşağıdaki soruları okuyup size uygun olan seçeneği yazınız veya işaretleyiniz.

1. Cinsiyetin: Kız ☐ Erkek ☐	2. Yaşın:.....
3. Sınıfın: 5() 6() 7() 8()	4. Ailenizin aylık geliri TL
5. Annenin en son bitirdiği okul: ☐ Okuma Yazması Yok ☐ Okur-yazar ☐ İlkokul Mezunu ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans ☐ Doktora	6. Babanın en son bitirdiği okul: ☐ Okuma Yazması Yok ☐ Okur-yazar ☐ İlkokul Mezunu ☐ Ortaokul Mezunu ☐ Lise Mezunu ☐ Üniversite Mezunu ☐ Yüksek lisans ☐ Doktora

Ek 10. İntihal Raporu

İLİŞKİSEL SALDIRGANLIK VE İLİŞKİSEL MAĞDURİYET ÖLÇEKLERİ'NİN TÜRKÇEYE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

ORJİNALLİK RAPORU

% 13	% 10	% 9	% 4
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	toad.halileksi.net İnternet Kaynağı	T.C. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Şehitkamil / GAZİANTEP	% 2
2	Submitted to Gaziantep Aniversitesi Öğrenci Ödevi		% 1
3	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı		% 1
4	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı		% 1
5	Taşan, Ömer Faruk. "Ergenlerde ilişkisel saldırganlık ile utanç ve suçluluk arasındaki ilişkide ahlaki çözülmenin aracı rolü", Maltepe University (Turkey), 2024 Yayın		<% 1
6	earsiv.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı		<% 1
7	Yurdakavuştu, Yasemin. "İlköğretim Öğrencilerinde Duygusal Zeka ve Sosyal		<% 1

ÖZGEÇMİŞ

Büşra KABAK, 2019 yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünden mezun olmuştur. 2022 yılında Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2020 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilkokul kademesinde göreve başlamış, beş yılın ardından hâlen aynı kurumda görevini sürdürmektedir.

VITAE

Büşra Kabak graduated from the Department of Guidance and Psychological Counseling at the Faculty of Education, İnönü University, in 2019. She began her master's studies in the Guidance and Psychological Counseling Program, Department of Educational Sciences, at Gaziantep University in 2022. In 2020, she started working at the primary school level under the Ministry of National Education and has been continuing her duties at the same institution for five years.